

Кајсник

ИЗДАЊЕ
ШУМАДИЈСКЕ
ЕПАРХИЈЕ

1994

1-6

Јован Дучић
ПОВРАТАК

Кад мој прах, Творче, мирно пређе
У грумен глине ужежене,
Тад неће више бити међе
Између тебе и између мене.

Кад сврши ропство два начела,
Духа и тела, зла и добра,
Пашће тад уза свих почела
У задњој берби коју обрах.

И постajuћи безобличан,
На повратку свом старом путу –
Теби ћу бити опет сличан,
И првом дану и минуту.

Носећи у шаци прегршт сунца,
У зеницама неба комад,
Сићи ће најзад са врхунца
Тaj астрални и вечни номад!

Како у сјају новог дана,
Дирнута крилом ветра блага,
Гранчица мирте зањихана,
Не оставивши никде трага.

Клисник

БРОЈ 1-6 за 1994. годину

ДОНОСИ:

- Др Емилијан Чарнић
КРАТКА ИСТОРИЈА СРПСКОГ ПРЕВОДА
СВЕТОГ ПИСМА НОВОГ ЗАВЕТА Стр. 2.
Драгослав Сенић, протојереј
ЦРКВА СВЕТОГ ГЕОРГИЈА
У ВИШЕВЦУ Стр. 10.
Сава, епископ шумадијски
СТОПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦА
БОГОСЛОВСКЕ ШКОЛЕ НА ХАЛЦИ Стр. 16.
Др Томас Хопко
РАЗМИШЉАЊА О УНИЈАТИМА Стр. 30.

**ГРОМКИ ГЛАС
СИНЂЕЛА ЈОВАНА (РАПАЈИЋА)**

Синђел Јован (Рапајић), рад протосинђела
Никодима Брикића, из 1940. године. Портрет се
налази у Епископском двору у Крагујевцу.

- Писма о. Јована Рапајића јеромонаху
Хризостому (Војиновићу) Стр. 37.
Писма Бранка Рапајића школском
другу Марку Димитријевићу Стр. 54.
Хронологија живота
о. Јована (Бранка) Рапајића Стр. 63.

На насловној страни: храм Светог великомученика Георгија у Вишевцу, задужбина епископа шумадијског Г. Саве
На претпоследњој страни: храм Вазнесења Господњег у Суваји код Варварина
На последњој страни: горња фотографија – иконостас храма Светог Георгија у Вишевцу; доња фотографија – детаљ са освећења цркве Светог Георгија у Вишевцу

о. Матеја Матејић
ЛИБЕРТИВИЛ

Село слободе,
Србије комад
на туђој земљи.
Овде су, као ждрали
предугим летом заморени
на одмор најзад пали
слободе заточници.

Крстаче постројене
по војнички.
И сви су изравнани:
војници, генерали,
радници и сељаци,
жене и деца, ћаци,
владике, свештеници,
песници, књижевници.

Док звоно манастирско
звоном на окуп зове,
мртвав краљ врши смотру
над мртвом војском...

Мученик Мардарије
сам чува мртво стадо
у вечни живот пресељено.

ДАНАС НАМ СЕ РОДИ ХРИСТОС СПАС

После многих Својих праобрата и наговештења, изасланика и весника, пророка и праведника, мудраца и царева, кад се наврши време, послала Бог Сина Свога Јединороднога (Гал. 4,4) у свет да спасе свет од греха и смрти: Цар Небески из човекољубља на земљу се јави.

Догађај је ово који се не може разумети разумом без срца, ни срцем без љубави. У маленом људском телу родио се Онај који је узрочник сваког рођења. Дошао је Онај који је Свој долазак објављивао роду људском од изгнања Адама из Раја па све до Претече Јована. Родио се у граду Давидову Онај који је на хиљаду година раније гледао из невидљивог света Давида као пастира оваца у том истом граду, у тој истој пећини. Родио се у граду Давидову, јер Га је кроз уста Давидова Дух највише прорекао. Јавио се прво пастирима, јер је и Давид пастир био, па онда царевима, јер је и Давид цар био. Посетио је свет Онај чији смо ми сви гости у овом свету. Велика је ово „тајна побожности”, јер, гле, Бог се у телу јави! Он, који је рођен у вечности од Оца без матере, родио се у времену од Матере без оца.

Толика је милост Божја и толико је достојанство човеково, јер је Творац створио човека „мало мањим од анђела – славом и чашћу га венчао”, да је сам Бог благоизволео спустити се из вечноћи у време, с неба на земљу, с Престола славе у пећину пастирску... „Изиђох од Оца и дођох на свет” (Јн. 16,28).

Господ се родио у пећини да покаже да је цео свет једна тамна пећина коју може само Он да освети. У Витлејему се родио Господ, а Витлејем значи дом хлеба, да покаже да је Он једини хлеб живота који може да утоли нашу духовну глад. О, великог догађаја! Обећани Спаситељ долази међу нас! Ево Онога, о коме су Мојсије и пророци говорили. У Витлејемској пећини, и у њеним јаслама, родио нам се Христос Спас! Анђели ликују узносећи

хвалу Божјој премудрости и Божјој сили. Побожни пастири журе у Витлејем, а на појаву нове витлејемске звезде богобојажљиви мудраци, са Далеког Истока, хитају Витлејему да се поклоне Нојворођеноме Цару.

Радост, коју је објавио небески весник пастирима „... јављам вам велику радост која ће бити свему народу” (Лк. 2,10), јесте радост највећег догађаја у историји човечанства: „јер нам се данас роди Спас, који је Христос Господ” (Лк. 2,11). Тај догађај јавља нам Божић сваке године. И радост од тога догађаја, од које су затреперила срца честитих пастира витлејемских, та радост је велики божићни дар роду људском.

Црква Рођења Христовог у Витлејему

Славећи силазак Бога са неба на земљу, анђели су целокупан програм људске радости и среће обухватили песмом „Слава на висини Богу, и на земљи мир, међу људима добра воља” (Лк. 2,14). Када би дали најмудријима овога света да саставе најкраћи програм људске среће – они би исписали читаве томове о томе. Међутим, небески весници изразише у једној реченици цео тај програм; јер да би људи били срећни потребно је прво да славе и хвале Бога а не смртне људе. Друго, кроз свеопште слављење Бога установиће се мир Божји на земљи; и треће, славећи Бога у миру – човек ће се одбровољити пре-ма човеку.

Ево нам опет Божића, по хиљаду девет стотина деведесет и четврти пут, са многим даровима својим: ниједан излишан, но

сви потребни душама нашим као насушни хлеб; сада као и свагда, у ово наше време као и у оно Иродово, када се родио Христос Спас. Он, обећани и дуго очекивани Месија и Спаситељ света, Својом појавом и Својом божанском и спасоносном науком, решио је сва питања која су мучила и муче род људски; а све људске патње и бриге узео је на Себе. Нема ниједног питања у свету, као и у ово наше модерно време, које не би нашло своје најсавршеније решење у Христу и кроз Христа. Он је зато и дошао у свет да „болести наше носи и немоћи наше узе на се...” (Ис. 53,4).

Дошао је да каже ожалошћеним родитељима: бићете у моме Рају заједно са умрлом децом вашој која су већ код Мене. Дошао је да каже онима који тугују за пријатељима свијим: не тугујте, него се припремајте за Царство Моје, где вас ваши пријатељи чекају. Затим да утеши удовицу ратника и мученика за веру и правду: не плачите, ваши су најмилији већ грађани Мога бесмртнога Царства, где праведници сијају као светила.

И на овај Божић Црква Христова позива сву васељену да се радује Новорођеном Спаситељу:

Веселите се, праведници: радујте се небеса; заиграјте горе, участ рођеног Христа; Дјева седи, уподобљавајући се херувимима, носећи у наручју оваплоћенога Бога-Реч; пастири се диве Рођеноме, мудраци приносе даре Владици; анђели, певајући, говоре: Непостижими, Господе, слава Теби! (Стихира на „Хвалите“).

Шта да Ти принесемо на дар, Христе, због тога што си се на земљи јавио, што си постао човек ради нашег спасења? Јер свако Твоје стварење приноси Ти захвалност: анђели – песму; небеса – звезду, пастири – вест о Твом рођењу, земља – пећину, пустинја – јасле; ми, пак, матер Дјеву, Боже, који постојиш од пре века, помилуј нас!

Данас нека се радује и небо и земља, и сви људски род, јер нам се, заиста, роди Христос Спас!

КРАТКА ИСТОРИЈА СРПСКОГ ПРЕВОДА СВЕТОГ ПИСМА НОВОГ ЗАВЕТА

Пре скоро двадесет векова, када је почeo живот Хришћанске цркве, у Јерусалиму беху окупљени много бројни Јевреји и проселити, који су дошли са истока из Партије и Мидије, са севера из Фригије и Памфилије, са југа из Египта и Либије, и са запада из Рима и са Крита. Трговци и банкари, официри и ходочасници тискали су се у „Граду мира”, да би ту прославили своју светковину. Једни су ишли у храм на молитву, други су желели да обнове стара пријатељства, а многе је вукао изглед на добар посао. Већина тих људи у овако шареној гомили говорила је грчки, а они који нису владали тим светским језиком увек су могли да нађу Арамејце који су говорили два језика и могли да посредују. И чим је Свети Дух сишао на апостоле који су били у напетом очекивању, узбудљива радосна вест и њихово сведочење прошло је муњевитом брзином кроз окупљени свет. Народ је био сметен, „јер је свако слушао како они говоре његовим језиком. Сви су се дивили и чудили говорећи: где, зар нису сви ови што говоре Галилејци? Па како ми чујемо свако свој језик у ком смо се родили”, „слушамо како они нашим језицима објављују велика дела Божија” (Дел. ап. 2, 6-8; 2,11). Запрепашћење и страх обузeo је људска срца када су слушали како се апостол Петар позива на Јоилове пророчке речи и Давидова обећања. Истога дана три хиљаде људи покајало се за своје грехе и примило крштење, зато што су проповед о радосној, спасоносној вести слушали на језику пуном јасноће и снаге, на језику њиховог срца, свако на свом материјелем језику. И сво што се дододило у Јерусалиму о Духовима указало је на пут којега Црква треба да се држи – да радосну вест, која води у живот, објављује на живом језику.¹

Велике спасоносне истине нашле су свој израз у учењима

старозаветних пророка, Исуса Христа и његових апостола. То учење треба објашњавати људима живим и разумљивим речима, зато што оно силом Светога Духа треба да им подари вечни живот.² То је разлог што се Црква од самога почетка у својој мисији трудила да еванђеље објављује сваком народу на његовом језику. Тај план, наравно, није се могао остварити одједном. Први преводи Светог писма Новог завета јављају се већ у другом веку и било је потребно много труда и стрпљења док се њихов број није током времена повећао. Рад на том пољу траје и данас. Божија реч се преводи на језике на које раније није била преведена, а застарели преводи се замењују новим, савременим, нарочито код народа са дужом преводилачком традицијом. И ни у једној епохи светске историје није се са толико удубљивања и ревности бавило превођењем религиозних текстова, посебно Светог писма, као данас, тако да се у овом погледу слободно може рећи: „Нек се овај вијек горди над свијема вјековима.”

Према подацима Уједињених библијских друштава најмање сто хиљада људи своје време потпуно или већим делом посвећују превођењу Светог писма. Најмање три хиљаде од њих бави се превођењем Библије на окружло осам стотина језика, којима говори око 80% светског становништва. Ове цифре показују зајдивљавајући квантитет преводилаца Библије. Али од тога је много значајнији квалитет њиховог рада, који је током времена еволуирао и данас узео један смербитно различит од ранијег. У ранијим вековима у центру пажње била је форма текста који се преводи. Као посебан успех сматрало се кад преводилац успе да верно пренесе на преводни језик све стилистичке особености текста. Данас су интерес и уметност преводиоца премештени са форме текста на његов смисао и

на реакцију онога који његову поруку прима. Улаже се труд да се установи колико је реакција данашњег читаоца на преведену поруку истоветна са реакцијом првобитних читалаца исте поруке у њеној првобитној концепцији. Данас се сматра да је један превод добар ако га читалац, коме је он намењен, може правилно разумети. Не само то, него добар превод мора да искључи могућност погрешног разумевања, наравно, колико је то највише могућно. Ми нисмо увек у могућности да потпуно тачно утврдимо што су мислили библијски писци, који су се у конкретним историјским ситуацијама обраћали живим људима мученим одређеним питањима. Али ми бисмо им учинили неправду, ако бисмо им приписивали намеру да су се хотимично нејасно изразили. Ми морамо поћи од тога да су библијски писци рачунали са тим да ће их њихови читаоци разумети. Дужност преводиоца је према томе да преведе библијски текст онако како је он од писца замишљен. Преводити значи на преводном језику дати најбољи природни еквивалент оригиналне поруке прво у погледу смисла а затим у погледу стила.³ Потреба читалаца важнија је од језичне форме. То значи да језичне форме треба да буду разумљиве и схватљиве читаоцима којима је превод намењен.⁴

Замашан рад на превођењу Светог писма и искрена жеља свих преводилаца да га учине што приступачнијим и схватљивијим савременом човеку у сваком народу, побуђује и нас да се позабавимо овим важним, веома важним питањем. Иако питање превода Светог писма за нас није ништа ново, оно је ипак актуелно. Реч Божија је за човека живот, а живот је стална, непрекидна акција, те и предавање Божије речи представља сталну акцију. Због тога је и превођење Светог писма увек актуелан посао, поготово што се „ни један превод Светог

писма никад не може сматрати коначним, јер Библија мора да говори свакој следећој генерацији са неумањеном јасноћом.”⁵ И кад је реч о преводу Светог писма на српски језик, потребно је најпре бацити један ретроспективни поглед и учинити критички осврт на нашу преводилачку традицију и њен значај за будуће, савремене преводе, за којима се код нас као и код других народа осећа горућа потреба. На ову традицију указује епископ Сава⁶ и она представља традиционални фактор, кога треба имати у виду приликом израде нових превода.

О првим покушајима превођења Светог писма на српски језик сазнајемо из „славјано-србских вједомости”, где Стефан Новаковић објављује да ће крајем 1794. године дати у штампу превод Библије на српском језику. Своју намеру он није остварио и ми о његовом преводу немамо никаквих сазнања.

Следећи покушај учинио је Лукијан Мушицки, који у свом писму од 17. новембра 1816. године, упућеном Вуку Каракићу, вели: „Ја сам већ первую главу Матеја пробао превести и видех јако добро јест”, на шта му је Вук одмах одговорио да је „ласно превести: овај роди овога а онај онога. Него нека Мушицки преведе из Луке главу петнаесту или из Јована главу четврту, па да се уверимо „јако добро јест.”⁷

Један анонимни преводилац објавио је одломке Новог завета на српском језику у Давидовићевим „Новинама србским” бр. 68, 69 (Беч 1818. г.) и то упоредо с рускословенским и руским текстом. Пл. Кулаковски сматра да се ту ради о првој верзији Вуковог превода. Љ. Стојановић, судећи по још нереформисаном правопису овог превода, не верује у Вуково ауторство. По типично војвођанској језику овога превода, сличном језику Доситеја и Мушицког, И. Грицкат закључује да је то дело Лукијана Мушицког, који је наговестио да ће покушати да преведе Нови завет, пошто је раније већ преводио псалме. Уз то, за Мушицког се зна да је у то време сарађивао са „Новинама србским” и да неке своје прилоге није потписивао.

Први потпуни превод Новог завета на српском језику објавио је Атанасије Стојковић (1773–1832), ректор Харковског универзитета, који је стално одржавао везу са својим сународницима, ревносно радио на српској књи-

жевности и остао „рода свога просветитељ”, како каже Доситеј Обрадовић. Подстрека за превођење Новога завета дало му је Руско библијско друштво, када му је доставило превод Вука Каракића на преглед и оцену. Стојковићу је одмах било јасно да је за проверавање и кориговање једног нестручно урађеног, аматерског и лошег превода, потребно исто толико труда и времена као и за нови превод, а можда и више. Зато је одлучио да сам преведе Нови завет, за шта је имао све потребне услове. Био је врло учен и частан човек, са образовањем – какво Вук није имао. Знао је стране језике: грчки, латински, немачки, француски, енглески, руски, нешто чешки и пољски, а студирао је права, философију и теологију, и то код ондашњег познатог библицисте Ајхорна. Стојковићев превод Новог завета штампало је Руско библијско друштво у Петрограду 1824. године.

Појава Стојковићевог превода изненадила је и двоструко озлоједила Вука. Стојковић га је својим преводом претекао, а сеом тога измакао му се ауторски хонорар од две хиљаде рубаља, колико је требало да прими за свој превод од Руског библијског друштва. У својој огорчености Вук је објавио да је Стојковићев превод у ствари његов „искварени” превод и плахијат. Вукови пријатељи и касније поштоваоци примили су некретички ову његову тврђњу и подржавали је у науци све до нашег времена. С. Марић је тек својом објективном и темељном студијом подвргао сумњи Вукову тврђњу и доказао потпуну самосталност и оригиналност Стојковићевог превода, који је већ приликом првог издања био од читалаца најбоље примљен.⁸ После првог издања 1824. године Руско библијско друштво је било укинуто, а необавештени Вук је то тумачио као да је забрањено штампање Стојковићевог превода, који је ускоро доживео још два издања, и то 1830. и 1834. године у Лайпцигу од стране Британског библијског друштва. Три издања овога превода у току свега десет година – у оно време, најбоље сведоче о његовом квалитету, пријему у успеху код српских читалаца. Оваквим успехом могао би да се дичи сваки преводилац. Што је пак за нас најважније, свештенство Српске цркве, више и ниже, није се никад нигде негативно из-

разило о овом преводу, што значи да је он задовољавао потребе теолога и Цркве. О том сведочи и сам Вук када у својој самоуверености упоређује Стојковићев превод са својим: „Када за прошавше двадесет и три године нигде од наше јерархије није забрањен његов пријевод, који је никакијем језиком написан и који је у свакему гори од мојега, зашто дасе тако одмах забрани мој, који је у смислу вјернији од онога, и у којему је језик чистији и правилнији него у каквој нашој књизи.”⁹

Вук Каракић (1787–1864) је приликом свог боравка у Русији добио понуду од Руског библијског друштва да преведе Свето писмо на српски језик. Вук је тај предлог прихватио и за шест месеци превео цео Нови завет. Како није знао грчки он је преводио са црквенословенског, помажући се руским, немачким Лутеровим преводом, при чему су му помогали Копитар и Миклошић као зналци класичних језика. Не консултујући наше преводе, који су извршени пре њега и у његово време, Вук се трудио да буде већан црквенословенском тексту. Па ипак његов превод се на много места удаљава од тога текста, а приближава се Лутеровом и руском преводу.

Атанасије Стојковић, коме је Руско библијско друштво дало Вуков превод на преглед и оцену, у свом реферату указао је на све његове слабости и недостатке. Стога је поменуто друштво примило и штампало Стојковићев превод као боли. Вук је још пре појаве Стојковићевог превода објавио неколико одломака из свог превода под насловом „Огледи Светог писма на српском језику” (1824. године). Цео Нови завет штампао је у Бечу 1847. године.

Како Вук није имао потребног филолошког и теолошког образовања, српска црквена јерархија је, сасвим природно и исправно, са неповерењем гледала на његов превод. Исправност оваквог става потврдиле су и знаљачке „Примјетве Никанора Грујића, архимандрита кувеждинског, на превод Новога Завјета, који је господин Вук С. Каракић писао”, објављене у Земуну 1852. године. За разлику од других српских превода овај превод је од саме појаве изазвао оправдану негативну реакцију у Српској цркви. Јер, по речима В. Чайкановића, „без обзира на то што је то један од најлепших споменика

српске прозе, није био довољан ни богословима ни лајцима.”¹⁰ Разлога за то било је више. Постављало се прво питање тачности превода, а уз то и питање језика. Данас нема више потребе да се ма шта каже о тачности Вуковог превода и његовој верности оригиналном новозаветном тексту. Он је далеко од тога. Остаје нам само да се позабавимо питањем језика Вуковог превода, за који и данас постоје усамљена мишљења да је то узор српског књижевног и црквеног језика. Ово мишљење је потекло од Скерлића, који је рекао да превод Новог завета представља последњу реч Вукову и образац данашњег књижевног језика. „Прва констатација је свакако тачна, док се уз другу мора додати потребно тумачење. Наиме, оној сразмери коју је у овом делу Вук успоставио између домаћих, турских, црквених и сопственим ствараштвом приновљених речи, затим оној морфологији, оној синтакси које су показане, Вук није имао више шта да дода – или није више могао да додаје. Али од оног времена неке норме су се помериле, тачније – нису се усталиле тамо где је Вук очекивао, а сразмере су се измениле. Сем тога еволуисало је и схватње о стилу.”¹¹ „Тачно је да је Вук у највећем делу овог превода постигао своје савршенство, али је тачно и то да му садржај и стил Библије углавном нису били блиски. Вукове мисли и речи увек су живе и сочне, активне и непосредне, тако да се у овом делу, нарочито на местима спиритуалних, не ретко и тамних апстракција, његов стил у сущтини показао неспреман.”¹² Највећу незгоду причинљавала је и данас причинљава чињеница да „строго узвеши, тако се није говорило ни на једном месту, ни писало, ни у једној другој књизи.”¹³ „Отада се наш књижевни језик развијао и све више приближавао великим културним језицима, а Вуков превод Новог завета у појединостима добијао полагање архаичан и покрајински карактер.”¹⁴

„Разматрајући оно што данас одудара од захтева усташеног књижевног изражавања, запажамо више категорија таквих појава:

1. На неким местима Вуков израз нам изгледа тачан, али сувише народски, односно упрощен, сиромашан;

2. Другдје, због изменјеног језичког осећања за поједине

речи и обрте, Вуков израз постао је неприкладно буквалан, незграпан;

3. Синтакса је понекад или невешта, још у фази борбе и неодређености када је у питању тежа конструкција, или, страна данашњем књижевном језику;

4. Неке појединости у морфологији развиле су се правцем другачијих алтернатива него што су биле Вукове;

5. У лексици се такође могу срести случајеви застаревања или потискивања у дијалектизам.”¹⁵ „Највећи пак део необичнијих за нас израза у Вукову преводу потиче отуда што се наш модерни књижевни језик развијао под различитим утицајима, који су долазили од писаца из разних крајева наше језичке територије, као и различитог обrazовања и културе.”¹⁶

Резултати и закључци, до којих су дошли савремени научници оцењујући Вуков превод, слажу се са оним што су „тобоже учени” јерарси Српске цркве одмах приметили и због тога заузели одговарајући, исправни црквени став. Приликом промociје новог превода Светог писма Новог завета, који је израдила комисија Светог Архијерејског Синода, 30. октобра 1984. године, Др Иринеј Буловић је резимирао раније оцене Вуковог превода: „Што се тиче језичке исправности, смисаоне јасноће, богословске тачности и нарочито верности изворнику, ту се мора, уза сав наш пијетет према неимару наше модерне културе и према његовом делу у целини, казати без имало околишња и уз пуну одговорност да његов превод представља сушти неуспех и промашај. Можемо, штавише, парапразирајући Даничића у супротном смеру, мирне душе да тврдимо како он садржајно – дакле не као „дјело Вуково” већ управо као превод – спада међу најслабије преводе Светог Писма што их има. (Узгред буди речено, и Даничић је, очигледно, осетио ову „Ахилову пету” Вукова превода јер поштено, премда нерадо и опрезно изјављује: „Да ли је Вук вјерно превео Нови Завјет, ја нијесам рад ништа говорити: то треба да нам кажу наши богослови...”). Из овога и онога

што је Др Амфилохије Радовић изјавио часопису „Интервју” (15.II-1985.), види се да Српска црква данас преко својих најученијих представника Вуковом преводу примећује исто оно

што је приметило учено свештенство Карловачке митрополије у време када се Вуков превод појавио. То су две битне ствари: нетачност превода и неприкладан израз.

Језик је део културе у ком разлике у лингвистичкој структури стварају преводиоцу више проблема него структура других делова културе. А религиозна култура сваког народа шира је од сваког другог дела те културе. Док је број основних појмова из материјалног и социјалног ограничен, у духовном животу нема ограничења нити границе у диференцијацији идеја натприродног фактора.¹⁸ То су чињенице које превиђају историчари наше књижевности када замерају црквеним личностима њихов критички став према Вуковом преводу Новога завета. Они на њега гледају искључиво кроз призму Вуковог рада на реформи језика, занемарујући потпуно теолошку и црквену страну овог проблема. Са те стране пак цела ствар сасвим другачије изгледа. Наиме, Свето писмо се преводи да би задовољило религиозне потребе верних. За такав подухват потребна је солидна стручна спрема и преводиочево владање материјом, јер од тога зависи квалитет његовог рада. Како Вук одсвега тога баш ничег није имао, његово дело није могло да се мери са стручним радовима оних који су за то били позвани и надлежни. Чак и са језичке стране Вук је од својих критичара могао много што шта да научи, нарочито од ученог Никанора Грујића, о ком се Скерлић овако изражава: „Никанор Грујић и Васа Живковић су пре Бранка Радичевића певали врло добрым српским језиком”.¹⁹

Оцењујући свој сопствени превод Вук је превазишао све границе самоуверености када је изјавио: „Сва јерархија наша Новога Завјета не би могла ни овако превести на српски језик као што сам ја, а камо ли боље.”²⁰ На знапачке и оправдане примедбе Никанора Грујића одговара: „Слободно могу рећи да је г. Грујић десет пута погријешио док је на овако једно мјесто наишао.”²¹ О Грујићевим примедбама ништа боље се не изражава ни Љ. Стојановић: „У њој има преко 300 „примјетава”, које су безмalo потекле или од његовог недовољног знања српског језика, или из незнанња како се

овај посао уопште ради.”²² У омаловажавању српске црквене јерархије Вукови пријатељи иду и даље. Ј. Новић вели да на Вука и његов превод мање „вичу прави и простији Срби, него Швабо–Срби тобоже научени.”²³ Према оваквим Вуковим браницима српска црквена јерархија је била крива што је Вуков превод ценила у светлости црквене науке, црквеног духа и црквене културе у којој је живела. У ствари став српског свештенства је само израз његове ревности за исправно, црквено преношење Божије речи, и будности у чувању те речи. Стојковићев превод је после петроградског издања доживео још два у Лайпцигу, финансирана од Британског библијског друштва, па ипак у његову ваљаност нико није сумњао.

Платон Атанацковић (1788–1867. г.), епископ бачки, превео је са црквенословенског језика на српски празнична, недељна еванђеља и апостоле, и штампао у Новом Саду 1860. године. Поправљено издање овог превода штампано је у редакцији Г. Больарића у Панчеву 1894. године. Превод му је тачнији и тачнији од Вуковог и у том представља известан напредак.

Иларион Зеремски (1865–1931. г.), професор богословије у Сремским Карловцима, професор Богословског факултета у Београду, касније епископ горњокарловачки, почео је да преводи и тумачи са грчког текста поједине одељке еванђеља и да их објављује у „Богословском гласнику.“ Није дао потпун превод Светог писма Новог завета, али је својим радом поставио нове и здраве темеље нашој науци, указао на пут којим треба ићи. Ускоро на овом пољу добијамо новог радника, научника у правом смислу, који је имао потребне квалификације и сва својства која се траже од онога ко жели да се бави изучавањем и превођењем Светог писма.

Димитрије Стефановић (1882–1945.г.), професор Карловачке богословије и Богословског факултета у Београду, као теолог по стручни и солидан научник, добар познавалац новозаветног грчког језика, први се прихваћа озбиљног, тешког и одговорног посла – превођења Светог писма Новог завета са грчког критички обрађеног текста на српски језик. У овај рад он је уложио све своје

стручно знање и много труда. Прво је објављивао превод поједињих еванђеља, а затим превод целог Новог завета у Београду 1934. године као резултат свог дугогодишњег рада. Објавило га је Британско и инострано библијско друштво. Као први комплетан стручан превод Новог завета, извршен са оригиналног, критички обрађеног грчког текста, потпуно је успео и зато је од стручне критике добио највише признања. В. Чайкановић, професор класичне филологије на Београдском универзитету и хонорарни професор Богословског факултета, већ приликом појаве Стефановићевог превода четири еванђеља истакао је „да се на његовом преводу види да га је радио доиста стручњак“, „Стефановић је мајstor у свом послу и дао је превод који је на висини модерне науке. Поред те унутрашње вредности превод је читак“, јер је „у погледу језика савременији, речник и граматички облици модернији су. Тиме превод често добија у јасноћи.“²⁴ Стога је „примљен са радошћу и признањем просвећених хришћана.“²⁵ Поздрављајући појаву овог превода професор Богословског факултета П. Ђорђић констатује: „Већ сам тај факт показује са једне стране да се и код нас осећа потреба за речју Божијом, а са друге стране да Вуков превод, односно Даничићев, више не задовољава.“²⁶ Ипак, као и сваки нови превод код нас, Стефановићев превод је стекао известан број противника, који су га нападали – само усмено, бојкотовали, али ипак читали, тако да је Стефановић могао да понови Јеронимове речи: „У јавности они нападају моје дело, а тајно га читају.“ Изгледа да и на Стефановићев превод мисли Др Иринеј Буловић: „Доцнији преводи, мада сведоче о темељној богословској филолошкој спреми својих аутара, мањом универзитетских професора, и по тачности најчешће кудикамо надмашују Вуков, ипак нису могли да замене овај последњи, јер по својим изражajним и стилским одликама заостају за њим далеко, а неки и без надежно.“²⁷

Колико је превод професора Стефановића добро примљен у народу и радо читан, показује и чињеница да је сем његовог првог издања 1979. године у Швајцарској приређено друго издање и још једно 1989. године. И данас се радо чита.

Преводи двојице висококвалифициваних научника, Атанасија Стојковића и Димитрија Стефановића, и двојице архијереја Српске цркве, епископа Платона и Илариона, представљају црквену преводилачку линију, која сваки пут показује напредак у превођењу Светог писма Новог завета, и ту чињеницу желимо овом приликом да подвучемо. Овај напредак чини је традиционалним фактором, који се не може пренебрегавати приликом израде будућих српских превода. Досад је занемариван свесно или несвесно.

Пострани, издвојен и сасвим изолован од ове црквене преводилачке линије стоји превод Вука Караџића, који је у извесном смислу стварно дошао „од побочне стране.“

Ново поглавље у превођењу Светог писма Новог завета почиње када је Епископ жички Др Николај Велимировић 10. јуна 1954. године упутио „Меморандум Светом Архијерејском Синоду Српске Патријаршије о преводу Новога Завета.“ Да би био што разумљивији рад на овом пољу, донећемо овај Меморандум у целини:

„У време нашег сужањства у манастиру Војловици, ја и архимандрит Др Василије Костић (сада епископ Бањалучки) побуђени мисливим Духом Божијим, а немајући никакве слободе ни слободне активности кретања, решили смо да преводимо Нови Завет, с претпоставком да је Вуков превод погрешан и да га због тога ниједан Синод Српске Православне Цркве ни у Карловачкој ни у Београдској Митрополији до сада није хтео одобрити.

Имали смо пред собом два оригинална текста на грчком: Тишендорфа и Нестле–а, црквенословенски превод, Вулгату и модерне преводе на енглеском, француском, руском, талијанском, немачком и (ако се добро сећам) бугарском.

Од свих превода нашли смо, да је црквенословенски најбољи. Кам среће, да је овај превод могао остати у употреби за увек. Али промене и прилике донеле су, да се тај милозвучни језик – лепши и од руског и од србуљског – мора ограничити само на црквена богослужења, али не и за тачно разумевање божанске науке Новог Завета. Незнање бољег уступило је место горем.

Пред собом смо имали четири српска превода: Епископа

Платона Атанацковића, Вука Караџића, др. Димитрија Стефановића и др. Бакотића. Па сравњујући нашли смо, да је Вуков превод бољи од Платоновог и несравњено бољи и тачнији од Стефановићевог и Бакотићевог.

И не само то. Но читајући упоредно све стране преводе нашли смо, да је Вуков превод бољи од руског, француског и чак енглеског. Ово је факат неоспоран. Уз то се може уверити сваки научник сравњивањем.

На основу овог сазнања ми смо дошли до закључка, да Нови Завет не треба преводити него само Вуков превод исправити. И мисмога исправили тако, да и ако се не може сматрати савршеним или је близузавршенства, и несумњиво бољи, и егзегетско и догматски јаснији и прецизнији од свих превода на западно европским језицима као и руском.

Руководна начела при исправци Вуковог превода:

1. Православни богослови 20-века не могу и не смеју преводити Нови Завет само филолошки, него морају свакако имати и знати тумачења Новог Завета од стране Светих Отаца. Ово је наш плус пред западним преводиоцима.

2. Нови Завет на српском језику не треба сасвим вулгаризирати, као што то чине нови преводиоци у Америци (прошле 1953. г. публикован је нови превод целе Библије, коју су 14 највећих протестантских богослова у Америци радили 10 година. Њихов превод је само вулгаризирање језика старог превода у време Краља Џемса, пре 300 година. У том преводу поред грубих нетачности – повреде догмата – они су на пример почели ословљавати Бога са *Ви* место *Ти*. И тај најновији превод умало није спаљен од стране пастора и народа, да полиција није спречила.).

Зато треба српски превод да задржи *јужно наречје*, као код Вука. Јер народ инстинктивно осећа, да божански језик јеванђелски треба да је колико толико различан од обичног говорног језика. А јужним наречјем служи се једна добра трећина, и више, нашег народа. При томе то је језик величанствене поезије српске и свих мудрих умотворина народних.

Ново издање Новог Завета треба да носи само име Вука Караџића као преводиоца, само рећи „Исправљено издање

превода Вука Караџића.“ Само тако ће Свети Синод моћи сузбити амбиције појединих преводиоца, којима је стало до своје славе а не до народне потребе. Ако ли се дозволи да појединци или групе буду објављени као преводиоци, томе неће бити краја. И само ће се стварати хаос. Зато остати при том, да Вук фигурира као преводиоц, а Свети Синод да благослови исправљени превод не спомињући ко га је исправио, нити треба да се спомиње име Николаја ни Василија нити ма кога другога.

Још могу обавестити Свети Синод, да ће издавачко предузеће Свештеник у идућој 1955. години штампати овај исправљени Вуков превод у не великом броју примерака. Пробе ради. Па када Свети Синод прими овај исправљени превод, тек онда може дати прилику ученим богословима, да учине извесне исправке (на исправке), и онда најзад да Свети Синод благослови дефинитивно издање Новог Завета на српском језику не спомињући ничије име као преводиоца или исправљача. *Ово је врло важно: ничије име осим Вуково.* У најбољем енглеском преводу од пре 300 година спомиње се само име краља Џемса (Јакова) а не преводиоца уопште. И ово је заиста мудро, да се не би истичала имена Стефановића, Бакотића или ма чије.

У прошлој години руски епископ Касијан у Паризу објавио је свој превод Матејевог јеванђеља. Чудовиште, осуђено од свих паметних Руса. У опште Руси немају ни приближан превод Вуковом преводу. Ни до данас.

Зато ми је част умолити Свети Синод, да за сада не даје ни једном лицу нити ма каквој комисији благослов за превод Новог Завета на српском, но да се стрпи до идуће године, када ћемо ми, ако Бог да, штампати исправљен Вуков превод без наших имена.

Епископ Жички Николај”

У првом делу Меморандума епископ Николај без икаквог устрчавања потцењује не само постојеће српске преводе Новог завета него и преводе на великим светским језицима, уверен да је Вуков бољи од свих. То сматра као „факат неоспоран”, а колико тај „факат неоспоран” одступа од оцена стручњака, које смо горе навели, не треба доказивати.

На основу Меморандума епископа Николаја Свети Ар-

хијерејски Синод Српске Православне Цркве је 11. децембра 1962. године формирао Комисију за исправку Вуковог превода, која је радила све до половине 1983. године. У току двадесетогодишњег рада састав ове комисије је више пута мењан. До 1970. године Комисија је исправљала Вуков превод. „Уместо таквог мучног и незахвалног подухвата Комисија се, нарочито после 1970. године, латила посла да саборно и одговорно изради свој превод непосредно са грчког изворника, уз консултовање, како већ нагласих, свих важнијих старих и нових превода... Да би се отклонило свако двоумљење и сваки неспоразум, нека ми буде допуштено да поновим и истакнем: превод који, ево, нудимо суду Цркве и јавности није обична прерада или тек поправка Вукова превода, а још мање је неко самовољно 'преправљање' или прекрајање 'ненадмашеног и ненадмашног Вука', како га је пре годину и по дана, са чудном смелошћу и не без ироније, оценио, да не кажем оцрнио, један наш публициста преко стубаца свога, иначе угледнога, гласила, стварајући тако утисак да је посреди малтене безвредна работа самозваних и за тај посао недораслих људи. То, дакле, није 'хибрид' настао вољом и трудом групе преводилаца која је окупила 'само теологе и црквене људе', и радила 'без филолога', као што се, у то исто време, било учинило једном нашем истакнутом научнику, очигледно због необавештеноности. У питању је, напротив, нов и самосталан превод.”²⁸

„Комисија је ослободила српски текст Новога Завета од Вукових многобројних, у наше дане веома непријатно звучећих, а притом неразумљивих, турцизама; од његових, нама подједнако неразумљивих, архаизама; затим од грубих, неприкладних, па, казаћу отворено, за наш данашњи слух и непристојних израза; првенствено пак од његових, нажалост многобројних грешака у преводу – грешака које се не тичу само слова него, још више, и духа. Није, наиме, реч толико о филолошкој тачности или 'акривији', мада ни она никако није на одмет у преводу који претендује на озбиљност и трајну вредност, колико о крупним грешкама које директно угрожавају, а ту и тамо уништавају, сам духовни и богословски смисао

текста, односно сам садржај богочовечанске поруке Новог Завета.” „У пракси то значи да нови, црквени превод, где год је могуће, остаје лексички и стилски веран Вукову преводу, а где то није могуће, онда бар близак њему, држећисе, између осталог, и ијекавског наречја нашега језика, наречја на којем је говорио и Вук, а које данас својим епским призвуком и патином старине придаје преводу ону особену 'библијску боју', ону чар свештене и узвишене лепоте.”²⁹

Тако је Српска црква добила једну нову верзију Новог завета на ијекавском наречју, која ће бити извесно освежење у подручјима где се овим наречјем говори.

У међувремену, године 1973. Библијско друштво је у Београду објавило наш превод Светог писма Новога завета, на основу реферата који је на захтев Друштва поднео професор Философског факултета и академик Др Димитрије Богдановић:

„Библијском друштву, Београд

Превод Новог завета проф. др Емилијана Чарнића прегледао сам у целини, што значи – текст јеванђеља и Дела апостолских, већ публикован у приватном издању преводиоца, и текст апостолских посланица, у рукопису, који до сада још није објављен.

Мишљење које дајем, према томе, односи се на превод Новог завета у целини, утолико пре што је превод у пуној мери методолошки и квалитативно уједначен.

Главна одлука овог превода је његова критичност, а уз то филолошка и теолошка тачност.

Аутор је, пре свега, учинио срећан избор определивши се за критичко издање А. Мерка, а не за византијски 'текстус рецептур' нити за какво друго критичко издање. Тиме је, најпре, задовољио основни захтев свакога савременог приступа новозаветном тексту, захтев безусловне научне критичности као јемства за веродостојност традиције текста. С друге стране, издање А. Мерка познато је по својој умерености, због које га прихватају углавном сви модерни билицисти без обзира на конфесију.

Аутор преводи непосредно са грчког оригинала. У томе испољава још једном своје осведочено одлично познавање грчког новозаветног дијалекта. Он ту примењује последње резултате новозаветне грчке филологије,

па је његов превод, с те стране, научно веома квалификован и филолошки коректан. У том погледу, појава овог превода учиниће крај свим узалудним и научно неоснованим покушајима да се до новог српског издања дође „исправком” превода Вука Ст. Карапића.

С теолошке стране, превод Е. Чарнића одлукује се потпуно веродостојношћу. Аутор је водио рачуна о томе да његов приступ новозаветном тексту не буде конфесионално једнострани „обожен”, па се трудио, и у томе успео, да превод засније на ономе што је објективна библијска егзегеза данас зна у пуном споју историјског, филолошког и теолошког осветљења текста. Са Чарнићевим преводом, добићемо текст који је у сваком погледу поузданiji од Вуковог и који најчешће даје боље, исправније тумачење поједињих места од оног у преводу Димитрија Стефановића.

С књижевне стране, могућно је имати и друкчије концепције превођења, било да се захтева веће посавремењивање новозаветног текста (радикално превођење 'ад сензум'), било да се очекује вернији одраз архаичног библијског стила (нарочито у синтаксичким конструкцијама и лексици). Но, то је ствар концепције. Превод др Емилијана Чарнића је разумљив, јасан, књижевно исправан и прихватљив, приступачан сваком савременом читаоцу са српскохрватског језичког подручја.

Поднаслови су добро и одмерено стављени. Предговори, такође, у довољној мери уводе у читање поједињих састава Новог завета.

Заграде (осим текстолошких, то јест оних које су пренете из основног текста у критичком издању) не треба стављати. Мислим да је преводилац био довољно строг у 'интерполацијама', да су сви његови уметци нужни већ са језичког становишта и да у ствари не унесе у текст Новог завета ништа што њему стварно, по смислу, синтакси и лексици не би припадало.

Имајући у виду све ове одлике превода, ја не бих имао никакве предлоге за његову измену или 'поправку'. Извесне ситније примедбе и сигуестије даћу аутору непосредно. Сматрам да превод др Емилијана Чарнића треба у целости и што пре објавити. Библијско друштво

ће тиме учинити велику услугу нашој духовној култури. То издање ће бити охрабрење даљих стваралачких напора у превођењу библијских текстова на савремени српскохрватски језик, као и подстицај библијских студија у нас.

Београд 8. фебруара 1972, др Димитрије Богдановић

Истовремено Библијско друштво је превод доставило Светом архијерејском синоду Српске православне цркве са молбом за преглед, оцену и мишљење. На овај захтев Библијског друштва Свети архијерејски синод је одговорио својим решењем бр. 3447/зап. 714 од 3. новембра 1970: „Нема потребе да се објављује превод др Емилијана Чарнића”; као објашњење додато је да је исте године објављено Свето Јеванђеље у преводу Вука Карапића, који је исправила Комисија Светог архијерејског синода и Библијског друштва.

Библијско друштво је ипак објавило превод, на који су објављени следећи прикази:

Божидар Ковачевић, „Еванђеље по Марку”, Богословље 1963/1-2.

Божидар Ковачевић, Један уметнички и научни превод са грчког језика. Весник 1-15 јун 1964.

Епископ Сава, Нови српски превод Светог писма Новог завета. Православље 1. окт. 1973.

Др Ксенија Атанасијевић, Превод на српски Новог завета професора др Емилијана Чарнића, Богословље 1973/1-2.

Друго издање овог превода објавило је Библијско друштво у 250 000 примерака (Београд 1990).

Јован Живановић је о Вуковом преводу писао: „Ако је Вук на гдјекој мјесту и погријешио при превађању, то ће позвани поправити, али неће смети нити има тога јунака који би смео преводити на ново Нови завјет на српски језик поред пријевода Вука.”³⁰ Али „преводи Д. Стефановића, Бакотића, Загоде, Рупчића, Чарнића сведоче да се живот не обазира на такве прогнозе идеалиста; изумиру архаизми, заборављају се некадашње туђице, постају неприродни и незграпни поједини провинцијализми, мењају се семантичка значења, научне дисциплине стварају нове појмове и термине,

стручна анализа коригује и прецизира старија и нетачна сазнања.³¹

Напомене

1. E. Nida, Gott spricht viele Sprachen. Stuttgart 1968, 77-78.
2. Ibid. 140.
3. E. Nida-Ch. R. Taber, Theorie und Praxis des Übersetzens. Marburg-Lima 1969, 1.7.
4. Ibid. 29.
5. E. Nida, Bible Translating. London 1961, 308.
6. Епископ Сава, Нови српски превод Светог писма Новог завета, Православље, год. VII, 157.
7. Вукова преписка II, Београд 1908, 347-349; 119-123.
8. Св. Марић, Стојковићев превод Новог завета. Зборник Матице српске за књижевност и језик XVII/1-2, 1969.

9. Љ. Стојановић, Живот и рад Вука Стеф. Каракића. Београд 1924, 625.
10. В. Чајкановић, Приказ превода четири еванђеља Др Стефановића, Богословље 1929.
11. И. Грицкат. Вуков превод Новог завета као споменик великог филолошког настојања. Јужнословенски филолог књ. XXVI/1-2 год. 1963-64, 236.
12. Исто 244.
13. П. Ђорђић, О Вукову Новом завету. Богословље 1934, 113.
14. Исто 114.
15. И. Грицкат, цитирано дело 237.
16. П. Ђорђић, цитирано дело 100.
17. јеромонах Др Иринеј Буловић, Нови превод Светог Писма Новог Завета. Београд 1985, 11-12.
18. E. Nida, Bible Translating. London 1969, 203. 241.
19. J. Скерлић, Писци и књиге, V, Београд 1911, 50.
20. Љ. Стојановић, цитирано дело 627.
21. Исто 640.

22. Исто 639.
23. Исто 627.
24. В. Чајкановић, Приказ превода четири еванђеља Д. Стефановића, Богословље 1929; Ф. Загода, приказ: Д. Стефановић, Еванђеље по Матеју, Београд 1924, Богословска смотра, 1926.
25. Кс. Атанасијевић, Превод на српски Новог завета професора др Емилијана Чарнића. Богословље 1973/1-2.
26. П. Ђорђић, цитирано дело 114.
27. Јеромонах др Иринеј Буловић, цитирано дело 12.
28. Исто 13.
29. Исто 14.
30. Ј. Живановић, Како је Вук преводио са црквенословенскога сложене речи у Новом завету. Ср. Карловци 1909, 24.
31. В. Мошин, Вуков Нови завет. Издање о стогодишњици смрти Вука Стефановића Каракића 1864-1964. Просвета Београд, 662.

Ове храмове испуни Милосрдни
својом божанском славом
а у њима постављене жртвенике
покажи као светињу над светињама

ЦРКВА СВЕТОГ ПАНТЕЛЕЈМОНА У ГОРЊЕМ КАТУНУ

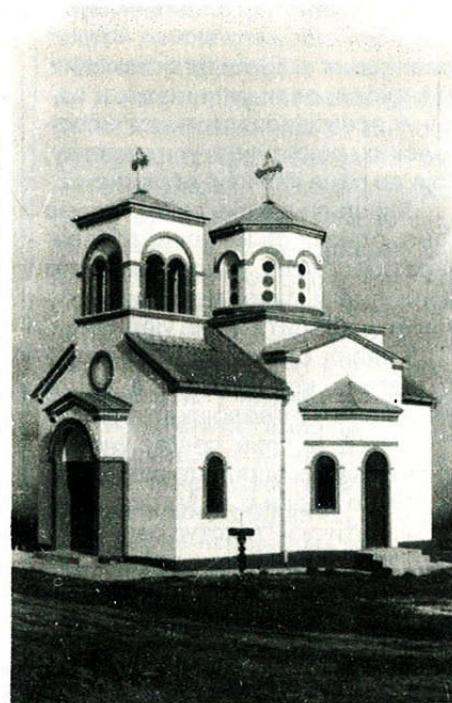
Село Горњи Катун при Црквеној општини варваринској све до скора није имало своју цркву. Верници Горњег Катуна изразили су 1989. године жељу да подигну нову цркву у старом црквишту, које се налази на око 2 километра од села, у месту званом „виноградско брдо“. Ову њихову жељу њихов месни парох доставио је Његовом Преосвештенству епископу шумадијском Господину Др Сави за доделу благослова за подизање нове цркве.

На Спасовдан 1990. год. добијен је благослов од епископа Саве али под условом да мештани подигну другу цркву у селу за своје верске потребе, пошто је ова црква доста удаљена од села. Верници Горњег Катуна су то прихватили и одмах је почето са копањем темеља, који је завршен и освећен 27. октобра 1990. г. Место звано „старо црквиште“ датира још од доба Турака где је била некада црква. Ово су место посећивали мештани Горњег Катуна и околине до Другог светског рата. Ово је место одржавао старац Радисав Петровић из Горњег Катуна све до смрти. После тога оно је запуштено и тако је све било до 1989. год.

У пролеће 1991. год. почела је даља изградња ове цркве посвећене Светом Великомученику Пантелејмону и завршена до краја 1992. год. У 1993. години постављена је столарија, уређен тротоар око цркве, у 1994. години постављен је иконостас, који је као прилог, изградио Драгољуб Стојадиновић и син његов Душан. Црква је окречена споља и изнутра и све је било спремљено за освећење заказано за 9. август 1994. год. Цркву је окрчио Настас Милојевић, молер из Горњег Катуна без накнаде, као прилог цркви. Сви новчани прилози за цркву потичу од мештана Горњег Катуна. Они су такође, својим добровољним радом обавили све радове на изградњи цркве. На 20 дана од дана одређеног за прославу верници Горњег Катуна почели су припрему за овај дан.

Пошто због болести Његовој Преосвештенству епископ шумадијски Господин Др Сава није могао да изврши чин освећења, то је по Његовој молби освећење извршио Његовој Преосвештенству епископ осјечкопольски и барањски Господин Лукијан уз саслужење свештеника наместништва темнићког и околине.

Било је присутно око 1300 верника. На свечаном ручку било је око 550 гостију. Било је врло свечано и весело, тако да је ова свечаност трајала до касно у ноћ.

Црква у Горњем Катуну

Миливоје Ђурић, протојереј

Ове храмове испуни Милосрдни
својом божанском славом
а у њима постављене жртвенике
покажи као светињу над светињама

ЦРКВА УСПЕНИЈА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ У ВЛАКЧИ КОД СТРАГАРА

Између високих шумовитих брда, кроз дивни пејзаж, тече бистра и хладна вода потока Раковице. И горе, у подножју тих дивних брда, увучена у сенке столетних букви, поносно стоји омања црквица звана „Раковица”, која је, како кажу мештани, добила име по потоку Раковици, који протиче поред ње. По памћењу мештана, а које се проноси с колена на колено, прича се да је то некада био манастир, а да је касније премештен у Београд (данашњи манастир Раковица).

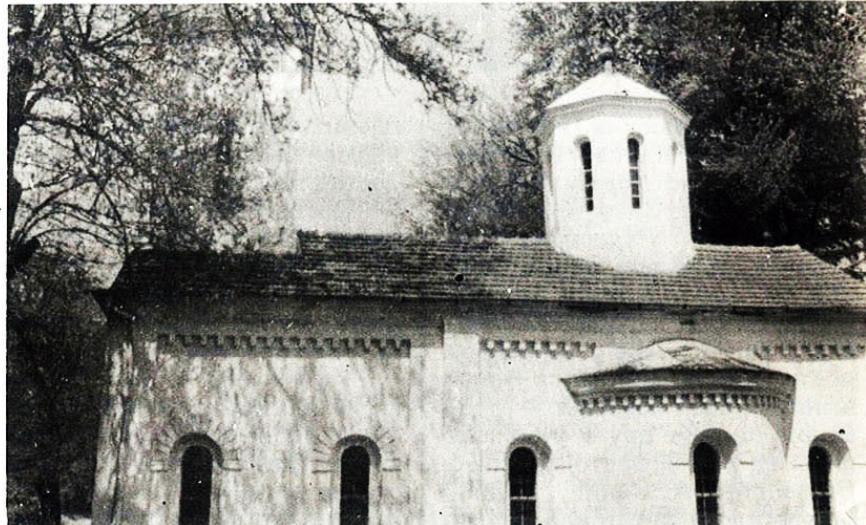
Црква је подигнута 1873. године и посвећена је Успенију Пресвете Богородице. Осветио ју је Патријарх српски Димитрије.

Од свештеника који су службовали при цркви у Влакчи, помињу се: свештеник Бошко, свештеник Миљко Ранковић, јеромонах Емилијан, који је сахрањен код цркве на југоисточној страни, затим јеромонах Срђије, а у последњих неколико година измењало се више свештеника, и то: Ненад Игњатовић, Милован Мићић, Мирослав Марковић, а опслуживали су у своје време и свештеници: Спасоје Јанковић и Милан Беговић.

Од 1. новембра 1981. године, за пароха при цркви влакчанској ступа новорукоположени свештеник Милун Алексић, родом из Жабара код Тополе.

За време свештеника Ненада Игњатовића црква у Влакчи, која је дотле била у орунујом стању, обновљена је и опет засијала својим првобитним сјајем. После овога овај млади свештеник одмах је приступио још једном великом послу – зидању великог црквенонародног трпезара. Трпезар је израђен у дужини од 50 метара те може, о црквеној слави, да прими око 250 гостију.

За време свештеника Милуна Алексића године 1987. приступило се сакупљању добровољног прилога за куповину новог црепа за цркву. Исте године купљено је 2.000 комада црепа. Ову акцију помогао је и ЕУ Одбор у Крагујевцу на челу са Његовим Преосвештенством епископом Савом.

Црква Успенија Пресвете Богородице у Влакчи

Наредне 1988. године покренута је акција око обнове звоника и кубета над олтаром, који су изнова омалтерисани. Стари „бiber“ цреп замењен је новим. Ову акцију, својим добровољним радом, добра су помогли парохијани ове парохије.

Године 1990. у фебруару месецу свештеник Милун Алексић, одлази на парохију при цркви жабарској у Жабарима код Тополе, а на његово место долази јереј Богдан Симонић, дотадањи парох доњошаторачки. У овој години нови парох је, са црквеним одборницима, организовао оправку пута до цркве уз помоћ механизације.

Наредне 1991. године млади свештеник Богдан Симонић је покренуо акцију око изналажења плаца за парохијски дом. После извесних ометања и кочења, Жарко Мијаиловић из Влакче, поклонио је плац цркви за будући парохијски дом.

У току лета изведена је акција ископавања и изливања темеља поменутог дома, које је на дан црквене славе Успенија Пресвете Богородице, осветио епископ шумадијски Господин Др Сава, са више свештеника и ђаконом.

(из Летописа цркве у Влакчи)

ХРАМ ВАЗНЕСЕЊА ГОСПОДЊЕГ У СУВАЈИ

Село Суваја налази се у близини старе престонице Светог кнеза Лазара, недалеко од Варварина. Карактеристично шумадијско село са око 250 домаћинства православних Рома од којих се највећи број породица налази на привременом раду широм Европе. Одлука о зидању храма донета је у Орашију. Наиме, делегација из села Суваје се обратила епископу шумадијском Господину Др Сави са молбом, што је владика са одушевљењем благословио. Одмах су почеле припреме за изградњу храма. Вођени неуморним и несебичним залагањем свештеника Петра Пантића и руковођени старом мудрошћу – „Ко Цркву помаже тај Богу позајмљује“, мештани Суваје широко отворише своја срца и свесрдно помогоше изградњу храма. Темељ храма освећен је 12. јула 1993. године. Све радове око изградње храма обавило је предузете „Јастребац“ из Крушевца. Већ 21. јула 1994. год. освећен је храм посвећен Вазнесењу Господа Исуса Христа. Храм је осветио епископ шумадијски Господин Др Сава уз саслужење великом броју свештеника. Овом светом чину присуствовао је велики број верника из Суваје и околине. После освећења одслужена је Света Литургија, после које се Епископ обратио верницима са речима јеванђелске поуке.

Овај храм, као и сви други у хришћанском свету имаће узвишену улогу у духовном животу верника. Овде ће људи прослављати Господа, хранити се духовном храном, молити се за себе и своје ближње.

Братислав Петровић, свештеник

Ове храмове испуни Милосрдни
својом божанском славом
а у њима постављене жртвенике
покажи као светињу над светињама

ЦРКВА СВ. ВЕЛИКОМУЧЕНИКА ГЕОРГИЈА У ВИШЕВЦУ

У првој половини 1989. године, на предлог Његовог Преосвештенства епископа шумадијског Господина Др Саве и магистра архитектуре г. Радослава Прокића из Крагујевца, дошло се на идеју да се у спомен великој вожда српског народа – Карађорђа, у Вишевцу, његовом родном месту, подигне нова црква. Налажење локације поверио је тадашњем пароху друге рачанске парохије у Рачи, протонамеснику Драгославу А. Сенићу. Једино могуће место за изградњу цркве било је земљиште госпође Станојке Милошевић, из Вишевца. Владика Сава је изашао на лице места 3. јуна 1989. године, погледао плац и прихватио понуђено решење. Један његов део је купљен, а други добијен на поклон и од тада се интезивно кренуло са припремама за почетак радова.

Руковођење изградњом цркве остало је у надлежности горе поменутог свештеника, а господин Владислав Милојевић, земљорадник из Вишевца, постављен је декретом Његовог Преосвештенства за домаћина цркве.

Прикупљена су сва потребна документа, земљиште је преведено у власништво црквене општине у Рачи и добијена је грађевинска дозвола.

Идејни план, а касније и цео пројекат, изградио је бесплатно архитекта Прокић, који је у току радова био и надзорни орган.

Радови су отпочели 30. октобра исте године, размеравањем основе темеља, где је био присутан и сам пројектант. Копање темеља и испуњавање бетоном завршено је 12. новембра, и истог дана поподне Преосвешени владика Сава их је осветио, положивши у њих камен темељац и повељу у присуству: архијерјског намесника лепеничког,protoјереја Милутина Петровића, protoјереја-ставрофора Марка Подгорца, протонамесника Спасоја Јанковића, протонамесника Драгослава Сенића и председника рачанске црквене општине Жарка Радојковића. Певала је група свештеника из Кра-

гујевца. На освећењу, и поред кишовитог времена, скучило се доста верника.

После тога, приређена је вечера у ловачком дому у Рачи, коју су спонзорисали: Скупштина општине Рача, Земљорадничка задруга „Милан Живић“ и ловачко друштво из Раче.

У току 1989. године купљено је: 20.000 комада обичне цигле, 1.000 добијено на поклон, 500 комада дато је на име лома од стране власника циглане, као и 4.500 кг. бетонског гвожђа. Бетон је довожен са бетоњерке у Рачи.

На почетку 1990. године, кад је то време дозволило, наставило се са даљим радовима. Почела је да се зида цокла каменом, у висини од једног метра. За ове радове ангажовани су мајстори из Раниловића код Аранђеловца на челу са Радованом Милинковићем. Камен је дотеран са „Жутог оглавка“ код Раниловића. У првој фази купљено је 50 кубика. Те године урађена је цокла, плоча на њој са мрежастим гвожђем и завршним венцем. Почело се мало и са зидањем, али се одустало због хладних јесењих дана. Радови су споро одмицали, јер су од камених громада, вредне руке тесара, требале исклесати сваки камен по мери, а затим га уградити.

Преноћиште и исхрану мајстора прихватили су мештани села Вишевца и околних места. Коначиште су имали код госпође Станојке, која им је, уз једну плаћену куварицу, спремала и храну.

Следеће 1991. године настављено је са зидарским радовима. Радило се са мањим прекидима читаву сезону, и стигло до висине од три метра. Тек се сада могао назрети облик и права лепота будућег храма. Пројектант је тако замислио спољни изглед фасаде да она има 138 ивица. Те године радови су несметано текли, а у томе је свештенику Драгославу помогао неуморни Владислав Милојевић, којим је у сваком моменту био ту присутан да донесе оно што је било потребно. У овој фази

изградње набављени камен је понестајао, али је у помоћ притећа као свештеник Станислав Митровић, парох рудовачки, поклонивши камен који је био намењен као облога за цркву у Рудовцима, од које се одустало.

С нестрпљењем се чекала следећа 1992. година за наставак радова. Чим су временски услови дозволили, настављено је зидање. Тада су почели да се појављују велелепни лукови који красе оваква здања. Радови су одмицали, црква је расла, па се указала потреба за скелама, фоснама и даскама за израду сводова у унутрашњости цркве и спољних лукова. Ту је велику помоћ пружио прота Живорад Јаковљевић, парох лазаревачки који је из „РЕИКА КОЛУБАРА“ дотерао један део скела, фосна и 7 кубика дасака. Други део скела и дизалицу дао је господин Драгослав Миличић из Смедеревске Паланке. Те године интезивно се радило пуна четири месеца и урађено је све до куполе и звоника. У овом периоду недостало је мало цигле и гвожђа. Нешто је купљено, а нешто добијено на поклон од господина Предрага Чокића, који је и раније помогао и од Скуштине општине Рача. Ове године добијено је од фабрике „НОВИ ПОПОВАЦ“ из Параћина 25 тона цемента.

За следећу 1993. годину, када је планирано да се све заврши, остало је од зидарских радова израда куполе и звоника. То је и урађено у пролећним месецима. У међувремену, фабрика „ГОША 2“ из Смедеревске Паланке, израдила је крстове од месинга. Њихово освећење извршио је владика Сава са архијерским намесником лепеничким,protoјерејем Милутином Петровићем и протонамесником Драгославом Сенићем који се попео на куполу и већ постављени крст осветио. После тога наставило се са покривањем цркве бакарним покривачем.

Улазна врата (поклон Предрага Чокића, Славољуба Василића, Тихомира и Божидара Ра-

досављевића из Младеновца и Живорада Николића из Доње Раче) израдио је Микица Ивановић из Рајковца, а северна (поклон протонамеснику Драгославу) Радослав Павловић из Ковачевца.

У јесен те године приступило се унутрашњем малтерисању. Оно је завршено када су већ наступили хладни дани и више се даље није могло. Освећено је и постављено ново звono, које је поклонио Миодраг Алексић из Јагодине, у присуству и двојице свештеника из Америке, протојереја Раствка Трбуховића и јереја Милоша Миловановића. Конструкцију у звонику направила је такође „ГОША 2“. У току зиме погођени су прозори од бетона код мајстора Радована Здравковића из Раче.

Почетком 1994. године договорено је да се црква освети 8. маја, на дан св. апостола и јеванђелиста Марка. Водило се рачуна да то буде баш тада зато што је Марковдан била заветина Карађорђевића.

Да би све на време било довршено требало је уложити много труда и радови су морали тешти брзо. Почело се са постављањем прозора и розетни, израдом тротоара око цркве, глетовањем зидова, постављањем плочица добијених од „ПЕШЧАР-ГРАНИТА“ из Љига, застакљивањем прозора, постављањем часне трапезе, постављањем иконостаса, уградњом иконе св. великомученика Георгија у мозаику на улазу у цркву, уградњом ктиторске плоче и равнањем порте. Велико умеће и труд уложили су и мајстори Радован Здравковић и Радиша Милосављевић, познати по томе што су доста цркве градили. Овог пута морали су то чинити даноноћно да би се стигло до одређеног времена.

Иконостас, дарохранилицу и целиваоницу израдио је инжењер Бранислав Николић из Крагујевца, а иконе осликао Грк Антоније Адонис. Кадионицу, престолни крст, прибор за причешће и нешто књига, поклонио је владика Сава. Мозаик на улазу у цркву израдио је господин Миша Младеновић из Београда.

Бденије уочи освећења служио је епископ мишелевски, Господин Георгије са четворицом свештеника у присуству епископа шумадијског Господина Др Саве и епископа осјечко-пољског и барањског Господина Лукијана.

Осванио је и тај жељени 8. мај – Марковдан. Јутро је било право пролећно. Иако је претходан дан

био кишовит, сада је сунце изгрело и народ је у великом броју пристизао. Дочек епископа организован је код куће Станојке Милошевић, где је било предвиђено да се обуку, а онда литијом дођу до цркве. Тако је и било. Пред храмом их је дочекао протонамесник Драгослав Сенић и поздравио са неколико реченица, нагласивши да је радостан што је дочекао овај дан и позававши мештане Вишевца да после овог освећења долазе у овај Дом Божији, да овде своју децу крштавају, младенце венчавају и своје умрле молитвом испраћају пред лице Божије. Ако све ово не буду чинили, онда је био узалуд труд свих оних који су ову цркву градили.

Одао је и дужну захвалност свима који су учинили да до овога дана дође, а посебно Његовом Преосвештенству епископу шумадијском Господину Др Сави, чија је ово задужбина.

Освећење је почело у девет часова од стране Епископа шумадијског Др Саве, епископа мишелевског Георгија, епископа осјечко-пољског и барањског Лукијана и свештеника: архијерејског намесника лепеничкогprotoјереја-ставрофора Милутина Петовића, архијерејског намесника крагујевачкогprotoјереја Драгослава Степковића, protoјереја Милана Бороте, протонамесника Драгослава Сенића и ђакона Зорана Костића. Певао је мешовити хор „МЕЛОДИ“ из Београда.

У часну трапезу уграђене су мошти светога Теодора Тирона.

По освећењу, а пред почетак прве св. архијерејске Литургије, произведен је у чин чтеца богослов треће године, Слободан Сенић. На малом входу протонамесник Драгослав Сенић добио је чин protoјереја. На крају, окупљеном народу обратио се владика Сава речима: „Ми који смо се данас скupили око ове цркве, стојимо на најсветијем месту за свакога Србина. Овде је рођен Карађорђе. Овде се родила слобода. Овај храм у првом реду подигнут је у славу Божију, а онда и у спомен великог војвода, који је символички приказан на иконостасу ове цркве. У црквенoj иконографији архијереј се, између остalog, представља у виду ждрала и у једној својој нози држи камен. Ако заспи, он тај камен испусти и сви се ждралови пробуде. Ми овде исправљамо један велики грех, јер Карађорђе није до сада имао достојног споменика у свом завичају. У овом храму приносите

се бескрвне жртве и за његову душу. У новијој српској историји међу владарима нема светитеља. Можда ће Бог дати да један од првих српских светитеља, међу новијим владарима буде Карађорђе, који је своју крв пролио за свој народ. Желимо да он буде наш стражар и молитвеник пред престолом Божијим и да се моли за српско уједињење.“

Између осталог, захвалио се свима оним дародавцима, како великим тако и малим, поделивши заслужними Архијерејске грамате признања. Међу добитницима су: Скупштина општине Рача, Зем. задруга „МИЛАН ЖИВИЋ“ Рача, фабрика цемента „НОВИ ПОПОВАЦ“ Параћин, „ПЕШЧАЦ-ГРАНИТ“ Љиг, „ГОША 2“ Смедеревска Паланка, „РЕИК КОЛУБАРА“ Лазаревац, „ТЕХНОРАД“ Рача, Миодраг Алексић из Јагодине, Предраг Чокић из Ковачевца, Владислав Милојевић из Вишевца, Милош Радовановић из Вишевца, Милета Радовановић из Паланке, Станојка Милошевић из Вишевца којој је Преосвећени посебно захвалио нагласивши да је спремила више од три хиљаде оброка за мајсторе, и још око тридесетак заслужних за подизање овог светог храма.

Тада је парох вишевачки, Живослав Миловановић, одликован достојанством протонамесника.

За трпезом љубави, која је припремљена у част овога дана за све присутне госте, а били су и министар вера у Влади Србије, Драган Драгојловић, Бранко Пешић, архитекта храма св. Саве на Врачару, архитекта Радослав Прокић, професор универзитета др Радош Љушић, који је одржао предавање о Карађорђу и многи други.

Прочитан је и телеграм престолонаследника Александра Карађорђевића, који наглашава да су у бићу и трајању нашег народа вера и Црква незамениљиви и неуништиви стожер. По завршетку ручка одиграно је једно шумадијско коло око цркве. Весеље се наставило до касно увече, а онда смо се пуним срцем разишли својим кућама.

На крају, нека Бог дâ да ова светиња буде светилиште српског народа и да вековима служи за измирење људи са Богом. Да се у њу долази и слуша Реч Божија. Ту ће се чути порука српским мајкама да не убијају нерођену децу, већ да их што више рађају.

Драгослав А. Сенић, protoјереј

*Ове храмове испуни Милосрдни
својом божанском славом
а у њима постављене жртвенике
покажи као светињу над светињама*

ПРВА ЦРКВА У СРБИЈИ ПОСВЕЋЕНА ПРЕПОДОБНОМ СИМЕОНУ МИРОТОЧИВИМ

У последње четири године, тачније од дана када је започета изградња цркве у селу Грчцу, па до њеног завршетка и освећења, о овом селу је доста писано, како у црквеној штампи тако и у државним гласилима.

Нарочити публицитет преко радија и телевизије, као и штампе, доживело је ово село на дан освећења цркве. То је и оправдано, јер како рече Владика: „Градњом храма посвећеног Преподобном Симеону Мироточивом, оцу српске државе, оцу Св. Саве и великим поборнику за чистоту православне вере, Грчани су скинули срамоту са српског народа, јер је то прва црква посвећена овом српском великану”.

Но најпре да се подсетимо шта је предходило овој изградњи и како је иста протекла. Пре свега ко је био иницијатор за изградњу храма?

Неко ће рећи да је идеја потекла са прославе сто годишњице Азањске цркве одржане 1989. год. На овој прослави узело је учешћа доста Грчана и истима се допало ово славље, као и говор Владике. Сvakако да је ово био подстrek.

Други ће рећи да је иницијатор био надлежни свештеник. Тачно је то да је исти то дugo прижељкивао и о истом разговарао са верницима. А у суштини, Божија воља је била, да на најлепшем месту у селу, на једној узвишици покрај важне саобраћајнице, на месту Богом даном, никне лепа црква у китњастом српско-моравском стилу (пројектант архитекта магистар Раде Прокић).

Пре него што се почело са изградњом, на позив свештеника и мештана, село је посетио владика Др Сава и том приликом

водио разговоре са мештанима, одржао саветодаван говор, посетио плац који је поклон месне заједнице и предложио да храм буде посвећен Преподобном Симеону Мироточивом. Ова посета је још више подстакла мештане на изградњу.

Није прошло пуно времена и са радовима се отпочело 30. августа 1990. год. Сваког дана је радило по тридесетак радника. Са њима је радио и свештеник започињући рад молитвом и користећи прилику да им упути јеванђелску поуку, опомињући их на стихове: „Кад се црква зида, душа треба да се од греха вида”. Такорећи за дводесетак дана темељ је био спреман за освећење.

Јошсу нам свеже успомене са освећења темеља које је извршено 23. септембра 1990. год. од стране Његовог Преосвештенства епископа шумадијског

Господина Др Саве Вукoviћа и блаженопочившег епископа врањског Господина Саве, архијерејског намесника јасеничког протојереја-ставрофора Миодрага Бошњаковића, архијерејског намесника младеновачког протојереја Драгољуба Ракића, као такорећи свих свештеника јасеничког намесништва. На прослави је узело учешћа око 900 верника, како старих тако и младих.

Још су нам свежа сећања на онај богати културно-уметнички програм који је изведен на покретној трибини. Највише у сећању је и дуго се препри-

Владика шумадијски Сава испред
храма Преподобног Симеона Мироточивог у Грчцу, 18. септембра 1994. године

чавао говор надлежног Архијереја.

Исте године прибављен је основни материјал за градњу: фасадна цигла и гвожђе. Изградња је настављена у јесен 1991. год. Рађено је на добровољној бази и са изградњом се стигло до првог карниза. Рат у Крајини је прекинуо радове, јер су многи младићи морали да иду на ратиште. Услед рата и санкција заведених против Србије и Црне Горе целе 1992. год. се паузирало. Градња је настављена тек у јесен 1993. Благодарећи прилозима које је прикупио надлежни свештеник, као и новом грађевинском одбору на чијем се челу нашао активан и добар организатор Славољуб Павловић, а касније и додатним прилозима, са изградњом се стигло до другог симса-карниза.

Са овом фазом изградње средства су била исцрпљена и сви смо се били забринули како ћемо даље. Са зебњом смо ишчекивали 1994. годину.

Али Бог води рачуна о својој светињи. Једног пролећног дана свештенику се обраћа Борислав Јелић, фотограф из Паланке и тражи да му се одобри довршење храма, што овај прихвати са великом олакшањем и радошћу. Затражен је благослов од Епископа и одмах после тога наставило се са радовима. Благодарећи великим новчаном прилогу, као и заузимањем мало пре поменутог ктитора, свештеника, председника Грађевинског одбора и одборника, као и других верника и донатора, црква је успешно завршена тако рећи за три месеца и била спремна за освећење у заказани рок.

Осванио је и овај за Грчане историјски дан (недеља 18. септембар 1994. год.). Тог пријатног и свежег јутра у црквену порту су пристизали верници са свих страна. Тачно у 8,45 часова стигао је Владика дочекан од мноштва верника како младих тако и старијих. Бираним речима поздравио га је надлежни свештеник изражавајући велику радост што ће молитвама Његовог Преосвештенства и Благодатним даровима Духа Светог бити освећен још један нови храм у низу од неколико десетина нових храмова у Шумадији и предат верницима да се у њему Богу моле и духовно просвећују.

Владика Сава у новоподигнутом храму

Тог дана са Архијерејем су служили: архијерејски намесник јасенички протојереј-ставрофор Миодраг Бошњаковић, архијерејски намесник младеновачки протојереј Драгољуб Ракић, парох голобачки свештеник Слободан Милошевић и парох паланачки свештеник Велибор Ранђић. Певао је хор младих из Крагујевца. Свети чин освећења новог храма и Св. Литургију пратило је око хиљаду верника. Благодарећи озвучењу, складно служење и певање разлегало се овим селом. Све ово је било крунисано лепом и језгровитом беседом Владичином. Грчани су нарочито били поносни кад им је Владика рекао да су градњом храма посвећеног Преподобном Симеону Мироточивом скинули срамоту са српског народа.

После тога уследила је од стране Архијереја похвала над-

лежном свештеникуprotoјереју Драгиши Јелићу као и одликовање Напрсним Крстом.

Затим је епископ Сава похвалио ктитора овог храма Борисава Јелића и доделио му Орден Св. Саве другог реда. Похвалнице су додељене и: установама, организацијама, одборницима, као и другим лицима која су помогла изградњу ове светиње.

После краће паузе славље је настављено трпезом љубави на којој је узело учешћа 530 душа.

Тако се завршио овај историјски дан за Грчац који ће се дуго памтити и препричавати.

Остаје нам да се молимо Богу, како је речено у поздравном говору, да овај свети храм буде школа вере и побожности и велика прекретница верницима села Грчца.

Драгиша Јелић, protoјереј

Ове храмове испуни Милосрдни
својом божанском славом
а у њима постављене жртвенике
покажи као светињу над светињама

ХРАМ ВАЗНЕСЕЊА ГОСПОДЊЕГ У РУДОВЦИМА

Рудовци, лепо шумадијско село налази се на средокраји пута који повезује градове Аранђеловац и Лазаревац, у пределу где се шумадијски обронци и њена питомина неприметно утапају у колубарску раван. Село земљорадника и рудара, познато као устаничко место у нашој историјској прошлости, а у новије време по неславном рекорду – пуних педесет година чекало је да му се одобри наставак градње цркве, започете 1938. године.

Из прошлости села

Други српски устанак почео је пре његовог формалног оглашења на Цвети у Такову 1815. године. Одлука о дизању новог устанка донета је у кући Попа Ранка у Рудовцима на самом почетку године 1815. Врсни српски хроничар и историчар М. Ђ. Милићевић о овом догађају бележи: „У самом почетку године 1815, скупе се на тајни састанак (у Рудовцима у кући Попа Ранка): Милутин (Гарашанин), (Арсеније) Лома, Вучић (Перишић), Игуман Авакум, Поп Ранко из Рудоваца, и још неколики, и закуну се на устанак, само да се Милош изведе из Турака, и да се вођа устанку изbere. И не чекајући тај формални устанак, оду завреници сваки на своју страну туђи Турке и народ одметати...“ На Велики петак 1815. године, авангарда везирске војске из Београда стигла је у Рудовце попалила куће Попа Ранка и сударила се са четом устаника коју је предводио Милутин Гарашанин, на Липару, где се сада подиже нова црква посвећена Светом Сави. Гроб Попа Ранка, овог знаменитог Рудовчанина налази се недалеко од Борошевачке цркве, старо црквиште, гробови и старо спомење које се ту налази, заслужује боље поштовање и прикладну заштиту и уређење терена.

Зидање нове цркве 1938-1994.

Подизање нове цркве у Рудовцима у многоме подсећа на народну песму: „Зидање Скадра на Бојани“. Сада већ далеке 1938. године Рудовчани су одлучили да у своме селу подигну цркву. Добили су одобрење од Министарства грађевина Краљевине Југославије и сва одобрења из Архиепископије београдско – карловачке, купили плац за цркву и почели са градњом цркве. Озидали су темеље цркве тесаним гранитним каменом. На великој свечаности те године освећени су темељи цркве. Наредне године купљено је 120.000 цигала и други грађевински материјал. Наступио је Други светски рат, радови на цркви су обустављени.

Поратно време донело је нове бриге народу и Цркви. Отпочео је дуг период систематског народајавања српског народа од свога духовног националног бића. Српска црква је и после рата остала у некој врсти заточеништва, ограничена свим и свачим и сваким даном све више сиромашена. Само за Српску цркву од надлежних власти није било разумевања. Док су други после рата подигли преко хиљаду џамија и неколико стотина католичких цркава, у Србији није се дало да отпочне наставак градње Светосавског храма у Београду, храма Светог Спаса у Рудовцима...

Лежем и устајем са бригом о цркви рудовачкој

Ове речи, са горчином у срцу изговорио је епископ шумадијски Господин др Сава на састанку у Општини Лазаревац још 1982. године. „Коју то слободу вероисповести ми уживамо кад се нама не дозвољава да наставимо градњу започете цркве, па у

окупацији непријатељ је дозвољавао да се по нека црква обнови или подигне нова, а од свршетка рата па до данас у Шумадијској епархији није дата ниједна дозвола за градњу нове цркве“, рекао је Преосвећени владика др Сава. Најзад, сам Бог је услишио даноноћне молитве Преосвећенога владике и у години када смо обележавали шест векова косовске епопеје, када су и преко Рудоваца пренете свете мошти Светога косовског мученика Цара Лазара, 1989. Председник владе Србије у Београду рекао је надлежном пароху: „Скупите народ и правите цркву“.

Друго освећење темеља цркве

За само неколико месеци Рудовчани су са дотле невиђеним еланом искрчили црквену порту, направили пут, довели воду природним падом, спровели до цркве трофазну струју и, 13. августа 1989. године, на великој црквено-народној свечаности Преосвећени владика др Сава осветио је по други пут темеље храма. Био је ово почетак изградње цркава у Епархији шумадијској. Сада се гради шесдесетак нових цркава! Скупштина општине Лазаревац издала је дозволу за градњу ове цркве тек 15. фебруара 1990. год. када нам је дата и дозвола за подизање парохијске куће. Упоредно за градњом цркве, грађена је и парохијска кућа у стилу старијих шумадијских кућа, по пројекту арх. Бранка Борића. Освећење темеља обавили су на трећи дан Духова 1990. епископ шумадијски др Сава и епископ западноамерички Хризостом. Градња цркве трајала је пет година. Завршни радови на цркви и асфалтирање 400 метара пута завршено је у септембру месецу ове године.

Велико свећење цркве

Дуго очекивано освећење цркве у Рудовцима обављено је 20. септембра 1994. године, а освећење су извршили Преосвећена Господа архијереји: епископ шумадијски Господин др Сава и епископ осјечко-пољски и барањски Господин Лукијан уз саслужење тридесетак свештених лица. Певао је Октет Хора Епархије шумадијске.

Мноштво верника из Рудоваца и околине, ћаци Основне школе, деца предшколског узраста, чланови КУД „Рудар“ из Рудоваца, директори Колубарских рудника и други, са бројним свештенством свечано су дочекали високе гости, Господу архијереје.

Испред Храма, речима добро дошлице, поздравио их је надлежни парох:

„Ваша Преосвештенства!
Часни оци, у Христу браћо!
Драга браћо и сестре!

‘Ево дана који створи Господ, да се радујемо и веселимо’. Велика је наша радост јер смо испунили завет наших предака који започеше ову светињу још далеке 1938. г. и тек сада приведосмо крају овај свети посао.

Благодат светога Тројства изли се на овај свети храм благодат Оца и Сина и Духа Светога, тиме што га посветисмо другом лицу свете Тројице, Христу Спасу – који ће са Оцем и Духом Светим да стражари и чува душу нас и деце наше, да их чува и управља на пут спасења.

У духу Св. Тројства, ево, имамо част да двојица врсних архијереја изврше освећење и да овај храм учине Домом Бога живога који ће слушати и примати наше молитве и преко њих уводиће нас у свете дворе небеске Србије.

У име Црквене општине наше, у име васколиког народа и у своје лично име први поздрав нашем надлежном владици, Његовом Преосвештенству Господину др Сави, епископу шумадијском који, ево просто не стиже да обиђе, посети и освети нове цркве широм Шумадије, које под кишом надошле вере ничу у селима и градовима и сведоче о непресушној енергији његовој, да ствара, подиже, обнавља и цркве и веру, и српску традицију и

обичаје, како би се народ вратио путевима старе славе и величине! Зна Он и даноноћно учи и поручује: ако се народ одвоји од православља и светосавља однеће га мутна Марица у историју. Само на стени Цркве Христове може народ да опстане и да одолисвим ударима које у овазла времена преживљавамо.

Овај свети храм је само почетак велике градитељске активности у Епархији шумадијској, којој је алфа и омега, основа и потка управо наш Преосвећени Владика Господин др Сава. Оваква градитељска активност у Епархији шумадијској може се поредити са периодом владавине краља Милутина и касније најпросвећенијег владара Европе Деспота Стефана Лазаревића. ‘Прегаоцима Бог даје махове’.

Не само да је свет овај храм, већ је света и земља ова на којој стојимо. ‘Изуј обућу са ногу својих’ вели Пророк, ‘јер земља на којој стојиш света је’! А света је, јер су те пронете свете мошти Косовског мученика Цара Лазара, и то баш у години (1989) када смо после чекања од педесет година почели са градњом овога светога храма.

Говори већ народ да је ово рудовачка „Лазарица“ и са оном у Крушевцу и Раваницом кнезевом, ево још једног тројства које се изли на ову шумадијску питомину и лепоту.

Нека стражки овај храм и чува све нас и децу нашу и нека он буде наш прилог Цркви православној која крајем овог миленијума слави 2.000 година хришћанства.”

Сам чин освећења храма протекао је у изванредној свечаној и молитвеној атмосфери. Одушевљење бројних присутних верника који су испунили и храм и црквено двориште било је видно.

У наставку служена је Света архијерејска литургија на којој је епископ шумадијски Господин др Сава произвео надлежног пароха Станисава Митровића у чин протојереја.

Са посебном пажњом очекивао се говор Преосвећеног епископа др Саве. Многи су само због тога и дошли на ову свечаност. И нису се преварили. И ако још недовољно опорављен Он је у само њему својственом стилу осликао ваканс Српске цркве у последњих неколико година, а посебно је нагласио

успешну грађевинску и сваку другу црквену и хуманитарну активност у намесништву колубарско-посавском. Похвалио је бројне донаторе који све више помажу Цркву да што брже изађе из деценцијске стагнације. На првом месту захвалио се РЕИК Колубари без чије помоћи тешко би се све ово урадило. Директору овог угледног рударског басена инж. Милану Обрадовићу, Преосвећени епископ др Сава уручио је Орден Светог Саве првог реда којим је Свети Архијерејски синод одликовао РЕИК Колубару-Лазаревац. Потом је архитекти овога храма Господину Отону Урбану, уз букет лепих речи захвалности, уручио Архијерејску грамату признања. Граматом признања одликован је и Грађевински одбор за градњу цркве у Рудовцима.

За трпезом љубави, приређеном за преко 1300 гостију, међу којима су били и министар вера у Влади Србије mr Драган Драгојловић, председник СО Лазаревац, бројни директори друштвених предузећа, приватни предузетници, просветни радници и верници из Рудоваца и околних села, Преосвећени владика Сава посебно је истакао највећи проблем српског народа „белу кугу”, страховит пад наталитета, апелујући на младе да рађају више деце. „Коме правимо цркве, школе, нове куће, ако у тим величким и лепо уређеним двориштима има само једно или нема ни једно дете”, рекао је на крају Преосвећени.

Архитекти Господину Отону Урбану за урађени пројекат за цркву надлежни парох уручио је књигу „Крст у кругу”, у знак захвалности свих Рудовчана. Истом књигом дариван је и арх. Господин Бранко Борић за урађени пројекат парохијске куће у Рудовцима.

Овом приликом захваљујемо се и „Колубари Грађевинар“ из Лазаревца за све што су њени радници учинили да рудовачка „Лазарица“ засија пуним сјајем.

Захваљујемо се и свима парохијанима, Грађевинском одбору и свима приложницима овога светога здања речима: „Ко цркви даје – Богу даје, ко Богу даје стоструко му се враћа“.

Станисав Митровић, протојереј

СТОПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦА БОГОСЛОВСКЕ ШКОЛЕ НА ХАЛЦИ

Крајем месеца августа ове године, Цариградска патријаршија је прославила сто педесетогодишњицу рада Богословске школе на острву Халци код Цариграда.

Виша Богословска школа на Халци почела је свој рад 1844. године. Још у току градње ове школе, цариградски патријарх је тражио прилог од Српске православне цркве у Србији. Пошто је богословија била уманастиру Свете Тројице, Цариградска патријаршија је касније тражила од српских архијереја прилоге за овај манастир.

Иако је митрополит Србије Петар (Јовановић) основао „клирикалну школу“ у Београду, осећала се потреба за вишим духовним образовањем српских младића, које је требало припремити за више положаје у Цркви.

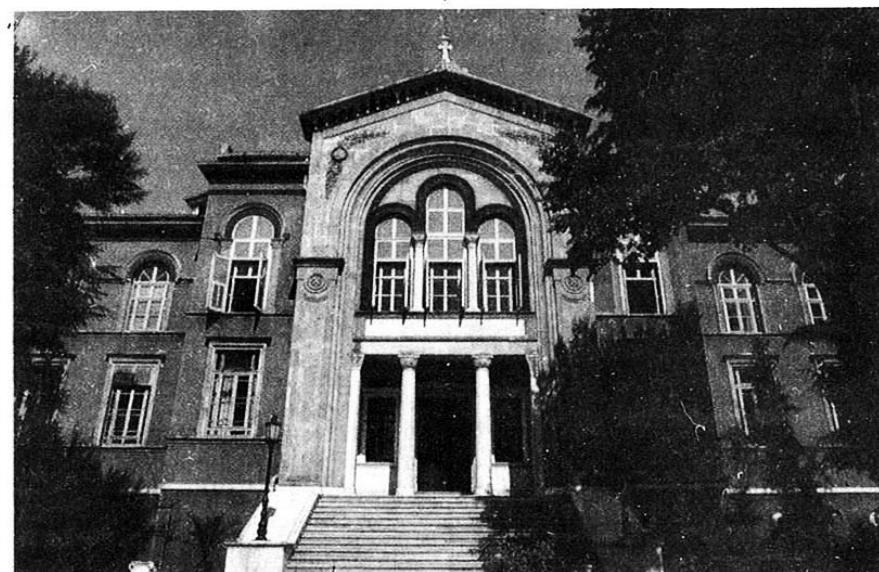
Цариградска патријаршија обавештава кнеза Србије, 1. децембра 1847, да је на празник светог апостола Андреја Првозваног отслужена за Србе свита литургија „и да пошаље два или три ученика у Богословску школу на Халци“. Међутим, и поред овог позива да се из Србије пошаљу кандидати на Халку, они нису упућени.

У другој половини 1856. године, патријарх цариградски Кирил упућује своју посланицу митрополиту Петру у којој, поред осталог, каже: „Општа мати благочестиве цркве Христове од више година обдржава трошком божественог клира богословско заведение на острому Халки чесне обитељи Свете Тројице, ради приуготовљења чина свјаштеничког, снабдјевено мудрим наставницима, у којим се ученицима за пуних седам година предаје наука на грчком језику а поред њега иошт и страни, као Славенски, Латински, Француски и турски, а притом, безплатно кромје одела и књига. Имајући све ово, и желећи просвету Србском народу, ради смо и из Богоспасајем Књажевине Србске имати два

младића, кои ће се чину посветити у овом заведенију: Пишемо сада свјетлом Књазу, као оцу Србског народа и старатељу просвете његове, да се с Вашим Високопреосвештенистом договори и најчешћи указа послати два младића приуготовљена прилично Јелинском језику, имајући возраста 18-20 година, како би у теченију седмогодишњег предавања у реченим наукама, у пуном задовољству уживајући све потребе кромје одела и књига као што је речено, и по правила канона у седмогодишњем свршавању, или пре тога рукоположити се да Диакона у школи, и прије мишија своја сведочанства у отечество повратити се и своме православном народу од ползе бити...“

Правитељства и да се „у то име за прву годину 120 талира одреде и уз путни трошак одведе до Цариграда...“

Министарство правосуђа и просвете је подарило клирику Јоаникију Поповићу и хиландарском ћакону Григорију помоћ од 60 цесарских дуката „и то не као годишње благодејјаније, већ као учињена једном за свагда помоћ...“ Јоаникије је био син свештеника Саве Поповића, пароха медвеђског, а Григорије је био по националности Бугарин, родом из Трнова. Јоаникијев положај није био завидан, јер се стално борио са немаштином и био приморан да се често обраћа за помоћ своме покровитељу, митрополиту Петру. Са Григоријем није био такав случај, јер је,

Зграда Богословске школе на Халци

Истога дана патријарх цариградски Кирил пише и кнезу Милошу Обреновићу „да пошаље два ученика у Богословску школу на Халци“. Митрополит Петар пак саопштава Министарству просвете своју одлуку, да је на позив патријарха Кирила одлучио да на Халку пошаље Јоаникија Поповића, клирика, и хиландарског ћакона Григорија „кои је као српски поданик у Цариград у тамошњи Лицеј учио се...“ Митрополит предлаже, да се питомцима додели стипендија на рачун

вероватно, био стипендија манастира Хиландара.

Надзор над нашим кандидатима на Халци водила је и Црква и држава. Када је митрополит Петар, 1859, поново затражио благодејјање за Јоаникија, „Совјет земаљски пре него што би решеније по овом предмету донео, жели знати какво је владање и успјех у наукама реченог питомца“.

Хиландарски ћакон Григорије завршио је редовно своје студије у богословији 1863. године, а

Јоаникије Поповић је напустио богословију на Халци, не завршивши је, из нама непознатих разлога.

Наши питомци су слати и даље на Халку, кадгод су то политичке и црквене прилике дозвољавале, али ти наши питомци, на жалост, нису сви до краја истрајали. Многима од њих тешко је било издржати строгу монашку дисциплину која је била у богословском заводу смештеном у манастиру Свете Тројице.

После избора новог патријарха цариградског Антима VII, српски посланик у Цариграду је добио од своје владе задатак да покрене питање наших питомаца на Халци „пошто је оно најхитније“. Нови патријарх је дозволио долазак нових кандидата из Србије: јерођакона Фирмилијана (Дражића), потоњег митрополита скопског, Дионисија (Петровића) и Нићифора (Перића), потоњих епископа рашко-призренских. Међутим, њихова имена се не наводе међу свршеним ученицима богословије на Халци.

„Рад на нашим верско-националним стварима у Турској постаје интензивнији осамдесетих година прошлога века. Црква у Турској била је обележје народности и зато је борба Срба око владичанских места у Повардарју, и на лицу места и у Цариграду, добијала из дана у дан све већи политички значај.“

Централно питање у овом пројекту је у тесној вези са школовањем наших питомаца на Халци. Од кандидата се тражило да морају знати грчки језик и имати потребне квалификације за архијерејски чин. Отуда су чињени огромни напори да Васељенска патријаршија прими наше питомце у богословску школу на Халци. Па и само Министарство просвете „увидело је потребу спремати лица духовног чина и воспитавати их у грчкој богословији на Халци (у Цариграду) како би лакше могли заузимати митрополитске столице у нашим епархијама“. У том циљу је и богословија у Призрену увела грчки језик у свој наставни план.

„Што је и грчки језик био уведен у наставни план, имао се у виду тадашњи одношај српске владе према Цариградској патријаршији. Јер се радило на томе да она почне једном примати из ове богословије за

питомце у своју, на острву Халки, у Цариграду. А на то су имале право све наше епархије, јер је сваки митрополит морао слати Патријаршији по извесну утврђену суму годишње за издржавање те богословије.“

Пошто је патријарх Антим VII дао свој пристанак, Савет призренске богословије изабрао је и послao на Халку: јерођакона Севастијана, из Липљана, Стефана Деспотовића, из Новог Па-

У исто време, Српска црква у Босни и Херцеговини је упутила на Халку двојицу својих кандидата, Пејовића и Мајсторовића, који су школу напустили не завршивши је. Последњи наш кандидат пре првог светског рата је био Андреја Ђорђевић, потоњи парох и архијерејски намесник у Соко Бањи.

После првог светског рата, Српска православна црква иако је имала свој Богословски

Патријарси: цариградски Вартоломеј, Александријски Партелије и румунски Теоктист са осталим учесницима прославе на Халци 1994.

зара, Драгишу Поповића, из Ваљевића, и Јована Гавриловића, из Тетова, потоњег епископа пећког. Од свих ових питомаца, своје студије је завршио само јерођакон Севастијан (Дебельковић), потоњи митрополит скопски, који је за све време својих студија одржавао везу са митрополитом српским Михаилом. Говорећи о односу васељенског патријарха према српским питомцима, јерођакон Севастијан каже да су уживали изванредну наклоност патријарха Антима VII.

Митрополит Михаило је покушао да на Халку упути јеромонаха Мануила, сабрата манастира Пећке патријаршије, али у томе није успео, јер је сметње чинио тадашњи митрополит рашко-призренски.

Митрополит рашко-призренски Дионисије је изabrao за свога кандидата Недељка Пиперковића, родом из Липљана, потоњег епископа тимочког, кога шаље у грчку гимназију у Солун, а 1903. у богословију на Халци. Недељко је завршио богословију 1910, а потом наставио своје школовање на Богословском факултету у Атини, где је и докторирао.

факултет почела је да шаље своје кандидате на Халку. Године 1935. је на Халци дипломирао Јован Ковачевић, родом из Боке Которске, а 1940. Стеван Стевановић, родом из Власотинца. По свршетку студија, Стевановић је похваљен од цариградског патријарха и ректора школе „као одличан у наукама, веома пријељан, вредан, послушан и дисциплинован“. Стевановић је погинуо за време Другог светског рата приликом бомбардовања Лесковаца.

Богословска школа на Халци одиграла је видну улогу, не само у историји Васељенске патријаршије, него и у историји осталих православних аутокефалних цркава па и наше Српске православне цркве.

У овој богословској школи добило је солидну спрему неколико наших архијереја и свештеника, који веома корисно послужише Цркви и своме народу.

Поводом 150 година од оснивања ове школе, са захвалношћу се сећамо свих оних услуга које нам је учинила Васељенска патријаршија преко своје богословске школе на Халци, а у жељи да ова школа поново проради.

„ЛЕТЊА ШКОЛА ДУХОВНЕ МУЗИКЕ” У ТОПОЛИ

„Летња школа духовне музике” коју су од 23. до 31. јула 1994. године први пут у Тополи организовали Епархија шумадијска, Установа за културу „Топола 1804” и сарадници Музиколошког института САНУ, завршена је у недељу 31. јула Светом литургијом у Цркви Св. Ђорђа на Оplenцу.

Полазници школе су били млади људи из Тополе, Крагујевца, Аранђеловца, Јагодине, Велике Крсне, Новог Сада, Зрењанина, Сремских Карловаца, Београда, углавном редовни певачи у црквеним хоровима. Са њима је све време био о. Никола Миловић, млади свештеник из Дубоне. Првин неколико дана придружила им се и група од два-наест Срба из Америке, тачније из јужног Чикага, који су са својим свештеником о. Милошем Весином боравили у Србији десет дана. Захваљујући њиховој помоћи (великом изнајмљеном аутобусу) учесници школе су боравили у манастиру Благовештење рудничко, у којем су певали на Литургији и вечерњој, и у манастиру Каленићу, где су такође учествовали на вечерњој служби. Међусобни контакти и разговори много су значили како за ове Србе рођене у Америци, тако и за наше учеснике. На растанку је било много захваливања, па и суза, а највише искрених жеља да се поново видимо у Србији.

Рад школе одвијао се у библиотеци у Тополи, а лепо време дозволило је да се предавања држе на отвореном простору, под липама између цркве и библиотеке. Свакога дана, пре и по подне, одржаване су хорске пробе које су водила три диригента: академик Димитрије Стефановић из Београда и његови млађи сарадници Тамара Адамов и Богдан Ђаковић из Новог Сада.

Током ових недељу дана учесници летње школе су поред певања у манастирима Благовештење и Каленић, три пута певали Свету Литургију у цркви на Оplenцу, парастос Карађорђу 26. јула, а потом свакодневно вечерње и једну Литургију у цркви у Тополи. Чланови хора „Свети Стефан Дечански” из Новог Сада певали су последње суботе бденије у крипти цркве на Оplen-

цу. Чинодејствовали су појединачно или заједно свештеници о. Милош Весин, парох у јужном Чикагу, САД; о. Младомир Тодоровић, Сремски Карловци; о. Драгољуб Ракић, парох и архијерејски намесник младеновачки; о. Никола Миловић, парох у Дубони; о. Миладин Михаиловић, парох и архијерејски намесник опленачки.

Интензивним радом припремљен је програм (око 50 минута) православне духовне музике – српске, грчке, руске – настале у распону од пет века (XV-XX в.). Једнодневни рад певача и диригената крунисан је веома успешним концертом у препуној цркви Св. Ђорђа на Оplenцу 30. јула.

Боравак у Тополи био је испуњен и свакодневним предавањима, којима је редовно присуствовао и одређен број Тополаца. Говорили су врсни познаваоци одређених научних и уметничких дисциплина: проф. др Владета Јеротић (Религија и психичко здравље), проф. Младомир Тодоровић (Библијски текстови у вечерњој служби; Библија књига над књигама), академик Димитрије Стефановић (Средњовековна српска црквена музика), проф. др Сретен Петковић (Сликарство моравске школе), проф. др Димитрије Е. Стефановић (Црквенословенски језик као језик појања), проф. др Даница Петровић (Српско појање од Сеоба до Стевана Мокрањца), о. Милош Весин (Разговор о Српској цркви у Америци). Нажалост, отказано је преда-

вање епископа шумадијског Г. Саве, који је иако најзаслужнији за организовање ове школе, болешћу био спречен да у њеном раду и непосредно учествује.

Техничку организацију летње школе преузели су на себе Установа за културу „Топола 1804”, а све послове је беспрекорно водио и обавио Негослав Јованчевић, општи миљеник учесника. Смештај и исхрана у хотелу „Опленац” били су такође за сваку похвалу.

Током боравка у Тополи сви учесници летње школе били су окружени бригом и пажњом организатора, представника Цркве и општине Топола. Посетили су Задужбину краља Петра I, изложбу слика Паје Јовановића у кући краља Петра, и Музеј у Тополи. На свечаном ручку приређеном последњег дана у хотелу „Опленац” учеснике и организаторе летње школе су поздравили о. Драгољуб Ракић, парох и архијерејски намесник младеновачки, у име оболелог епископа шумадијског Г. Саве, затим господин Радосав Стевановић, потпредседник општине Топола и академик Димитрије Стефановић.

Одушевљени пријельјиваним, или неочекиваним успехом прве летње школе духовне музике у Тополи, сви присутни – организатори, учесници, па и грађани Тополе – били су сагласни да овај духовно, просветно и културно изузетно значајан подухват треба да постане традиција Шумадијске епархије и Тополе.

ОДЛИКОВАН Г. ЧОКИЋ, ВЕЛИКИ ЗАДУЖБИНАР СРПСКЕ ЦРКВЕ

Епархија шумадијска је 18. октобра 1992. године добила другог по реду носиоца Ордена св. Саве I степена.

Ово највише одликовање Св. Архијерејског синода Српске православне цркве добио је Г. Предраг Чокић, приватни предузетник из Ковачевца за свој труд и рад на изградњи и обнови многих храмова и парохијских домова у Епархији шумадијској и ван ње.

Господин Чокић не води евиденцију коме је све помогао већ каже да то само Бог зна, али ми знамо да је помогао манастире: Тресије, Кастањан, Павловић, Никоље, Каленић, Благовештење и цркве у Младеновцу, Црквина, Корабици, Влашки, Крсни, Дубони, Венчанима, Раниловићу, Рудовцима, Баћевцу, Степојевцу, Марковцу код Плане, Крушевцу а круна свега је црквени дом у Ковачевцу.

За храм св. Саве на Врачару за утемељаче уписао је себе, супругу Снежану и снове Владана и Дејана.

За сва његова доброчинства нека му Господ подари крепко здравље и снаге да и даље иде стопама наших великих задужбинара.

Г. Предраг Чокић

ГДЕ СЕ НАЛАЗИО „КЛОСТЕР УЗИЛО”

Благодарећи своме географском положају, Поморавље је врлорано познато у нашој националној историји. Налазећи се на обалама реке Велике Мораве, у плодној, пространој и богатој котлини, оно је још из најранијих времена привлачило пажњу странаца и освајача. После великих миграција и померања иза Маричке битке 1371. године, а још више после Косовске трагедије 1389. год. Поморавље постаје центар Српске државе. На то указују бројни манастири и споменици расути на обема обалама ове велике и од давнина познате водене саобраћајнице. Осевајући се угроженим од надирућег ислама, велики број монаха анахорета, учених полиграфа, полиглата и полихистора, нашли су уточиште у Србији Кнеза Лазара и сина му Деспота Стева—на Лазаревића, који су у Помора—вљу изградили своје главне и величанствене задужбине: Раваницу и Манасију.

Но, после времена успона, напретка, развијања и цветања, нашли су дани страдања, патњи, рушења и разарања. У судару са Османлијама, хришћанске државе су изгубиле своје самосталности, и једна за другом, у кратком временском року потпале под власт Турака. И поред свега, наглих и великих промена, нестанак државе и туђе власти у Поморављу никад није замро духовни живот. Историчар Василије Марковић, у својој познатој студији: „Средњевековни манастири и монаштво у Србији”, наводи да „је било пуно манастира, расутих по планини Мојсињу и падинама Послонских Гора, и са једне и са друге стране Бинче јужно од Сталаћа. Ту је, на једном релативно малом простору могуће идентификовати око 25 манастира и црквишта” ... (Стр. 126-127).

Таква појава је била и на обалама Велике Мораве од Сталаћа до њеног ушћа у Дунав. Један према другоме на обема обалама Велике Мораве подизани су: Тутина црква (данас црквиште у области насеља Малог Поповића), манастир Јакоњић, код села Дубоке, Томић код Војске, Мильков код Гложана, Златенац код Свилејнца, на дес-

ној обали. Према њима на левој су: Света Марина код Ланишта и црквина код Копривнице.

Велики и судбоносни догађаји, миграције и ратна разарања нису мимоишле ни један од наших крајева. Поморавље посебно. Цариградским друмом, најважнијом саобраћајном артеријом Балканског Полуострва, прошли су сви освајачи од Мурата II, великог везира Кара Мустафе и њихових ордија. Почетком XVIII века као да су страдања православних хришћана достигла врхунац, у великом рату Аустријанаца и Турака од 1717. до 1739. године.

Аустријанци су у томе времену освојили целу Србију, и држали је од 21. јула 1718. од Пожаревачког до Београдског мира 1739. г. када су морали поново да освојене области уступе Турцима.

Аустријска управа је била посве различита од турске. Била је цивилизована и културна. Њима треба да благодаримо за многе историјске податке, који се односе на наш народ и његову судбину у томе времену.

Србија је била велика пустота. Подаци из аустријских извора, марљиво и педантно наводе сва имена насеља, разврставајући их по административним управним областима, названи: дистрикти. Поред великог броја насеља је напомена: „пусто и ненасељено”, или једноставно: „непознато”... Наше области су потпадале под област Крагујевачког дистрикта.

У томе списку је велики број пустих и ненастањених места. Између осталих насеља спомиње се између села Доње Комарице и Ловаца: „Клостер Узило”... Код историчара Др Душана Пантeliћа: „Попис граничних нахија Србије, после Пожаревачког мира” изд. САН. 1948. г. настр. 24. поред наслова: „Ајн клостер Узило”... напомена: – непознато.

На средокраји између села Доње Комарице и Ловаца, налази се обновљен храм Рождества Пресвете Богородице, парохијска црква села Д. Комарице и Стрижила. Подигнута је на обновљеним темељима једне старе разрушене црквене грађевине, чије су особине сачуване у масивним зидовима олтарске ап-

сије, жртвеничке нише, као и делова северног и јужног забата. О овој цркви у најстаријим изворима нема никаквих података: када је нестало са лица земље и ко ју је подигао? Народна предања о њој ништа не знају. Место је било обрасло у трње и коров, са камењем на свима странама. Хришћани су то место од давнина поштовали и у томе делу атара земљу нису зиратили.

Тако је било све до 1932. године. Те године, парох багрдански о. Реља Јелић, који је служио и у Стрижилу, отпочео је са народом да рашишћава терен и да открива светињу. Следеће године на очишћеном терену, на Тодорову Суботу служио је Св. Литургију и причестио велики број верника. Због тога је дошао у сукоб са парохом ботуњским Драшком Милетићем, који га је за тај поступак и кривично оптужио.

Дали смемо да закључимо да је данашњи свети храм у Доњој Комарици подигнут на темељима непознатог манастира Узила? Марљиво и педантно аустријској администрацији ваља веровати. Подаци су им тачни и исцрпни. Један летимичан поглед на Епшевицову географску карту Србије, јединствен документ из тога доба, увериће нас у то. Набрајајући по имену насеља, није могао да мимоиђе ни „Клостер Узило”, који је већ тада био у рушевинама и напуштен.

Једна друга околност намеће нам закључак, да је ту постојао манастир, и да је својевремено имао и братство. Приликом раскопавања и чишћења терена наилажено је и на гробове. Налазећи се на самом изласку из кланца Пишљанског Потока, био је молитвено место за насеља око њега. Мало испод Цркве, на путу према Стрижилу, на реци Осаоници, налази се прастара воденица—поточара, бивше власништво Николе Илића—Милункиног из Доње Комарице, која има тапију на арапском језику. Одлично очувана, састављена од седам делова, она би, можда, преведена открила неку тајну, давно нестале светиње и њене судбине, коју су Аустријанци овде приметили, и записали под именом УЗИЛО...

УСПОСТАВЉАЊЕ КАНОНСКИХ ВЕЗА ИЗМЕЂУ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ И РУМУНСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Pумунска православна патријаршија, актом својим бр. 1173 од 3. јуна 1941. године, упознала је Српску православну цркву „са настојима мађарске државе да остваре својестаренамерена оснивању једне православне мађарске епископије са видним циљем да помажаре Румуне, Србе, Грке и део Рутена који су остали у Мађарској”.¹

Захваљујући на овом обавештењу, митрополит скопски Јосиф, заменик заточеног патријарха српског Гаврила, у свом одговору Румунској патријаршији је рекао, да су Српској православној цркви „већ одавно познате намере мађарске владе у погледу православне цркве на њеној територији и она се већ две деценије бори да тамо сачува интересе православља и своје, водећи при том свакда рачуна и о интересима сестринске Румунске православне цркве, о чему је она неколико пута писала блаженопочившем претходнику Ваше Светости Патријарху Мирону”.²

Митрополит Јосиф је, у исто време, искористио прилику, да Румунску цркву упозна са нашом ситуацијом у Хрватској и каже: „Користимо ову прилику да Вашу Светост известимо о савременим жалосним црквеним догађајима који се дешавају у такозваној Независној Хрватској Држави. Из приложеног преписа меморандума упућеног Војном заповеднику Србије моћи ће Ваша Светост видети сву тежину и озбиљност тих догађаја иза којих најжалост стoji и Римокатоличка црква.

Молећи Вашу Светост да и у будуће сестринска Румунска

православна Црква ништа у погледу Православне цркве у Мађарској не предузима без сарадње са Нашом црквом (...).”³

Да је митрополит Јосиф слутио, да ће румунски митрополит узети учешћа у посвећењу Спиридона Мифке у чин епископа тзв. Хрватске православне

хрватског дневника 'Хрватски народ' од 16. августа 1944. бр. 1110 који излази у Загребу, сазнали смо, да је Поглавник хрватске државе именовао за православног Епископа епархије Сарајевске са седиштем у Сарајеву Спиридона Мифку, хрватског православног свештеника и да је 15. августа 1944. у Загребачкој православној цркви обављено и посвећење овога свештеника у чин Епископа православне хрватске цркве.

Из истих ових листова видимо, да су ово посвећење извршили Митрополит такозване хрватске православне цркве Гермоген и нарочити изасланик Ваше Светости Високо-преосвећени Господин Висарион Пују кога је Ваша светост својим нарочитим актом од 4. августа 1944. бр. 1136 из 1944. у пратњи још двојице свештеника румунске православне цркве у ту сврху у Загреб и изаслала.

Нема ни неколико недеља (17. VI. 1944) како смо по органу представништва Румунске државе примили послано Нам писмо Ваше Светости бр. 486 од 16. марта 1944. којим се апелује на Српску православну цркву, да се можда попу-

штањем Преосвећеног Епископа Бачког Господина др. Иринеја не би нешто слично у Мађарској додило, где су наше сестринске цркве исто тако у данашњим приликама изложене сличним тешким искушењима.

Надамо се да је Ваша Светост већ примила наш вербални одговор, који је могао уверити Вашу Светост, да правилно држање Његовог Преосвештенства Епископа бачког Господина др. Иринеја у том нашем заједничком

Митрополит скопски Јосиф (Цвијовић)

црквеном питању, искључује сваку бојазан и да је став Српске православне цркве по питању тзв. „мађарске православне цркве“ остао непромењен и да Српска православна црква неће ништа учинити, што би било на штету интереса и канонске јурисдикције Румунске православне цркве.

(...) Свети архијерејски синод Српске православне цркве је био увек спокојан у погледу исправног држања Преосвећеног Епископа др. Иринеја, јер је од истога по свима фазама овога питања био редовно и доста исцрпно извештаван, па је и у писму Ваше Светости нашао још више спокојства, да се и са стране Румунске православне цркве будно мотри на ово верско и понаособ српско и румунско национално питање, и да овако непоколебива обострана сарадња која почива на традицијама досадањих искрених односа наших сестринских цркава—и без могућности да се за ово ратно време о свим тим питањима на уобичајени начин споразумева – остаје трајна и непоколебива.

Док је Румунску православну цркву забрањивало можда само ово питање овакове врсте, дотле је Српској православној цркви одмах у почетку рата са свима другим ратним страхотама на један страховит и у историји нашег народа и наше цркве бе-спримеран начин наметнуто друго питање са оснивањем тзв. Хрватске православне цркве а за територију тзв. 'Независне Државе Хрватске', којим је Српској православној цркви и српском народу преосталом на тој територији задан тежак ударац.

Организација православне Српске цркве на тој територији са својих Епархија стављена је одмах ван закона. Митрополит Сарајевски, Епископи Бањалучки и Горњокарловачки су на најстрашнији начин мучени и убијени. Епископ Захумско-херцеговачки је касније подлегао мучењима и умро. Митрополит Загребачки и данас непомичан и физички и духовно, лежи у болници. Око 120 свештеника је поубијано. Све остало свештенство, у колико није поубијано, позатварано је и прогнано, а цркве и манастири, у колико нису попаљени, разрушени су и пусти, затворени или од римокатоличке цркве присвојени.

Оснивањем тзв. 'Хрватске православне цркве' није се ишло за утврђивањем св. православља међу аутохтоним хрватским елементом, већ за насиљним хрватизирањем српског елемента, за хрватизирањем тамо постојеће организације Српске православне цркве.

Она је била само привидно средство за прелаз масовном католичењу и унији, што је усталом видљиво и из самог Устава њезина.

Свети архијерејски синод Српске православне цркве је покушао, да о свему овоме и о ставу Српске православне цркве као матиће цркве на овом подручју обавести све сестринске православне цркве, али му је ово легалним путем онемогућено. Но надамо се да је Ваша Светост дошла до сазнања о овим приликама и другим путем.

Нарочито је тешка ситуација за нашу општу православну ствар, а за православну Српску цркву посебно, настала, када се Митрополит Гермоген, члан Синода избегличке Руске православне цркве, који је уживао двадесетогодишње гостопримство српског народа и Српске православне цркве примио, да се стави у службу ове насиљне и антиканонске црквене творевине.

Руска загранична црква, чији је он активан члан овде био, својом Синодском одлуком од 24. маја (6. јуна) 1942. осудила је овај његов антиканонски чин и ставила га као његова надлежна црквена власт под суд и ставивши га под суд одмах га и искључила из чланства Архијерејског Синода Руске православне цркве и ставила под забрану свештенослужења. Односну одлуку Заграничног Синода Руске православне цркве достављамо у српском преводу Вашој Светости на увид под./. Свети архијерејски синод Српске православне цркве због познатих прилика у којима се наша земља налази није имао могућности да ишта даље по овој ствари предузима или је био уверен да је Митрополит Гермоген једини из православне јерархије, који је изневерио прописе своје цркве и да ће он остати без подршке ма са чије стране.

Најновија вест о посвећењу новог Епископа тзв. Хрватске православне цркве уз садејство Ваше Светости и Румунске

православне цркве просто Нас је пренеразила.

Са колико канонске неопрезности је Ваша Светост пристала на садејство са овом неканонском творевином и са Митрополитом Гермогеном најобичнијим преступником против св. православља, а поготово са колико канонске неопрености је Ваша Светост благословила преко свога изасланика новопосвећеног Епископа тзв. Хрватске православне цркве Спиридана Мифку.

Није овим чином нанесена само срамота Румунској православној цркви него читавом православном свету и свима сестринским православним црквама.

Ко је новопосвећени Епископ Спиридон Мифка?

Спиридон Мифка, ожењен, отац троје деце, бивши свештеник Српске православне цркве, због свог недостојног свештеничког живота и опште моралне покварености пресудом Великог Црквеног Суда Српске православне цркве од 15/28. X. 1936, бр. 714/ зап. 296 из 1936. лишен је свештеничког чина.

Као рашчињени свештеник, напустио је своју жену и децу и оставил их у највећој беди, крио се по разним крајевима наше земље и знајући црквене обреде и црквено појање нашао је као непознат у једном манастиру уточишта. Покрао је овај манастир и пребегао у други где га опет нису познавали. За време рата обукао је самовољно расу и лутао као 'калуђер избеглица' и кад му се ушло у траг, побегао је у Немачку. Из Немачке се вратио у Хрватску, јер је и пореклом Хрват и ту се као рашчињен свештеник ставио у службу Митрополиту Гермогену, који га је и поред свега што је знао сва ова збитија његова, морао знати, произвео на чин Епископа Хрватске православне цркве.

Како је ово сомнитеље у Загребу састављено и како је оно састављено, није чудо да још и горабласфемија није изведенада би се светиња православља профанисала, али је нашем уму недокучиво, како су Ваша Светост и Свети архијерејски синод Румунске православне цркве пропустили, да о свему овоме не конзултује Српску православну цркву, када се за то могло наћи могућности као што се налазило у приликама о питању Мађарске православне цркве.

Свети архијерејски синод Српске православне цркве из дна душе жали што је овим и оваквим поступком Ваше Светости и Светог архијерејског синода Румунске православне цркве потпуно поремећен правилан братски и канонски однос наших сестринских цркава, па изјављује да до повратка Његове Светости Патријарха српског господина Гаврила и коначне одлуке Светог архијерејског сабора Српске православне цркве по овом случају, не може више општитиса Вашом Светости и Светим архијерејским синодом Румунске православне цркве.”⁴

На овај акт Светог архијерејског синода Српске православне цркве никада није стигао одговор Патријарха румунског Никодима односно Светог архијерејског синода Румунске православне цркве.

Од 16. до 17. октобра 1945. године у Букureшту је одржан конгрес румунског свештенства, који је отворио Патријарх Никодим. „Борба” је у Београду, тим поводом, објавила вест да су на овом конгресу учествовали и „претставници српске православне цркве Милан Смиљанић, министар пољопривреде федералне Србије и Мирко Михајловић, члан Верске комисије при председништву владе Србије”.⁵ Будући да Српска православна црква није послала своје делегате на овај конгрес, а са истога је примила један телеграм, са потписом свештеника Константина Бурдуши, министра вера Краљевине Румуније. Свети архијерејски синод је вратио телеграм министру вера са овом напоменом: „Овај телеграм је довео у незгодну недоумицу Свети архијерејски синод наше Цркве, јер њему није познато у чему је ствар и према томе шта исти има да значи. Стога наш Свети архијерејски синод има част умолити Вас за објашњење по овој ствари”.⁶

Одговарајући Светом архијерејском синоду, протојереј Бурдуши пише: „Част нам је обавестити Вас да се телеграм који сте примили на румунском језику односи на конгрес румунског свештенства који је одржан 16–17. октобра 1945. г. у Букureшту, а који садржи израз поштовања конгреса према Вашој Еминенцији, у циљу учвршћења веза између наших сестринских православних цркава.

То је, дакле, смисао телеграма.”⁷

Потврђујући пријем овог објашњења, Свети архијерејски синод пишеprotoјереју Константину Бурдуши–у, министру вера: „Примили смо Ваше уважено писмо од 29. X 1945. као и објашњење, које сте нам изволили дати по Вашем телеграму од 17. октобра 1945., чија нам иначе вербална садржина због тога што је била на румунском језику није била нејасна, ни дај Боже, да би с те стране Ваш телеграм могао значити неку мистификацију за нас.

Примајући са задовољством назнање изразе Ваших жеља које сте нам изволели нагласити у Вашем писму, за потребе учвршћења веза наших сестринских православних цркава ми Вам морамо и овом приликом изјавити, да Српска православна црква и данас жали, што је морало доћи до прекида веза наших сестринских цркава и што сестринска црква румунска све до данас никад ништа није одговорила Светом архијерејском синоду Српске православне цркве за болни удар нанесен посебно Српској православној цркви а и уопште целокупној православној цркви због учешћа Румунске православне цркве на неканонској сарадњи у организацији т.зв. Хрватске православне цркве за време окупације и учешћу њезином при неканонској хиротонији Спиридона Мифке у Загребу за епископа тзв. Хрватске православне цркве који је због својих криминалних порока био већ давно рашчињен од судова Српске православне цркве и оглашен као недостојан члан њезиног друштва.

Зато Српска православна црква природно није могла ни узети учешћа на конгресу румунског свештенства, који је одржан 16–17. октобра 1945, а за који је и иначе тек из Вашег телеграма сазнала.

Изволите, Господине Министре, примити и овом приликом изразе наше благодарности на Вашим искреним жељама и препоручујући и Вашој пажњи ово болно питање, шаљемо Вам наш поздрав и благослов.”⁸

Питање прекида односа са Румунском православном црквом било је на дневном реду првог послератног редовног заседања Светог архијерејског сабора

Српске православне цркве, 1947. године, који је по овом питању донео ову одлуку: „Свети архијерејски сабор прима к знању одлуку Светог архијерејског синода о прекиду канонског општевања са Румунском православном црквом, с тим да се ово питање доставља Његовој Светости Патријарху Господину Гаврилу с молбом на надлежност усмислит 1 чл. 41 Устава Српске православне цркве”.⁹

Убрзо после саборског заседања, патријарх српски Гаврило је упутио по овом питању једну представку министру иностраних послова Југославије, а за то је имао више разлога. Патријарх Гаврило је искреножељео, пре свега, да дође до измирења са Румунском црквом, о чему је разговарао и са председником Румуније Петру Грозом, када га је пре Сабора посетио у Патријаршији, а друго, предстојало је и саветовање поглавара православних цркава у Москви.

Румунска православна патријаршија, каже патријарх Гаврило, у време кад су наша Православна црква и народ били предмет најгрознијих злочина од стране окупатора и његових најмљеника – усудила се да званично пошаље у Загреб своје делегате на челу са Митрополитом Висарионом Пуји, који је са руским избеглицом, злагасним архиепископом Гермогеном, хиротонисао у Загребу дана 15. августа 1931.¹⁰ расчињеног свештеника Спиридона Мифку за Хрватског православног Митрополита у Сарајеву. Овакав криминални поступак једног православног аутокефалног цркве према другој, не памти се у историји Православља. Он је достојан највеће осуде утолико пре што су односи између Српске и Румунске цркве били увек коректни и братски и што је овакав самовољни и изненађујући поступак Румунске православне патријаршије обављен у дане, који су за нашу цркву и народ били најцрњи и најчемеријнији.

Свети синод Српске патријаршије, у нашем осуству, донео је одлуку, да са Румунском православном патријаршијом прекине канонски однос док Румунска патријаршија не пружи нашој цркви објашњење и затражи извиђење за поменути свој поступак.

Приликом своје посете нама у Патријаршији 9. маја текуће

године Његова Екселенција Претседник Румунске Владе Господин Петар Гросе истакао је ово питање и упитао нас, којим би се начином успоставили прекинути односи између две цркве. Ми смо изразили своје дубоко жаљење што су вековни односи између две сестре цркве прекинути искључивом кривицом Румунске православне цркве, чији се непромишљени рад ни канонски ни морално не може бранити нити правдати, и да успостава односа може бити само у том случају ако Румунска патријаршија да објашњење писменим путем, да је тако поступила под притиском ратне силе наших непријатеља, и да, према томе, умоли нашу цркву за извиђење, што ћемо ми од своје стране братски прихватити. Господин Грозе из два пута је подвукao да су они свесни своје кривице за поменути поступак и топло нам изразио благодарност на даној сугестији. Његова Светост наш Патријарх Никодим, рече Господин Грозе, лично би дошао да се Српској цркви извини, али је због старости и болести у немогућности да то учини, него ће то учинити писменим путем.

Ми до овог часа немамо од Румунске православне цркве никакво објашњење и извиђење, које је Господин Грозе обећао.

Како је Руски Патријарх Господин Алексије позвао све аутокефалне Православне цркве на заједничко саветовање по истакнутим у његовом програму питањима и одредио да то саветовање буде у другој половини месеца септембра у граду Москви¹¹ – Ми смо на тај позив још 20. јуна текуће године одговорили Руском Патријарху, да ћемо, уколико нам здравље и прилике дозволе, узети учешће у заказаном састankу.

Али Нама би било немогуће да се нађемо у саветовању са преставницима Румунске православне патријаршије, са којом смо прекинути односе, те би нас то довело у врло незгодан положај према Руској патријархији, са којом ми и по традицијама и по савременим приликама треба, да стојимо у најтешњој вези и сарадњи.

С обзиром на све овде изложено, част Нам је умолити Вас, Господине Министре, да овом питању изволите поклонити пажњу и са своје стране преко нашег Посланства у Букурешту подејствовати, да Румунска православна патријаршија достави Нам објашњење и извиђење засвој поступак, као што је то нам 9. маја ток. године изрично обећао Претседник Румунске владе Господин Петар Грозе.¹²

Убрзо је министар иностраних послова Станоје Симић доставио патријарху Гаврилу следећи одговор: „Имам част да Вас из-

лавне цркве „писмо које је, преко Амбасаде Ф.Н.Р.Ј. у Букурешту, Патријарх румунске православне Цркве упутио Патријарху српске православне Цркве Господину Гаврилу”.¹⁴

„Са радошћу смо примили на знање да се Ваша Светост вратила прошле године из земље куда Вас је одвео непријатељ, пише патријарх Никодим патријарху Гаврилу, да би Вас уништио.

Али наша ће радост бити у толико већа онога дана када ћемо Божјом милостју моћи да се загрлимо у име Његове љубави, како би сјединили наше снаге за нов рад на пољу наше православне цркве.

Мислећи на обнову и учвршење братских веза између наше и осталих православних цркава, наше се срце ражалостило дознавши да је Ваша Светост жалосна због тога што је наша црква у оно време послала Митрополита Висариона Пуи-а у Загреб 15. августа 1944. године, како би тамо заједно са једним бугарским православним јерархом,¹⁵ извршио архијерејско рукоположење.

Дирнут овом жалошћу Ваше Светости, о чему сам дознао тек пре кратког времена, журим се да Вам јавим да смо тада одобрили одашиљање бившег Митрополита Висариона¹⁶ приморани вишом силом и на формалну тражњу Министарства иностраних послова бивше хрватске државе, упућену Влади и тадашњем румунском Светом Синоду.

Документат бр. 212 од 5. јула 1944. г. Министарства иностраних послова тадање Независне Хрватске намењен Синоду доказује, да је иницијатива у горе наведеном питању припала искључиво бившој хрватској држави.

Сматрамо сасвим оправданим, пошто сада располажете подацима који Вам нису били познати, Ваша Светост ће оценити да извор Ваше жалости не нарушава и не штети ни нашу љубав према Вашој Светости, а нити љубав Ваше Светости према нама.”¹⁷

Патријарх српски Гаврило је потврдио пријем овога писма патријарху румунском Никодиму и о томе известио Свети архијерејски синод Српске православне цркве који је донео следећу одлуку: „Саопштење Његове

Патријарх српски Гаврило (Докић)

вестим да смо издали директиве нашем Амбасадору у Букурешту за предузимање корака у смислу Вашег писма од 5. о.м. Орезултату нашег посредовања известит ћемо СВЕТИ АРХИЈЕРЕЈСКИ СИНОД, одмах по примитку извештаја нашег Амбасадора из Букурешта.

У очекивању позитивног резултата – поновне успоставе канонског односа између Српске и Румунске православне цркве, искоришћујем прилику да изразим Вашој Светости своје дубоко поштовање.¹⁸

Најзад, 8. августа 1947. године, министарство иностраних послова Југославије доставља Патријаршији Српске православне цркве

Светости Патријарха српског Господина Гаврила о своме писму које је упутио као одговор на писмо Његове Светости Патријарха Румунске православне цркве Господина Никодима, као и садржину тога писма којим се узимају на знање ванредне ратне прилике које су улсед више силе приморале Румунску цркву да преко свога изасланика учествује на поменутој хиротонији Спиридана Мифке за епископа тзв. Хрватске православне цркве, узети на знање и о свему томе известити Свети архијерејски сабор Српске православне цркве у вези одлуке Његове од 17 (30. априла 1947, АСБр. 9) зап. 63 из 1947, с тим да су овим писмом поново успостављене канонске везе са сестринском православном Румунском црквом, које су због наведеног случаја одлуком Светог архијерејског синода у току Другог светског рата прекинуте.

Из горе наведеног писма Ваше Светости дознајемо, да је сестра Румунска црква била на поступак Митрополита Висариона 'приморана вишом силом', којом се једино може, бар донекле, правдати један такав антиканонски акт у Православној цркви.

Поменути тешки и тугаљиви случај, који је пореметио био вековне братске односе између две наше сестре, налази, срећан свој крај у изложеном објашњењу, које је Ваша Светост изволела нам дати у поменутом свом писму. И ми се радујемо што је, тим начином, Господ наш Исус Христос „метнуо у нас ријеч помирења; да се не љубимо ријечу и језиком, него дјелом и истином“ (II Кор. V. 19; I. Јов. III, 18) и „да се Божјом милошћу, грлимо у име Његове љубави како бисјединили наше снаге за нови рад на пољу наше Православне цркве“ као што рекосте, и што ми, са наше стране свесрдно примамо.¹⁸

О садржини свога одговора патријарху Никодиму, патријарх Српски Гаврило је упознао Свети архијерејски синод, који је, по размотрењу, одлучио: „Саопштење Његове Светости Патријарха српског Господина Гаврила о своме писму које је упутио као одговор на писмо Његове Светости Патријарха Румунске православне цркве Господина Никодима, као и садржину тога писма којим се узимају на знање

ванредне ратне прилике које су услед више силе приморале Румунску цркву да преко свога изасланика учествује на поменутој хиротонији Спиридана Мифке за епископа тзв. Хрватске православне цркве у вези одлуке Његове од 17 (30. априла 1947, АСБр. 9) зап. 63 из 1947, с тим да су овим писмом поново успостављене канонске везе са сестринском православном Румунском црквом, које су због наведеног случаја одлуком Светог архијерејског синода од 11. септембра 1944, Синбр. 1427 из 944. биле прекинуте“¹⁹.

Пошто је опширио изнео цео случај у вези са прекидањем канонских односа са Румунском православном црквом, као и напоре на успостављању истих, патријарх Гаврило је, као председник Светог архијерејског синода, известио Свети архијерејски сабор, да је примљено извињавајуће писмо патријарха румунског Никодима и, у закључку, каже: „Примивши заједно са Светим архијерејским синодом на знање ово извињење Румунске православне цркве, Мисмо Његовој Светости, румунском Патријарху, дана 14/1. августа 1947. упутили одговор, којим смо ово извињење свесрдно примили и тако на тај начин поновно успоставили канонске везе са сестринском православном Румунском црквом“²⁰.

Одлуком Светог архијерејског сабора Српске православне цркве која гласи: „Извештај Светог архијерејског синода бр. 2535 /зап. 691 од 15/ 2. августа 1947. године као и акт успостављања канонске везе Патријаршије Српске са Румунском црквом Свети архијерејски сабор прима са одобрењем к знању“²¹ успостављено је коначно канонско јединство и братско општење између двеју цркава Српске и Румунске.

Напомене

1. Патријарх румунски Никодим патријарху српском Гаврилу, Букурешт, бр. 1173 од 3. јуна 1941.
2. Митрополит скопски Јосиф патријарху румунском Никодиму, Београд, бр. 1346 од 22. августа 1941.
3. Исто.
4. Свети архијерејски синод Српске православне цркве патријарху
5. „Борба“, бр. 264, стр. 4, Београд 31. октобра 1945.
6. Свети архијерејски синод Српске православне цркве свештенику Константину Бурдучи-у, министру вера Краљевине Румуније, Београд, бр. 1967 од 19. октобра 1945.
7. Протојереј Константин Бурдучи, министар вера Краљевине Румуније, митрополиту скопском Јосифу, Букурешт, 29. децембра 1945 (Синбр. 127 од 16. јануара 1946).
8. Свети архијерејски синод Српске православне цркве протојереју Константину Бурдучи-у, министру вера и уметности Краљевине Румуније, бр. 121 од 22/9. јануара 1946.
9. АСБр. 9 1941 /зап. 63 од 17/ 30. априла 1947.
10. Овде се очевидно ради о штампарској грешци, јер је „хиротонија“ Спиридана Мифке била 1944, а не 1931. године.
11. Саветовање поглавара православних цркава одржано је у Москви између 8. и 17. јула 1948. године.
12. Свети архијерејски синод Српске православне цркве Станоју Симићу, министру иностраних послова, 11. јула 1947 (Пов. бр. 5 од 5. јула/22. јуна 1947).
13. Станоје Симић, министар иностраних послова, патријарху српском Гаврилу, 11. јула 1947 (Синбр. 2250 од 14. јула 1947).
14. Министарство иностраних послова Патријаршији Српске православне цркве, Пов. бр. 414796 од 8. августа (Син. Пов. бр. 10 од 11. августа 1947).
15. Митрополит Висарион Пују није извршио „епископску хиротонију“ над Спиридоном Мифком са „једним бугарским православним јерархом“, већ са архиепископом Гермогеном.
16. О рапчињењу митрополита Висариона Пуја-а обавештен је тек патријарх српски Викентије од стране патријарха румунског Јустинијана (Гласник Српске православне цркве, Београд 1954, 193).
17. Свети синод Румунске православне патријаршије патријарху српском Гаврилу, Букурешт, бр. 988 од 10. јула 1947.
18. Патријарх српски Гаврило патријарху Румуније Никодиму, бр. 2535 од 14/1. августа 1947.
19. Синбр. 2535 од 14/1. августа 1947.
20. Исто.
21. АСБр. 48/47 – Зап. од 14/1. маја 1948.

Темишварски разговори

СЛОБОДА СВЕСТИ НИЈЕ СЛОБОДА СПОЉА, НЕГО СЛОБОДА ИЗНУТРА

Владика шумадијски Сава о духовном успону Срба у Темишварској епархији

■ Ваше Преосвештенство, приступам, а не знам како бих Вас поздравио; дозволите ми, dakle, да почнем питањем: Који је поздрав прикладан православним Србима?

Владика и песник Лукијан Мушички је на неком месту лепо написао: „Поздрав између вас драг да вам свима буде речма српским Помоз Бог!“ То је врло садржајно: то је и поздрав, и жеља, и молитва. Одговара се: Бог ти помогао!

Дуготрајном употребом наш народ је искристилисао своје поздраве: Помоз Бог (у свакој прилици), Христос се роди, Христос васкрсе (о Божићу, односно о Ускрсу); могу бити и други поздрави: Добар дан – Бог добар дао итд, треба само знати меру и уз пуно поштовање за туђе, држати се свога.

■ Коју крсну славу славите?

Светога Великомученика Георгија.

■ Већ сте дugo међу нама. Какав сте утисак стекли о нашим црквама?

Срби у Румунији имају педесетак парохијских цркава. Статистички гледано, то би било довољно за постојећи број верника. За сваку је похвалу чињеница да су овде најбри-жљивије чуване све наше светиње које су ушли у састав Православне српске епархије теми-шварске после Првог светског рата.

Наш је став да ниједан Србин хришћанин не остане без душебрижништва. Црквене општине у којима нема српске цркве или је има, али је број Срба уместу мали, припојене су (или – како се још каже – адфилиране) најближио

српској парохији. Упражњене парохије дате су у администрацију, те је обезбеђено и њихово опслуживање. А где има појединача расејаних по Румунији, они се за своје верске потребе могу обратити најближијој, па и било којој постојећој српској парохији.

Због тога смо настојали да се заврши црква у новој Свиници, где је стару потопило Ђердапско језеро, и ту смо цркву осветили прошле јесени. Настојали смо да се оснују српске парохије у местима где пре није било Срба, а сада их има: у Дети – 1982, у Решици – 1990, у Улбечу – 1991. године. Разматрамо могућност да се тако поступи и у другим местима где за то има услова

■ Колико сте парохија посетили у Темишварској епархији?

Посетили смо и служили Свету архијерејску литургију у више од четрдесет парохија, а цркве у Арад-Гају, Дивичу и Свиници осветили смо великим архијерејским освећењем. Ако се добро сећамо, остало је да служимо у Дежану, Кечи, Кнезу, Краљевцу, Надлаку, Немету (где смо иначе били једном на вечерњу), Парцу, Печки. Молимо Бога да нам подари здравља како бисмо посетили целу епархију и причестили се из заједничке чаше са свим нашим верницима.

■ А које је Ваше виђење српских манастира у Румунији?

Манастирско питање је болно. У најтежим временима по цркву манастири су својски помагали парохијама: Бездин је дао зграду и земљу за капелу у Мунари, зидао школу и парохијски дом у Моноштору; Свети Ђурађ је

зидао школу у свом прњавору; манастирска братства су о свом трошку опслуживала парохије... Велик је допринос манастира Српској цркви. А сами манастири били су вечно на удару аграрних реформи, и најтежа времена – Други светски рат и послератно раздобље – затекли су их ослабљене. Посебно смо забринути што је број монаха мали: затекли смо само двојицу, и то болесне, изван манастира. Бог је дао, те смо после пола века у Темишварској епархији обавили два монашења: архимандриту Венијамину поверили смо манастир Светога Ђурђа, а монахињи Ангелини – манастир Бездин. Још увек се надамо да ће и други Срби завољети монашки живот, а дотле брига о манастирима мора да буде на Епархијској управи, на парохијама, на свима нама.

■ Да ли је број свештеника код нас довољан?

На жалост, нису све парохије попуњене. Од свога доласка у Темишвар 1980. године рукоположили смо 13 нових свештеника. Ипак је остало петнаестак упражњених парохија. Од велике су нам помоћи умировљени свештеници који по својим могућностима замењују активне, обезбеђујући непрекидност богослужења на упражњеним парохијама и у филијалама.

■ Који су изгледи за попуњавање упражњених парохија?

Одмах после 1980. године Српска православна црква је примила на школовање групу од б младића; сви су они већ рукоположени.

Године 1990. поделили смо благослов за упис и обезбедили стипендије дводесеторици мла-

дића за богословије и двадесеторици за Богословски факултет у Београду.

Били бисмо презадовољни да сви они и заврше студије и приме рукоположење, те да попуне празнине у свештенству и подстrekну верски живот. Бог ће се побринути за њихово упошљавање. Жетве је много – пише у Светом писму.

■ Значи, има помака на боље...

Несумњиво. Став државе Румуније према Цркви је изменјен: због вере се не програња, Цркви се делимично враћа имање, свештеници и црквени службеници уживају државну новчану потпору, а примљени су и у државни мировински фонд, у школе је уведено предавање веронауке... Али тај званични, административни приступ само је предуслов за развој духовности. Љубав према Богу је лично питање сваког појединца. Слобода свести није слобода споља, него слобода изнутра. Познавали смо – и код вас, и другде – људе привржене Цркви у време када је Црква била под забраном; познајемо људе који нису привржене Цркви ни када је забрана већ давно укинута. Отуда ни од новог става државе не треба очекивати неки нагли општи преокрет налик на чудо, него га треба схватити као оквир за већу одговорност, као обавезу верника да више ураде.

■ Често размишљам: да ли је у реду што ми, Срби из Румуније, нисмо дали прилог за изградњу Светосавског храма у Београду?

Знате шта: трећи део мога архијастерства, десетак година, провео сам у Канади; дакле – што рече Доситеј – познао сам шта је туђина и туђ хлеб. Затим, родом сам из Сенте, дакле и географски и по природи близак сваком Банаћанину. А највећи део живота провео сам у државном уређењу сличном оном у којем сам вас затекао. Знам како вам је било, шта сте могли, шта нисте. Немогућност да нормално општите са својом Матицом, са својом Црквом, са својим владиком, сигурно се неповољно одражавала на ваше стање, на црквени живот. Искрено се дивимо вашој истрајности и издржљивости. Узгряд буди речено, прибојавамо

се да друге наше групе расејане по свету неће бити ни издалека тако издржљиве као ви.

Ми смо презадовољни што ви опстајете, што одржавате своје свете храмове. То је ваш најбољи прилог Српској цркви и Светосавском храму.

■ Како гледате на оснивање српских нецрквених удружења у Румунији?

Код вас је од давнина било читаоница, певачки друштава, добротворних друштава итд. Црква је била и остала отворена за плодну и добронамерну сарадњу, с тим што се не сме испустити из вида да је Црква истовремено земальска и небеска установа, да је најстарија установа српска, да и овде делује непрекидно од пре Велике сеобе, али да су културно–просветни, добротворни и други слични циљеви за њу од другоразредног значаја, а да јој је главна сврха заједничка молитва, јединствене свете тајне и особито Света литургија, причешћивање телом и крвљу Господа Исуса Христа.

Зато се увек радујемо када се умножавају начини или могућности да се Срби саставију и друже; само бисмо искрено волели да то буде дружење у прадедовској вери православној.

■ Да ли Вам је познато да Срби у Румунији имају значајну издавачку делатност?

Знали смо за радове проте Слободана Костића, а касно смо сазнали о послератном издаваштву. Но долазећи овамо, прикупили смо све књиге до којих смо могли доћи. Сваку српску књигу штампану у иностранству сматрамо драгуљем, украсом своје библиотеке; то се особито односи на српске књиге из Румуније, јер су штампане готово искључиво ћирилицом.

■ Како је лепо потекао овај разговор! А причају да Ви не волите да разговарате са новинарима.

Ако тако причају, згодно су срочили, али то не стоји. Стоји чињеница да имамо лоше искуство са новинарима, да они – било из нехата, било из незнაња, било из других разлога – нетачно преносе изјаве и извлаче тврђење изван контекста, па тако долази до разних несугласица, и то је

мука... А писати затим исправке – то су две муке. Због тога претпостављам лични, непосредни разговор са људима. Међутим, имамо пуно поштовања према свакоме, па и према новинару који поштено и ваљано обавља свој посао.

■ Познато нам је да сте у Шумадијској епархији развили изванредно плодно издаваштво, а да и сами пишете. Поред бројних прилога у зборницима, позната нам је Ваша књига у којој обрађујете писма патријарха Ђорђа Бранковића и Историја Канадске епархије Српске православне цркве. Било би нам драго да сазнамо на чему сада радите.

Пословима има напретек, радим их упоредо колико стижем. Ако Бог да, завршићу биографски речник архијереја Српске православне цркве. И на темишварском престолу је било толико чуvenих и заслужних владика. Подсетимо се најпре темишварског митрополита Јосифа, који је уврштен у ред светитеља, затим јерараха који су уздигнути на карловачки митрополитски престо – Викентије Јовановић – Видак, Мојсеј Путник, Самуило Маширевић, Георгије Бранковић, затим ученога Петра Петровића, виспренога Георгија Летића, а такође и бројних архијереја који потичу из ових крајева.

Тако дасмо, радићи и пишући, често срцем и мишљу у Темишварској епархији; она нам је увек блиска.

■ Срдачно Вам благодарећи за разговор, учтиво Вас молимо да упутите поруку православним Србима у Румунији.

Истрајте у вери. Настојте да одликујете црквенашћу, да као ваши преци пуните црквене лађе, да богослужења не пратите као гледаоци, него да у њима молитвено учествујете, давам цркве не буду хладни архитектонски споменици, него домови молитве у којима се саставјете у име Божије. Док имате Бога уз себе, ништа вам неће недостајати. Знајте да се и највеће препреке побеђују постом и молитвом. Бог вас благословио!

Разговор водио
Стеван Бугарски

Поводом двестогодишњег јубилеја Карловачке богословије

ДАЛЕКОВИДОСТ КАРЛОВАЧКИХ МИТРОПОЛИТА

Пре две стотине година, 1794. године, у Сремским Карловцима је основана Карловачка богословија или „Генерална семинарија за неунијатске клирике“. Пуне две стотине година рада, са незнатним прекидима, ове изузетне Школе је време са којим би се и многи савремени народи, чак и већи од нас, могли поносити. Међутим, својећење прославе у локалне оквире, наводи на озбиљно размишљање све оне који сматрају да је овај велики јубилеј не само слава Школе него слава и понос српског народа и Српске православне цркве у целини. Стога ћемо се на Јубилеј, који се ове године прославља у смутној прекретници времена, осврнути се посебним размишљањем.

Посматрано чак и у историјској перспективи, два века су веома дуг период. И ради нас смих, а и ради оних чија је прошлост тамна или проблематична, а данас о Србима суде као о дивљацима и „барбарима“, није наодмет подсетити се да је и ова богословска школа важан показатељ увек живе духовности Срба.

Упоређивањем и са Истоком и са Западом, са њиховим опште-културним и црквеним институцијама, увек се долази до закључка да је двестогодишњи јубилеј Карловачке богословије мрљива и упоредива реалност која не може и не сме да се потцени.

Због чега је основана?

Оснивање Карловачке богословије је била, с једне стране, неопходност, а с друге, далековидост карловачких митрополита. Наиме, римски прозелизам је у то време био у пуном напону. „Шизматике“ је коначно требало уништити у Аустроугарској монархији на тај начин што ће, милом или силом, бити принуђени да над собом признају врховно поглаварство римског папе и уђу у унију с римокатоличком црквом. Аустријска монар-

хија је била миљеница Ватикана и искрени носилац његове политике, која се подударала са политиком Царевине. Јединство многонационалне Монархије је било могуће, мислили су, остварити, једино путем јединства вере. На путу овој идеји, као некаква барикада, били су карловачки митрополити. Најугледније и најауторитативније од њих, не без разлога су аустријске власти називале „рацким папама у Карловцима“.

Унијаћење православних у Аустроугарској, а и иначе, био је перманентан план и програм католичке цркве и католичке државе. Став према православним илуструје писмо бискупа Петра Вараја упућено Ђорђу Бранковићу, у коме се, између остalog, поручује и ово:

„Бог је ову државу (мисли на Аустроугарску) створио хришћанском, а не шизматичком и свакако није у вашој власти да је учините српском. Хришћански народ под хришћанским владарем треба да живи по хришћанској закону и обреду...“

Дакле, православни су „шизматици“ којима се оспорава не само „закон“ и „обред“ него и само хришћанство!

У таквим условима као браћитељи православља нису били довољни само карловачки митрополити и епархијски епископи и шачица њиховог придворног свештенства. Још мање су то могли да буду свештеници школовани у епархијским клирикалним школама или малим семинаријама, јер су они, истина, честити, побожни и национално свесни, ипак били теолошки недуочени. Налету милитантног католицизма и клерикалне државе могли су да се супроставе једино високообразовани свештеници разасути широм Монархије, по селима и градовима. Са овим циљем је 1794. године и основана у Сремским Карловцима висока научна теолошка установа – Карловачка богословија.

Претсрема за упис у Богословију између 1794. и 1920. год.

На основу расположивих података Богословију је између 1794. и 1920. год. завршило око 4.550 студената. Њихова школска предсрема пре уписа у Богословију је била следећа:

– Велика гимназијска матура, углавном у Срем. Карловцима, Темишвару, Осијеку и др. – око 45%

– Учитељска предсрема – 20%

– Гимназијска матура и завршена философија углавном у Сегедину, Пешти, Кестелју и др. – 7%

– Гимназијска матура и завршено право углавном у Пожуну (Братислави), Пешти и др. – 3%

– Разне друге школе (трговачка академија, реторика, синтакса, тривијалне школе, непотпуна гимназија) – 25%

Карловачка богословија после 1920. год.

Са оснивањем Богословског факултета у Београду, његов основни научнопедагошки кадар су били професори Карловачке богословије (др. Душан Глумац, др. Лазар Мирковић, др. Димитрије Стефановић и др.). У Карловцима је продужила да ради богословија као средњеобразовна установа (четири разреда ниже гимназије и пет година богословије), која је 1934. год. била уздигнута у ранг више школе (четири разреда гимназије и шест година богословије).

Између два светска рата Карловачку богословију је завршило нешто преко 400 ученика. Међу њима је било и доста странаца: православних Американаца пореклом Срба и Руса, Чеха, Мађара, а између осталих и тридесет и шест Карпаторуса, који су достојно ширили истину православља у од унијата окупиранијој Мукачевско-Прашевској епархији, која је дводесет година била под јурисдикцијом

Српске патријаршије. Од њих су у животу свега двојица (проф. Малејко Василије и митроносни протојереј Поп Василије), који и после више од педесет година одржавају везу са својом школом, говоре прекрасно српски и Југославију сматрају својом другом отаџбином.

Без обзира на смањен ранг саме школе, захваљујући изванредним економским приликама, помоћи Цркве и новоосноване државе, а посебно захваљујући професорима, руским емигран-

тата је остао, у најмању руку, на нивоу старе Карловачке богословије.

После извесне ратне и послератне паузе, Карловачка богословија поново ради као средња школа (осмогодишња плус пет година богословије)

Допринос

Карловачке богословије

Током два века свога постојања Карловачка богословија је изнедрила низ чувених архи-

Цркви и свом народу подарила велики број новомученика – убијених и пребијаних, живих бачених под лед замрзнутог Дунава. Они су сигурни ходатаји своје Школе пред престолом Светишињега и гаранција даљих просперитетних векова и јубилеја Карловачке богословије.

Сви они очекују да поколења српских интелектуалаца саберу њихова дела и њихов живот у једној пригодној споменици.

Неколико предлога

Предратни живи богослови, којих је све мање, сматрају да је баш овај Јубилеј прилика да се и мали народ и његова релативно малобројна Православна црква преко свих средстава јавног информисања представи свetu не као „барбари”, за какве их сматрају, него као вековни носиоци опште културе, који су у својој Карловачкој богословији и на нивоу суптилне теолошке мисли парирали налету католичке теологије и пропаганде.

Карловачка богословија је основана као богословска школа Српске цркве као целине. Најпре Карловачке митрополије, а затим Српске патријаршије, са претензијама и на мисионарску делатност ван подручја јурисдикције Српске цркве. Стога би и овај двестогодишњи јубилеј требало да буде организован као јубилеј Српске цркве као целине и не би смео да буде свеђен на некакву локалну, периферну прославу.

Овај двестогодишњи јубилеј је изванредна прилика да се ранг Карловачке богословије повиси у ранг више богословске школе или духовне академије, а њен наставни план и програм прилагоде тако да би ова школа могла да даје специфичне кадрове за верску наставу и нове мисионаре у властитом народу.

Име школе би требало променити тако да се зове само „Карловачка богословија”.

Године 1984. је објављена одлична монографија др. Николе Гавrilovića (260 стр.), некадашњег карловачког богослова, „Карловачка богословија (1794–1920)”. Остаћемо сиромашни ако у време двовековног јубилеја не угледају света још две монографије или „споменице”: Карловачка богословија између два светска рата и Послератна Карловачка богословија.

У име предратних карловачких богослова последње генерације

Јован Олбина

СТАРА КАРЛОВАЧКА БОГОСЛОВИЈА НИЈЕ ПРЕМЕШТЕНА У ЗАГРЕБ

Последњи број „Српског Сиона”, часопис Српске православне епархије сремске за верску поуку и духовну надградњу, год III, број 3/94, стр. 144, је посвећен 200–годишњици Карловачке богословије. У овом броју је, поред осталих чланака објављен и чланак до Димитрија М. Калезића под насловом: Карловачка богословија на прагу свога трећег века.

У овом чланку, писац, између остalog, каже: „Кад је завршен рат, та, односно таква богословија, доживјела је свој крај: премештена је у Загреб са новим називом: Православни богословски факултет”.

Карловачка богословија, са факултетским уређењем, после Првог светског рата је заиста доживела свој КРАЈ и то врло неславно и незаслужено. Није она премештена у Загреб, јер оснивање Православног богословског факултета у овом граду нема савршено никакве везе са Старом карловачком богословијом, која је без декрета НАСИЛНО УГАШЕНА, а њени студенти су просто разјурени. Последња класа богослова полагала је испите у манастиру Грgetegу.

Одмах после Првог светског рата честита старина епископ пакрачки Мирон, најстарији по посвећењу архијереј намучене Карловачке митрополије, смењен је са положаја администратора Митрополије, а на његово место је постављен епископ темишварски др Георгије. Први пут је епископ Мирон, који је постао администратор по положају, 1913, одмах после убиства патријарха српског Лукијана, смењен од аустроугарских државних власти, а други пут од наших власти.

Из Дневника епископа Георгија се види колико је напора чињено да се очува ова заслужна школа, која је у сваком погледу доживела свој највећи успон заслугом патријарха Георгија, ректора Јована Вучковића и вредних професора који су за своје предмете дали уџбенике, а предавања и испите држали најуредније! После света тога, Стара карловачка богословија је уништена.

Низ година је архимандрит др Викентије (Вујић), последњи ректор Старе карловачке богословије, потоњи викарни епископ моравички односно банатски, подносио надлежним властима представке којима је тражио да се обнови рад ове угледне богословске школе, али без успеха.

Због оваквог поступка, у душама свих студената ове школе, који су све до недавно били у животу, остао је тежак ожиљак због поступка који не служи на част онима који су уништили затечену високу богословску школу.

Сава, епископ шумадијски

тима са дипломама чувених руских духовних академија (Николај Дориомедов, Нил Малахов, Борис Волобујев, Борис Селивановски, Николај Акајомов, Фјодор Балабанов), ниво теолошке спреме свршених богослова између два

јереја, књижевника, музичара, државника и других културних радника. Без њиховог доприноса би и српски народ и његова Црква били знатно сиромашнији. Али изнад свега, у прошлом рату Карловачка богословија је својој

ПИСМО БОГОСЛОВА ИЗ ЗАКАРПАТЈА ПОВОДОМ ЈУБИЛЕЈА КАРЛОВАЧКЕ БОГОСЛОВИЈЕ

Драга браћо у Христу, Срби!

Данас ви, а заједно са вама и ми Закарпатци, прослављате 200-годишњи јубилеј оснивања нашег духовног храма – Светосавске семинарије у Сремским Карловцима. Ми свршени ученици Карловачке богословије честитамо вам тај празник и желимо вам све најбоље у животу, а нарочито да будете достојни продолжитељи борбе за освећене немањићке традиције из чијих корена је изнедрен и Свети Сава.

Ви Срби сте храбар народ. У садашње неспокојно време умете да сачувате снагу духа у борби за свето дело своје Отаџбине и високо место у светском поретку. Сила духа и морална постојаност, који су својствени Србима, увек су побеђивали. Нека вам Господ Бог буде у помоћи и овога пута.

Ми Закарпатци, васпитаници у светосавском духу, мада нас је мало остало, увек смо са вама и молимо се за вас. Ми смо ваши дужници.

У тешким годинама препорода православља у Закарпатју (1920–1945) Српска православна црква нам је пружила моралну и материјалну помоћ. У Закарпатје је слала своје најбоље синове да би помогла православљу које се обнављало. То су били епископи Иринеј новосадски, Доситеј нишки, Серафим призренски, Јосиф битољски, кога је бивша чехословачка влада потврдила као сталног епископа Мукачевско-Прјашевске епархије. Он је уложио много снаге да би учврстио православље у Закарпатју и да би му дао статус јуридичких права истоветних са другим конфесијама.

Последњи служитељ српске цркве у Закарпатју у тешким годинама другог светског рата био је епископ Владимира Рајић (1938–1941). Тада је код нас кружила искрена и добронамерна изрека о Владимиру: „Свети Владимир је крстio Рuse, а наш Владимир треба да покрсти унију у православље”. Али, авај, године 1941. угарски фашисти су ухапсили нашег Владимира и затворили у тамницу у граду Вац и после дугих вређања и мучења послали га у Србију. Свих тих служитеља Цркве нема више међу живима. Нису живи ни наши омиљени васпитали 40-тих година: ректори др Ђорђевић и др Лазичић, академик Акајомов, магистар Николић,protoјереји Велимировић, професори Бора Волобујев и Селивановски, Зуцајић, Муратов, Миловановић, Балабанов и др. Драги и мили свршени ученици „VI кола свршених богослова Богословије Свети Сава 1940. год”, ако будете присуствовали свечаном Јубилеју, ми заједно са вама сагињемо главе пред успоменом и гробницом (иако је она за океаном, у Америци) нашег љубимца, разредног старешине, професора Мильковића. Он је за нас био добри родитељ, хумани васпитач и стручни педагог. Лака му била земља, иако је туђа.

Српска црква нам је помагала у припреми духовних кадрова. У пет духовних семинарија 53 дечака су добили духовно образовање. Петорица су завршили Богословски факултет Београдског универзитета. Нешто преко десетина њих није могло да заврши Богословски факултет услед избијања Другог светског рата и напустили су разне семестре. Тројица су завршили монашку школу у Дечанима.

Ми се поносимо својом Сремско-карловачком богословијом. Из њених зидина је изашао и богослов др. Ионафан (Кополовић), који је доцније постао архиепископ. Вршио је мисију Московске патријаршије у иностранству. Успео је да оснује неколико православних парохија. Бивао је на дугим службеним путовањима у Чехословачкој, Мађарској, Румунији, Немачкој, Америци. Био је архиепископ у Тамбову (Русија). Умро је 1990. године.

Нема речи којима би се могли захвалити Српској цркви и српском народу за неизмерну и несебичну помоћ, која нам је указана. Нас, питомце Сремскокарловачке богословије и Београдског богословског факултета лако је данас на прстима једне руке избројати. Али вас ми уверавамо да ће се све што је урађено у корист препорода и учвршћења православља у Закарпатју заувек запечатити златним словима на страницама историје православља у нашем крају.

Грлимо и крепко љубимо све живе наше разредне другове, а пред усопшима сагињемо главе и сећамо их се у нашим молитвама.

Свемилостиви Бог нека вам буде у помоћи.

Група богослова Сремско-карловачке богословије Светог Саве четрдесетих година:
5. маја 1994. г. Закарпатје

Ју. Ђедеј с.р.
В. Поп с.р.
В. Малејко, с.р.
М. Поповић, с.р.

РАЗМИШЉАЊА О УНИЈАТИМА⁺

Cледећих неколико напомена представљају покушај да се покаже какав је до сада био став православних према унијатском покрету, да се постави неколико питања и понуди неколико предлога у вези могуће улоге Унијата у будућим односима између Рима и Православља у светлу новонастале ситуације у целокупном хришћанском свету. Изражене мисли представљају лично сагледавање до којег сам дошао из властитог искуства и доживљаја као дете, као студент, као свештеник и учитељ – у односу на проблематику православно-унијатског сусрета Американаца словенског порекла.

Општи православни став

Прве мисли у вези са Унијатима враћају нас у прошлост у којој се православни сусреће само са мржњом, грочином и – грехом. Сам назив „Унијат“ или „Католик источног обреда“ за православца има рђав призвук и значење. Он означава неверност и превару. Не само неверност Унијата својој Православној цркви, него и превару Рима у односу на ону децу, наводно присаједињену својој Матери цркви у вери и љубави, на основу једнакости слободе и унутарњег самоопределења. Традиционално православно становиште је да Унијати треба да буду окривљени не само за напуштање Православне цркве него и за погрешност њиховог поступка, што је и историја доказала, да остану верни властитој традицији, своме пореклу, и да одрже првобитно самоопредељени развој у будућности.

Ово је опште православни став према „Унији“:

1. – Вероломство према православљу;
2. – Обманути су од стране Рима;
3. – Унутарња неспособност да се одржи и култивишу аутентичну самобитност.

У ствари, сваки православни приказ Унијатства или „Католицизма источног обреда“ има у себи наведену троструку осуду.

Пре много година, у једној публикацији која је била предвиђена као штиво за сваког просечног православног хришћанина, написана од православног свештеника као анализа „унијатског питања“, савршено се одражава опште православно мишљење. Навешћемо подуже изводе из ове публикације, као најбоље примере православног становишта, које је до данас остало неизменено.

После кратког уводног осврта на еклесијолошку самосвест Католичке цркве све до њеног гubitка „концепције о једној хришћанској цркви у коју су биле укључене различите хришћанске традиције“, о „Брестској унији“ аутор каже и ово:

„Римско формирање унијатских источних католичких цркава са унијом у Бресту 1595. год. представља не њен покушај васпостављања интегралног јединства са источним православљем, него озакоњење њене политике да ауторитету римског папе подчини и Католичку цркву апсорбује живот свих „дисидената“, који су изван њеног непосредног загрљаја. Нису вођене дискусије са стародревним источним патријархатима. Напротив, лукаво је одвојена релативно мала православна група, па је онда та иста група уздигнута као представник „повратка источних шизматика“. Римски католички полемичари често представљају Унију као одговор на „жарку молбу незадовољних православних дисидената да се поврате под спокојно уредно кормило Светог оца – папе“. Међутим, Унијатска црква је рођена под политичким, економским и верским притиском над неуким и осиромашеним народом, а основ свог постојања је нашла у тајности, лажима, субверзији, похлепи, гордости, амбицији и лажним обећањима – у чему сам Рим није одиграо малу улогу“.¹

Аутор ових речи је рођени Американац, образовани свештеник, који проблем Унијатства посматра из перспективе својих студија, особито оних из византијско-римско-словенског

троугла и из логичних опсервација и искуства. Кад он продужава своју анализу, човек би помислио да ће, када пређе на савремена збивања, постати позитивнији и блажи. Али видимо да то није случај:

„Доста је чудновато. Барјак Уније, којим Римска црква још увек маше пред Православљем, ово потврђује сваки пут кад се покрене питање јединства. У саборском „Декрету о Источним католичким црквама“ се каже: „Католичка црква високо цени институције Источних цркава, њихове литургичке обреде, црквене традиције и хришћански поглед на живот“. Декрет подстиче сваку индивидуалну Цркву и Обред да „држи своје традиције, читаве и потпуне“.

Говорећи стриктно терминима папских декрета, за Рим није ништа ново да даје изјаве подршке интегритету „Источних обреда“ и традиције. Од самог зачетка Уније у Брест-Литовску 1595. год., папске буле упорно говоре о ваљаности и достојности ових обреда. У „Були уније“ од 23. децембра 1595. год., папа Климент VIII је дозволио благонаклоно све божанствене службе и свете тајне, која врше „Рутени“ по грчком обреду. Без обзира на писмену потпору, у историји унијатске цркве, латинизација обреда је у пракси отпочела веома рано“.²

После навођења многих примера деритуализације Унијатског источног обреда и постепене хибридизације њиховог богословља и литургије, писац, у вези са овим, наводи жалбе извесних унијатских епископа већ 1664. год. и затим покушава да докаже да унутарње промене у унијатској цркви нису биле случајне, него суштинске и неизбежне.

„Ова латинизација литургичких обреда унијатских цркава била је неизбежна, без обзира на безбројне супротне тенденције, укључујући и гаранције Другог ватиканског сабора. Човекова вера је изражена у његовој молитви. Када се неко једном упише у веру Римске цркве, немогуће је спречити да његов начин веровања не буде запљус-

нут утицајем богослужења Римске цркве...”³

После многих примера како су се латинске догме у унијатским црквама изразиле у специфично латинским облицима литургије и побожности, непознатим аутентично православној источној традицији, те се и не налазе у „православном обреду”, аутор закључује:

„Човек не може веровати и мислити на један начин, а богослужити према обреду, који изражава други начин веровања и мишљења. Наиме, генерације унијатског свештенства васпитане у римокатоличким школама и у римокатоличкој теологији, створиле су обред и облик црквеног живота који је толико конфузан и хибридизиран да су, по признању самих унијата, они просто изгубили свој властити идентитет”.⁴

А шта да се каже о савременим догађајима?

„Данас је јединство свих хришћана у једној Христовој цркви нешто што се искрено тражи. Римокатолицизам и Православље, са својом многовековном традицијом и недавно демонстрираним ставом о узајамној љубави и поштовању, имају велике могућности да остваре овај циљ. Па ипак... Рим, веома чудновато, следи и даље пут уније. На тај начин он не само да промулгира политику која одзвања средњевековним папизмом и евоцира на горке успомене сукоба између Рима и Православља него и поставља план, који је већ претрпио неуспех. Ако унијатска црква представља перспективу и будућност за православца, који би евентуално ступио у јединство са Римом, онда је најбоље да се и сама идеја јединства потпуно одбaci. Томе треба додати да Рим кроз шему Уније стално потискује у други план стварни проблем, а то је дебата која би се односила на питање – Вере”.⁵

У закључку, после навођења примедби о. Александра Шеммана на „Декрет о источним црквама” да је за православне „постојање унијатских источно католичких цркава једна од великих препрека за било какав искрени теолошки дијалог са Римокатоличком црквом”,⁶ у артиклу се наводи успех патријарха Фотија и папе Јована VIII у одржашњу потпуног и савршеног јединства цркве у деветом веку и поред

постојања литургичких разлика, „јер су они најпре решили дебату у односу на Веру”. И затим, аутор је поставио коначно питање о могућој улози Унијата у будућем развоју Екуменског покрета, посебно ако би Рим „у свом односу са Православном црквом напустио план унијаћења”.

Унијати у будућности

Становиште које је наведени аутор поставио, може се узети као став већине најпросвећенијих и најдобронамернијих кругова у Православној цркви у односу на Унијате. Међутим, још увек остаје да се интерпретира овај став на дубљој, духовној и егзистенцијалној основи, нарочито у светлу садашњих збивања у хришћанској свету, онако како га виде обични људи, али и како је изражен на формалним сусретима и у званичним декретима, укључујући и декрете папе Јована-Павла II. Није више довољно за православне да се указује на промене и фрустрације Унијата, односно „Хришћана источног обреда”, сједињених са Римом и да се говори само у терминима њихове неверности или обмане. Јер, иако, што се тиче овог типа резновања, постоји битни, исконски проблем, по нашем мишљењу, стварни и суштински, који су изложили и многи Унијати, ипак је неопходно да се од овог типа дискусије пређе на компликованије питање духовног значаја – „унијатског” искуства и екуменског значаја овог искуства за све хришћане, који желе савршено јединство свих верујућих у једној нераздельеној Цркви. Јер, пошто је све речено и учињено у вези са догађајима из прошlostи Унијата, једино стварно питање остаје питање духа и истине. Оно може да буде формулисано на следећи начин:

Може ли хришћанин Источног обреда (Унијат) наћи у својој цркви пуну могућност да дође до сазнања истине као у најсavrшенијој заједници са Живим Богом кроз Христа у Светом Духу у Цркви? Или, да се исто питање постави на негативан начин: Не постоје ли формалне и суштинске препреке, које су иманентне званичном духу и истини унијатства, које ће, спроведене до краја, неизбежно водити деформисаном и несавршеном доживљају хришћанске вере? Затим,

полазећи од овог фундаменталног питања, надовезују се сва друга питања, којима се обично даје приоритет у дискусијама о унијатству, а то су проблеми културе, обичаја, традиције, ритуала, менталитета, јурисдикције, покорности итд., која у односу на фундаментално питање нису сама по себи интересантна, него су релативна када се имају у виду проблеми живе хришћанске вере и искуства. Посматрано из ове перспективе, питање „који је обред правилан” сада постаје површно и небитно, исто као што су и небитна питања о саставним елементима оријентализма или латинизма у било којој од датих цркава, у односу на духовни значај традиционално културних феномена за лично спасење верника у Царству Божијем и за савршено уједињен доживљај Царства у еклисијалној реалности света. У новој ситуацији данашњег света уопште, а хришћанског света посебно, да ли разлике између Истока и Запада, гледано генерално, и Православних и Римљана посебно, имају неки суштински и аутентичан значај? Да ли у душама људи ови термини имају реалан смисао? Да ли верујући и одушевљени хришћани стварно размишљају у терминима Истока и Запада? У Америци, а посебно у Европи, да ли Православни и Унијати имају некакве посебне, традиционалне узајамне односе, који их чине „ближим” и „више сједињеним” него, на пример, католици латинског обреда и православни? Може ли да буде реалистична дискусија о догматском и духовном јединству између Рима и Православља излована од ширег и свеобухватнијег покрета сједињења у хришћанству као целини? Сва ова питања, и многа њима слична, која могу да се формулишу, су круцијална у односу на процену места Унијата и њихове присуности и делатности на сцени Цркве, како данас, тако и у данима који су пред нама.

Недостатак јединства

Пре него што уопште почнемо да разматрамо ово питање и покушамо да направимо помак у неким питањима, изражавајући властито мишљење и непророчка нагађања, морамо најпре прихватити Унијате као такве и посматрати их у ширим оквирима да-

нашње свеукупне ситуације у Римској и Православној цркви. Обе ове цркве су изгубиле јединство ума и духа, а бујају мишљења и идеје о мерама, које и једна и друга црква треба да предузму у савременом свету. Ови конфликти духа не постоје само међу индивидуалним члановима цркава или међу појединачним школама. У ствари постоји конфликт између званичних политика званичних цркава и мишљења и делатности хришћана на ширем плану. Има много примера на које овде можемо указати. У сваком случају, јасно је да би пре било каквог плодотворног сусрета између Рима и Православља, морала да се уреди властита кућа и открије заједнички дух заједнице. За Римљане то првенствено значи постизање духовно уједињене постконцилске цркве. За Православне је то пак сусрет са самим собом, сусрет бруталне искрености и немилосрдне истине, одстрањивање вековних клишеа и празног символизма и хватање у коштац са реалностима живота, а не толико са стварностима „других“ и „модерног света“ као реалностима стварне животне ситуације самог савременог православља, у свим његовим разноликовим димензијама. Мада чињенице комунистичког и исламског ропства, са свим жалосним наносима, скоро онемогућавају такав сусрет са самим собом, без сваке је сумње да ће жарка жеља и велики напор, потпомогнут благодаћу и силом Светог Духа, доћи до остварења овог задатка.

Да ли су Унијати - мост?

Многи су до сада сматрали да Унијати имају улогу „моста“ између Истока и Запада. Разуме се да су ови „многи“ од оних „позитивног“ духа, пошто постоје и други, које Унијате радије посматрају као „препреке“ (а у последње време их чак означавају банално као „отирач за ноге“). Међутим, у савременом свету у коме историјске етикете о Истоку и Западу, изгледа, имају све мање и мање значај и већ сада означавају потпуно застарело схватање са малом или никаквом практичном и конкретном применом у животу, идеја „моста“ па и „препреке“ (да се и не говори о „отирачу“) постаје беззначајна. Када погледамо на савремене

догађаје у хришћанском свету, опис „Источна“ и „Западна“ су заиста под знаком питања, не само стога што свет постаје све мањи, а културне баријере се у целини руше, него и зато што и саме институције, које формално одражавају ове називе као модификоване приdevе, не траже да они одражавају неку реалност. Можемо да нађемо многе западне цркве које усвајају и спроводе облике и праксу који су традиционално подразумевани као искључиво „источни“. С друге стране, можемо да нађемо облике и праксу у традиционално источним црквама за које је јасно да нису општа својина Истока и Запада него позајмица из западних извора после Раскола – и то искључиво православне цркве, која није у унији са Римом. Да бих био сасвим конкретан, када нађемо на бенедиктински манастир, који није унијатски, са теолошким и литургичким и духовним стилом живота, који је, ако се просуђује по стриктно православним стандардима, више православни него код известних цркава које су канонски и јуридицијоно православне и у јединству са источним патријархатима – (као што су неке бивше унијатске словенске парохије) – и које су по свом животу чак више „источне“ него многе црквене заједнице формално „источног обреда“, тада морамо радикално да поново размотримо целокупну дебату и допустимо да званичне етике „Исток“ и „Запад“, па чак и „римски“ и „православни“, морају озбиљно да буду стављене под знак питања или једноставно да буду напуштене, у најбољем случају, као формалне, ако не и потпуно неистините. Овај тип аргумента може да се примени и на многе друге области црквеног живота, где се могу пронаћи слични примери: У теологији, на пример, упоређујући схоластичке приручнике православних и Унијата са патристичким учењем известних „западњака“. Или ако се упоређују политичке идеје Грчке и Шпаније са идејама многих америчких хришћана, различитих црквених јуридиција. Или разнолики приступи екуменском покрету, где сваки може да пронађе своју властиту надопуну у било којој другој цркви или деноминацији. И, заиста, у таквој ситуацији значење „Исток“

и „Запад“ изгубило је свој смисао у теорији и у пракси, па и сама идеја о Унијатима као „мосту“ или као „препреци“ постаје бесмислена и без обзирне примене.

Стварно питање

По нашем мишљењу, може да се извуче једни закључак да ће целокупан хришћански свет продолжити са својим заједничким растом, са све више узајамних позајмљивања и са прогресивним занемаривањем и неистицањем властите прошлости као нечег што има вредност „само по себи“. У таквој ситуацији Унијати или Католицизам источног обреда, као посебна институција, биће сасвим занемарљива категорија и изгубиће се у бујици догађаја, јер тада просто неће бити интереса за питања културе, обичаја, обреда, традиције, јуридиције и власти. Људи у потрази за Живим Богом и сједињењу у Њему у духу и истини, мање ће водити рачуна о чувању или пропагирању „менталитета“ „своје“ прошлости. Нико неће водити бригу о целибату, или одеждама, олтарском звонџету. Чак ни о папској непогрешивости, безгрешном за-чеђу и филиоцве, као проблемима обичаја и традиције. Све ће ова питања бити подређена крајњем питању истине. Најзад ће бити постављено коначно питање: „Шта ти мислиш о Христу, чији је Он Син?“ И свако ће морати да одговори, тражећи истину у терминима свега што човек може да зна и да процењује, без обзира на његово културно и историјско порекло, у отвореној и непосредној потврди и прихваташњу оног „што је истинито, што је поштено, што је праведно, што је пречисто, што је прељубазно, што је славно“ (Фил. 4:8). Из свега овога ће доћи откриће јединства свих људи у Богу, у духу и истини.

Неко ће, можда, помислити да је ово нереално и утопијско и да је реална и конкретна истина да су људи у ствари још увек детерминисани својом прошлшћу и културом и да ће ови елементи још дуго морати да играју, доминантну улогу у коначној одлуци у односу на – крајњи проблем. Међутим, чињенице о важности различитих традиција у животу једне личности, које смо напред изнели, по нашем мишљењу, што неко може да сматра за утопију или за ствар

будућности – већ данас постаје стварност. Нема сумње да – ако бисмо узели за примере не само теологе, професионалне црквене људе, него и обичне људе из масе верујућих – нашли бисмо међу њима посебности у питањима докме, праксе и политике хришћанске вере, али које нису формирани црквеним припадношћу колико индивидуалним особинама личности, које су у питању. Ради се о једноставној чињеници да неки католици Латини, Унијати или католици источног обреда, православни и протестанти сматрају да су у неким питањима више „уједињени“ једни са другима него ли са члановима својих властитих црквених институција. И често питања о којима се ради, нису нека случајна и небитна у вези са секундарним, неважним проблемима. Често су то заиста питања суштинска, крајња, питања о схватању и доживљају Бога, човека, Цркве и света.

У таквој ситуацији, која је, по нашем мишљењу, већ присутна, Унијати неће имати посебну улогу, него дужност да чине оно што сви верници морају да чине, наиме, да се потруде да пронађу своје место, и као појединци и као група, међу оним људима које Господ жели да буду спашени и да дођу до познања истине. Чинећи ово, Унијати, као и сви други који желе живот са Богом кроз Христа у Духу Светом, морају да се одупру искушењу да буду заштитници обреда, менталитета и јурисдикције. Они не смеју да гледају на проблеме културне чистоте и формалне власти као на питања од исконске важности. Морају да схвate да је тежња у овом правцу узалудно пливање уз ветар. Морају да разумеју да дати своју душу у замену за свет традиционалних ритуала или културног менталитета и спољашњих вреднота, у ствари представља – губитак душе. Једино онај који је истински вољан да изгуби ове ствари, на kraju ће спасити душу и стечи живот. И када се ствари буду посматрале на овако формалан и извештачен начин и о њима говорило скоро као о некој врсти „одеће“, која се може по вољи обући и свући, па из најсумњивијих разлога, који варирају од жеље за нарцисоидном самоафирмацијом до потпуне мржње и презирања других –

онда смо ушли у област лудила и фантазије, да не кажем у област болести, греха и смрти духа.

Хришћанство свих деноминација и цркава је у искушењу да свој живот изгуби у жељи да одржи хришћанску веру укукуљену у ове термине: Унијати – да штите своје постојање преко „источног обреда“. Латини их принуђавају да то чине, претварајући се да је проблем многообразности обреда у римској заједници неопходан. Православни кроз свој критицизам формулишу свој наводни интегритет.

Јединство вере и живот

Ово нас враћа на почетни проблем постављен у овоме чланку пре свих ових примедби. Једни разлог да православни буду изван уније са Римом је разлог вере и учења, а не културе, ритуала, традиције, менталитета или јурисдикције. Претпоставимо теоријски, што у пракси никада није било, да нека православна црква буде у унији са Римом и да остане унутар њенога обреда, да задржи своју културну целовитост да развија и култивише све своје старинске и јединствене обичаје и традиције, безстраха од репресије или супротног утицаја. И у тако претпостављеним условима, православни не би могао да уђе у такво јединство – унију – све док не би доживео да су вера и живот Рима савршено подударни са његовом вером и његовим животом. Чињеница да им вера и живот Рима неће бити наметнути, није довољан разлог да било који православни уђе у унију са Римом. Јер римско искуство, мада искључиво за Римљане, је искуство које православни треба да провери да је заиста савршено „истинито, поштено, праведно, пречисто, прелубезно и славно“ за потпуно јединство, да би било осмишљено, часно и способно да донесе плод. Православни знају да то до сада никада није био случај. Они у римској цркви не виде такво хришћанство. Стога одбијају да признају, као што то чине Унијати, да је латинско хришћанство добро и за Латине и за „источњаке“. Супротно Унијатима, православни тврде да извесни елементи у латинском хришћанству нису у реду ни за кога, укључујући и Латине, и да питање ритуалног интегритета Унијата уопште није право питање. Право питање се односи на неприхватљиве елементе које ће, надајмо се, уочити сваки онај

који тражи јединство вере и сваки ће те елементе одбацити, али не у терминима културног менталитета, него у терминима духа и истине.

На тај начин, велика нада није у такозваном „чишћењу“ историјног обреда или у некаквој привилегованој „автономији“ или „независности“ тзв. оријенталних цркава, које одржавају неку врсту везе са Ватиканом, ма колико ограничenu и брижно формулисану. Пре ће бити да је велика нада у заједничком откривању једне истине, једног Господа, једног крштења, једног Бога и Оца свих. Изгледа да данашња ситуација потхрањује ту идеју више него стоећа унионистичких сабора и декрета. Јер у катализмичним догађајима наше ере имамо слободу да извршимо заповест да тражимо Царство Божије и његову правду, заборављајући оно што се десило у прошлости и жудећи за оним што стоји испред нас – у савршеној нади да ће сви који верују, који се моле и делају у име Његовој бити истински једно, као што су једно Он и Отац Његов.

Напомене

1. Fr. Paul Lazor, „The Uniate Question“, *The Orthodox Christian Way*, Vol. 7, No 10, Oct. 1967.
2. Исто стр. 3–4.
3. Исто стр. 4.
4. Исто стр. 5.
5. Исто стр. 5.
6. Наводи о Лазору из „Ватикански Документи II“, стр. 387.
7. Lazor, loc. cit.

+ ПРИМЕДБЕ ПРЕВОДИОЦА

„Унијатство је срамота римске цркве, а жива рана на телу Православне цркве“, рекао је недавно један наш познати теолог. Овде доносимо чланак „Размишљања о Унијатима“ др. Томаса Хопка, рођеног Американца, активног екуменског радника и члана Светског савета цркава, визионара будуће свеопште хришћанске слоге и јединства „у духу и истини“, изванредног говорника и предавача.

Томас Хопко живи и дела у земљи религијске толерантности и шаренила безбројних секта и религија. Баш стога је његово „Размишљања о унијатима“ веома интересантно за нас, као и за друге православне земље (Западна Украјина, Румунија и др.) које су на директном удару милитантног католицизма, из кога је и рођено унијатство, хибридна и бесплодна вера, али барјактар римског борбеног католицизма устремљеног на све

што је православно. Стога православни свет Европе, Африке и Азије доживљава Унијате као „пошаст”, вековну несрећу, негацију хришћанске љубави. Томас Хопко у односу на Унијате има далеко умеренији и блажи став, али не супротан од осталог православног света. Пошто се код нас последњих година доста пише и говори о „Унији и Унијатима” (види „Каленић”, издање Шумадијске епархије) објављујемо и ова Хопкова „Размишљања”, пренета из

његове књиге „Пуноћа Божија” (*All Fullness of God*) у преводу Јована Олбине.

Томас Хопко је рођен у Ендиктону (Њујорк) 1939. г. Школовао се у Духовној Академији Св. Владимира у Њујорку, на Фордхамовом (Fordham) и Дјукесне (Duquesne) универзитету. Руко положен је 1963. г. Пре него што је дошао за предавача на Духовној Академији, служио је као парохијски свештеник и учитељ широм Америке. После смрти Александра Шмемана и Ј. Мајен-

дорфа, Хопко је постао декан Академије.

Познат је и као плодан теолошки писац. Навешћемо нека од његових дела: „Дух Божији” (*The Spirit of God*), „Хришћанска духовност” (*Christian Spirituality*), „Православна вера” (*The Orthodox Faith*) (објављено српско издање у „Каленићу”, Крагујевац), „Пуноћа Божија – есеји о православљу, екуменизму и савременом друштву” (*All Fullness of God*) „Посно Пролеће – штиво за време поста” (*The Lenten Spring*) и др.

ВОДИЧ КРОЗ ИСТОРИЈУ ВАТИКАНСКЕ „ИСТОЧНЕ ПОЛИТИКЕ”

Приказ књиге „УНИЈАТИ” од Жан-Клод Робертија у издању Cerf-Fides, Paris 1992 (Les Uniates, Jean-Claude Roberti)

Унијатство, шта је то? Исток га вековима доживљава као несрећу, „пошаст”, негацију Христове поруке. Надњим се згражава као над „болном раном православља и великом срамотом католицизма”. Запад као да о томе тек у последње време понешто чује и то као о некаквом одјеку унутарњих версконационалних сукоба у западној Украјини, ограничених и временских и просторно. И ништа више, бар у широким масама верних римакатолика. Овако површно, крње, неисторијско и нетеолошко схватање Уније на Западу, подстакло је Француза Жан-Клод Робертија, православног свештеника и професора словенских језика и књижевности на Универзитету у Рену (Rennes) – рођеног 1936 – да напише изванредну књигу „Унијати”. Књига се појавила 1992. год., у Паризу, у издању Cerf Fides. То је невелика књига (18,5 x 10,5 цм), на 125 страница, у привлачној спољашњој опреми. Ово напомињем само узгред. Књига је интересантна из много других разлога.

Као што смо напоменули, писац је Францууз, млад човек и неоптерећен унијом као историјском несрећом за хришћанску Цркву у целини током последњих осамсто година. Основни повод за писање књиге су забивања током последњих неколико година у западној Украјини, која су путем савремених медија дошла до западних слушалаца и гледалаца и, на основу пристрасног и тенденциозног интерпретирања, схваћена као локални, унутарњи верски обрачун, бременит националистичким набојем, ограничен искључиво на Украјину, „која се ослобађа руске доминације”. Треба имати на уму да је феномен унијатства у целини сматран као историјска и теолошка прошлост, а посебно на Западу, који није никада био објективно информисан о унијатству, његовим правим коренима и ужасним последицама. Писац се прихватио озбиљног задатка да западног читаоца, без обзира на степен његове на образбе, проведе кроз општу и црквену историју, посебно Истока, и да у седам поглавља, која обухватају седам историјских периода бремених догађајима, датумима, ратовима, именима папа и владара – истакне папску политику према православном Истоку, посебно од деобе Цркве у 11. в. па

све до наших дана, односно до 1991. године, када је књига писана.

Писац пише као хладни хроничар, не упуштајући се у полемику ни у личне коментаре. Па ипак, књига се чита као интересантан научни водич кроз историју, проткану интервенцијама Латинске цркве да прошири свој утицај међу православним хришћанима у свим подручјима васељене.

У првом поглављу писац се враћа на заједничку историју јединствене, нераздельне Цркве. Сажето анализира христолошке спорове првих векова, који су проузроковали ране деобе у Цркви. Без ових најнеопходнијих информација, била би нејасна доцнија пишчева излагања о деоби Цркве у једанаестом веку, о унијаћењу од стране Римске цркве одвојених православних заједница у Европи, Индији, Египту, Етиопији, Близком истоку и другде.

Друго поглавље је посвећено времену крсташких ратова и унионистичких сабора, закључно са сабором у Флоренцији 1438. године.

У трећем поглављу се обраћује унијаћење православних и „дохалкидонаца” изван Европе, а унијаћењу у Европи (четврто поглавље) посвећен је највећи део књиге. Овај део је и најинтересантнији за нас, односно за православне народе који су били у саставу Отоманске империје. У њено историјско ширење и опадање, уткана је и делатност мисионарских западних група међу православним народима Империје.

Основна пишчева теза је да је флорентинска унија, уместо сједињења, до бесконачности удаљила два дела Цркве, источни и западни. Док читав Исток покушава да некако нађе своје место под новим завојевачима, Турцима, Запад, на Тридентском сабору (16. в.) читав Исток проглашава за мисионарско подручје Римске цркве. Ђенова и Дубровник, као трговачке силе, имају и своја мисионарска задужења. Ипак, до 1580. год. у Отоманском царству доминантну улогу има француска дипломатија. Њу преузимају Енглези да би, од 1612. године, Аустрија, милјеница Ватикана, преузела политички монопол у Отоманској империји. Писац, у кратким цртама, као у интересантном и лако читаном водичу кроз историју, прати Турке на њиховим победносним походима до

Бече (1683), као и на њиховом повлачењу (Карловачки мир 1699, Пожаревачки 1718, Кучук Канарџијски 1774). Вешто образлаже поразе турске флоте код Наварина 1827. год, и наводи његове последице (независност Грчке 1829, аутономије Влашке, Молдавије и Србије; независност Египта 1840).

После Кримског рата (1856), Порта је западним силама званично одобрила „евангелизацију оријенталних хришћана”. Отпочела је велика мисионарска делатност католика и протестаната. Међутим, писац, пратећи ток развоја политичке историје тога времена, развија основну тему: прати мисије Латинске цркве у оквиру Турске царевине, у разним условима и околностима. Наглашена је делатност монашких редова, особито Језуита. Они су се инсталирали у Цариграду још 1583. год., у Смирни 1618, у Алепу 1625, у Дамаску 1643, у Каиру 1687. године, итд.

Пето, шесто и седмо поглавље прате унионистичке аспирације Римске цркве, односно њену „Источну политику” од 1961. до 1985. год. (шесто поглавље), а од 1985. до 1991. год. (седмо), писац анализира одлуке Другог ватиканског Сабора у односу према унијатима, о „отварању” Католичке цркве према Истоку. Писац посебно прати унионистичку политику данашњег папе Ђоан Павла II, понекад прикривену и камуфлирану, а често дволичну или директну и отворену. На пример, из папиног писма унијатском кардиналу Слипију, одмах по избору за папу (1978), се види да ће он сву своју политику према Московском патријархату усмерити на оживљање уније у Украјини. „Рим је увек имао на срцу јединство Цркве, а у томе су посебну важност имали унија у Брест–Литовску и мученик свети Јосафат”. И у истом писму папа додаје: „Хришћанска вера је дошла у Русију из Рима преко Кијева, односно (en passant) преко Константинопоља”. (стр. 112/113). Каква историјска подвала, да је другачије не назовемо!

Седми део је посвећен „унијатском случају”, унијатима у Украјини, Румунији и Словачкој, и то у ово наше, последње време. Овде је дат и кратак осврт, или боље – претпоставка самог писца на бази њему познатих чињеница, под насловом: „Нова евангелизација Русије?”. Знак питања је ставио сам писац. У овом, седмом и последњем делу, дати су кратки одељци, али крцати подацима. Као илустрацију, навешћу само неке примере.

У Украјини 1987. год. било је свега 9% унијата у односу на целокупно становништво републике. Па ипак је ватиканска политика ову, релативно малу унијатску групу, прогласила „сасвим природно... за јединог представника и аспиранта на Украјину”. Године 1990. унијати су узурпирали 600 парохија, које је опслуживало 200 свештеника! Год. 1989. унијати су насиљно преотели од православних око 1400 култских објеката. Нажалост, у свему овоме наручку су им ишли и унутарњи расколи у самој православној руској Цркви, што писац не прећуткује (формирање двеју независних епархија – у Украјини и Белорусији, одвајање једне групе православних од Московске патријаршије и потчињавање Цариградском патријархату).

У Румунији је ситуација мање комплексна него у Украјини. Чак је и у области Баиа Маре, где су пре последњег рата унијати сачињавали 98% становништва, па су се после вратили православљу, и поред све ватиканске пропаганде, само око 8% поново прешло у унијатство.

У Словачкој је словачки парламент, 29. маја 1990. год., донео одлуку о враћању унијатима комплетне бивше имовине, што је у земљи довело до нежељених тензија.

„Закључак”, као посебно поглавље књиге, је врло кратак (стр. 121–125). Дати су неки додатни статистички подаци о унијатима, наведени су извори (Енциклопедија универзализ 1980. и Велики атлас религија 1990.), без обзира што се о бројности унијата говори и на другим местима, у контексту историјског излагања.

Неће бити на одмет да се овде наведе табеларни преглед о броју унијата у Европи, према подацима из 1931. год. Писац даје податке без коментара и навођења извора. По нашем сазнању, цифре су непоуздане и дефинитивно преувеличане (види „Каленић”, јули–август 1968. г.). Ипак их наводимо:

Земља	Верника	Парохија	Свештеника
Бугарска	5.598	18	41
Галиција	3.602.270	2.369	2.672
Грчка и Турска	2.148		20
Мађарска	142.000	82	
Пољска	3.500.000		
Румунија	1.362.000	1.567	1.470
Буковина	69.500	38	31
Чехословачка	585.406	489	450
Југославија	41.600	43	47

Књига „Унијати“ о. Жан–Клода Робертија је интересантна и по томе што су у њу посебно убачени, истакнути и уоквирени, без било каквих коментара, оригинални изводи појединачних западних теолога. Ту је и писмо (була) о екскомуникацији патријарха Михаила Керуларија од стране папских делегата, изводи или коментари одлука Другог ватиканског сабора и сл. Тамо су истакнути, напред наведени статистички подаци о унијатима у Европи, што нас наводи на мисао да нису пишчеви, него унијатски или римокатолички.

Сваки овај „уметак“ сам за себе представља интересантну целину. Међутим писац га је унео са циљем сликовите и убедљивије – позитивне или негативне – илустрације његових општих излагања.

У сваком случају, наведена књига ће добро доћи свакоме који се служи француским језиком, а заинтересован је за ватиканску „Источну политику“. Иако је књига намењена западном читаоцу и наш ће читалац, истина индиректно, на основу излагања ове концепције књиге, можи да наслути корене и наших садашњих и недавних збивања, као и збивања у осталом православном свету.

Дај Боже да ова књига или овај приказ о њој подстакне и код нас идеју да се и код нас сакупи обилна, али разасута објављења грађа о унијатима и изда као приручник, јер унијатство, нажалост, још увек није мртво, а ватиканска „источна политика“ је само изменила своју тактику и методе. Треба имати на уму да је Ватикан држава, која има своју политику, особито у односу на православне државе и народе. Закључио бих овај приказ са оним опрезним саветима „којком изабраног Нептуновог жреца Лаокона“ Тројанцима: „О бедни... грађани. Ја се бојим Danaјаца и кад дарове носе.“. (O miseri... cives. Timeo Danaos et dora ferentes – цитат из Вергилијеве „Енеиде“, Друго певање, стихови 40–50). Да ли нам историја даје за право да уместо „Данајаца“, кажемо „Ватикана“?

Јован Олбина

КЊИГА ЗЛАТА ВРЕДНА

Епископ шумадијски Сава, ИСТОРИЈА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У АМЕРИЦИ И КАНАДИ: 1891-1941

Управо је изашла из штампе књига Епископа шумадијског Др САВЕ „ИСТОРИЈА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У АМЕРИЦИ И КАНАДИ: 1891-1941“. Значај ове књиге је изванредан. Годинама, управо деценијама се чекало на овакву књигу која би употпунила историју Српске православне цркве и оставила за историју записане податке о напорима, невољама и успесима православних Срба у Америци и Канади.

Не знамо да ли је писца ове

учинили за своју прву отаџбину од почетка до данас”.

Можда ова историја Српске православне цркве у Америци и Канади није потпуна, јер нема најстаријих живих сведока из прве две генерације, али је сигурно да је једина до данас написана и да је задивљујућа и својом дубином и својом ширином. Преглед садржаја ове историје то доказује:

Предговор; Досељавање Срба у Америку; Досељавање Срба

општине; Парохијски храмови; Кола српских сестара и друге женске организације; Српски хорови у Америци; Српски црквени листови у Америци; Депреција; Стање Епархије америчко-канадске за време болести епископа Мардарија 1928-1935; Смрт епископа америчко-канадског Мардарија; Живот Епархије америчко-канадске за време архипастирства епископа Дамаскина; Први кораци трећег епископа америчко-канадског Дионисија; Литература; Регистар имена личности; Регистар имена места, Скраћенице.

Из садржаја се може такође видети да, иако је ова књига историја Српске православне цркве у Америци и Канади, она је у исто време и њихова НАЦИОНАЛНА историја. Обухваћен је не само верски, већ и друштвени и културни живот Срба у Америци и Канади. Владика Сава, који је и сам архипастирствоа у Америци и Канади и зна колико је важан допринос НАРОДА у црквеном животу Срба у Америци и Канади, одаје признање НАРОДУ следећим пасусом у свом Предговору:

„Рад на организовању Српске православне цркве у Америци и Канади трајао је пуних тридесет година. Срби су, наиме, прво оснивали своје потпорне организације „ради осигурања на случај озледе при раду, болести или смрти“, а потом црквено-школске општине. Подизали су цркве и школе, покретали месечне листове, организовали хорове и женске добровољне организације, отварали своја гробља и сејали своје кости на пространствима Америке и Канаде. Све су то чинили у време када су за десеточасовни дневни рад добијали наднице, често, испод једног долара. Од те наднице су живели, цркве подизали и издржавали их и своје у старом крају помагали. За време Првог светског рата Срби су дали преко 8000 добровољца и материјалну помоћ у износу од милион долара.“

Са промоције књиге владике Саве у Крагујевцу

књиге на тај мукотрпан подухват подстакла изјава блаженопочившег епископа Николаја дата 1951. у којој је рекао:

„Ко је мислио писати историју Срба у Америци од почетка до данас, тај је доста закаснио. Јеф два српска поколења отишла су Богу на истину, а треће је на измаку, док још три активно делују на америчком попришту живота, докле седмо плаче у колевци. Немогуће је дакле познати из прве руке шта је некад било. А безброј напора, жртава и болова и доброчинства и примера чојства и јунаштва и трагедија и успеха у овој земљи остали су незабележени. Нити би иједна историја америчког Српства била потпуна, која не би описала све оно што су Срби из Америке

у Канаду и рад на организовању црквеног живота; Црквени живот Срба пре оснивања Српске духовне мисије; Српска духовна мисија; Бугарашка пропаганда у Америци; Рад на стварању организације Српске православне цркве у Америци и Канади; Боравак епископа охридског Николаја у Америци; Извештај и предлози епископа охридског Николаја по повратку из Америке; Напори око избора првог српског епископа у Америци; Манастир светога Саве у Либертивилу; Избор архимандрита Мардарија за епископа америчко-канадског; Мирско и монашко свештенство; Непослушни свештеници; Школовање свештеничких кандидата; Црквене школе и просвета; Црквено-школске

Технички, књига је изврсна. Има 528 страница. У тврdom је повезу, са омотом на коме је на предњој страни слика манастира светога Саве у Либертвилу, а на задњој, слика унутрашњости tog манастира. Од посебног значаја су веома ретке фотографије објављене у књизи и то 130 црно-белих и 11 у боји. Осим тога објављене су и фотокопије десет оригиналних докумената. Књига је штампана у 3.000 примерака. Цена књиге је 100 динара и може се набавити у издавачкој установи „Каленић“ у Крагујевцу.

Да завршимо речима из Предговора у овој књизи који је написао Владика Сава:

„У овој књизи, израђеној углавном на основу архивске

грађе, учињен је покушај да се на основу расположивог материјала прикаже живот и рад српских православних црквишколских општина и парохија у Америци и Канади, које су тридесет година живеле својим самосталним животом и биле старије од своје Епархије коју им је основао Свети архијерејски сабор Српске православне цркве. У саставу општина и парохија налазиле су се и друге организације, те је и њихов рад обраћен на основу постојеће малобројне грађе. Живот, пак, једне парохије у Новом свету немогућ је замислити без кола српских сестара и црквених хорова, јер је скоро сваки њихов рад усмерен у правцу Цркве“.

Писац је, по нашем мишљењу, у потпуности извршио свој задатак. Дугује му захвалност и историја, и Српска православна црква, а и ми који живимо на овом континенту. Надати се само да ће ова књига вредна злата бити ускоро преведена и на енглески језик, да би била доступна нашој деци и будућим поколењима која ће живети на овом простору. Осим тога, надати се да ће Владика Сава, који је овако сјајно обрадио историју Српске православне цркве у Америци и Канади од 1891 до 1941, припремити и наставак те историје, од 1941 до макар 1991.

о. Матеја Матејић

(Пренето из АМЕРИКАНСКОГ СРБОБРАНА од 17. августа 1994)

Громки глас синђела Јована (Рапајића) ОХРИСТОВИТИ СЕ, ЗНАЧИ - ОВЕКОВЕЧИТИ СЕ

ПИСМА О. ЈОВАНА РАПАЈИЋА ЈЕРОМОНАХУ ХРИЗОСТОМУ

Бранко, у монаштву Јован Рапајић и Љубисав Војиновић, будући јеромонах па епископ Хризостом, упознали су се на Богословском факултету у Београду на који су се обојица уписали 1931. године. Љубисав је дошао из „просвећене европске средине“ – Сремских Карловаца, познатих по својој гимназији, богословији, професорима и традицијама Карловачке митрополије, где је тих година боравио и поглавар Заграничне руске цркве, чувени богословски писац духовник, митрополит Антоније Храповицки. Рапајић је пак дошао са југа земље, тек недавно ослобођеног од Турака, средине сиромашне или живе вере, у којој је Битољ већ постао снажан духовни центар са својом Богословијом и елитним наставницима, махом Русима, двема гимназијама – мушким и женском – и француском девојачком школом.

У Београду су се двојица младића брзо зближили. Поседовали су исту јаку веру, имали исту ширину интересовања и делили исту отвореност према животу у који су ступали.

На факултету им предају најбољи професори које је Београдски универзитет тада имао: прота Стева Димитријевић (Историја Цркве), др Драгутин Анастасијевић (Грчки језик и Византологија), др Димитрије Стефановић (Нови завет), др Лазар Мирковић (Литургија), др Борислав М. Лоренц (Филозофија са Психологијом), архимандрит др Филарет Границ (Патрологија), др Душан Глумац (Јеврејски језик и Библијска историја), др Веселин Чајкановић (Историја религије), др Владимир Р. Петковић (Хришћанска археологија и уметност), Коста Манојловић (Црквено појање).

На Коларчевом народном универзитету, који је тих година отворен, слушајуциклусе предавања из историје књижевности, филозофије и уметности. Много читају, преводе, пишу, нарочито Рапајић који је сарадник већине београдских часописа и гост на многим јавним трибинама на којима полемише с марксистима.

Што се Војиновића тиче, он је још на почетку студија имао пред собом јасно одређен животни пут – после свршеног факултета и војске, отишао је у манастир

Раваницу, замонашио се и био парох на манастирској сењско-рудничкој парохији све док га епископ Николај, крајем 1936, није довоeo за чиновника СА Синода на ком је положај остало све до 1947. када је – у тим за Цркву најтежим временима у новијој историји – изабран за епископа. Био је прво епископ моравички, па будимски и, најдуже, од 1952. до смрти 1989, епископ браничевски.

Рапајић је извесно време оклевао којим путем да пође. Његова снажна индивидуалност и склоност према филозофији отежавале су тај избор. Крајем 1935. одлучио се за монаштво, отишао и он у Раваницу и закалујерио се. Убрзо је постао сарадник епископа Николаја и свак се предао мисионарском раду. Интелигентан, образован, пун вере и доброте, сјајан говорник – радио је неуморно: путовао, проповедао, писао, уређивао и штампао књиге као да је знао да пред собом има тако мало времена...

+++

Јован Рапајић и Хризостом Војиновић су били људи различитог темперамента. Па ипак, везивало их је ретко и дубоко пријатељство, непромењено током целог живота, као што је непромењив био и Темељ на коме су обојица стајали и Циљ који су пред собом имали. Везивала их је и комплементарност њихових природи. Хризостом је свакако осећао потребу за Рапајићевом динамичношћу и оном предузимљивошћу „од сувишке срца“, а Јован је опет морао осећати потребу за Хризостомовом одмереношћу, мудрошћу и смирененошћу.

Дубину њиховог пријатељства можда најбоље илуструју две чињенице: Рапајић је једино о. Хризостому поверио разлоге због којих је отишао у манастир и због чега није желео да заврши студије, а епископ Хризостом је у својој заоставштини, од личних хартија, сачувао само неколико Николајевих цедуљица писаних из емиграције и ова 24 Рапајићева писма која су пред нама.

Суботица¹, Боговићева 34–а
22–XI–1935.

Драги Хризостоме²,

Можда си већ досад чуо за моју одлучну намеру да учиним крај овом бесплодном и луталачком животу, тј. за моје предстојеће монашење и долазак у Раваницу.

Ствар је отприлике текла овако.

Претпостављам да ти знаш за мој однос према факултету, према школи уопште и свему оному што она јесте: он је „скроз на скроз” негативан. Такав однос је последица пре свега нерава и моје моралне структуре; затим – на томе – заснивам и своја интелектуална образложења за такав став. Но то је овде све споредно!

Кад сам пре неколико година завршио богословију стајао сам пред дилемом: запитан се или закалуђерити се. Можеш замислити колико ми је оно прво „решење” било далеко и неприхватљиво: тако жутокљун, оженити се и натоварити на себе бриге једне породице и сваким даном све јаче, све дубље падати у апатију. Оно друго решење пак изисквало је велику храброст, затим и велику мржњу³ према свету. Ја сам ту мржњу увек имао у дубини, али она је долазила најчешће од нездовољености жеља; није, дакле, била „мржња по себи”, мржња диктована (каквим било) моралним идеалом. Али још једно: волео сам нешто у том свету. Незајажљиво сам волео мисао, слободну, разиграну, агоничну. Свет идејни и сукоба идеологија – то је свет моје љубави, свет мојих (ретких) радости, свет мојих (јединих) узбуђења. И најзад (не треба крити) за мене би се могло рећи: ни са мање крви, ни са више немира у њој! Са колико ме је снова, фантазија, глупости и изопачености она (крв) даровала и обогатила! Непријатни дарови и жалосно богатство! Данас сам ја читава Аугласова⁴ штала – можда са чистим окнima.⁵

Бранко Рапаћић, студент
Православног богословског
факултета у Београду

је хула! – но то је била једна људска нужност да се савладају непремостиности између човека и човека, тог „вишег”, „усамљеног”. Они „нижи”, „обични”, „простонародни”, одувек су имали ту љубав – „љубав према близњим” – и она је била природна компонента њиховог још природнијег живота; та љубав према близњим, код њих, често је била толико јака да је граничила са злочином према даљним!

Узми Николаја. Код њега се јасно подвајају две опречности, две узајамности: конкретна мизантропија и теоретска „филантропија” (– ова последња реч није речена у смислу англосаксонском). Код њега има много љубави, нарочито према „простим”, али то је значајно за Владику, не за те „просте”, тј. та љубав је конкретна само у њему; док доспе до „објекта љубави” она се претвори у – лепу реч: Душо!⁸ То је случај, типичан, за хришћанског интелектуалца. Но о овоме баш није требало.

Дакле, да бих избегао дилему, прихватио сам студије, не из љубави према њима и према факултету, већ из љубави према слободном времену, из потребе да се уклоним дилематичној ситуацији. И како су те година „студија” брзо прошли! И тек кад су прошли, видео сам да сам на старом месту, пред старом дилемом, као да су ме само једна ноћ и један сан од ње делили.

Али страх ме је кад се сагледам. И што је најгоре: тако сам, при свем том, или баш због свега тога, постао тврд, циничан према другима. Постао сам неспособан да осетим радост или жалост. А већ каква осећања доводе до суза – заборавио сам. Нешто грубо – суво зацарило се у мени. И утолико мучније! Сузе су увек олакшање!

Једино што ме стално држи јесте неки сулуди страх, нека фиксна преокупација злима, несрћнима: свуда их видим око себе, свуда их предосећам, свуда их очекујем. Моја фантазија непрекидно фабрикује несрће – ето, ту се могу догодити, можда су се већ догодиле, Боже! и тако у бескрај, једном свирепом конкретизацијом, детаљима, последицама, разрадом.

Томе, разуме се, доприноси и усамљеност. Човек се може кретати међу стотином па ипак да осећа трагичну јединачност. За савлађивање усамљености треба наћи конгенијалну⁶ личност. А како је сваки од нас особен! И како је тешко наћи разумевање и ослонац! Када се то уочи, онда, природно, хвали се „сајја изолованост”, презире се једна основна људска потреба. Али по цену каквих трпљења! По цену каквих изопачавања унутрашњих! Тако настаје повољан терен за конкретну мизантропију, од које нарочито и много пате они који проповедају – апстрактно, теоретски, идеолошки, верски – љубав према близњим.⁷

„Љубав према близњим” и измислили су усамљеници, мизантропи, анахорети и аскети – нека ми Бог оправди ако

Истина, ту се још два нова чиниоца: четири београдске године повећале су моје искуство и обогатиле ме горе назначеним жалосним богатством с једне стране; у петој од уписа на студије могао сам још да будем цивил, као наставник, или – да одем од цркве, уопште, с друге стране.

Наставник? Никада! Ни црквени ни државни чиновник! Никада! Да одем од цркве? Та њом сам везан свим својим ругобама и добротама!

Да се женим? То би ми дало за извесно време мир. А даље? Ту је већ моја злохуда фантазија на делу...

Монаштво? Једино то. Ту је још једино могућа пуна интелектуална слобода, – а она ми је потребна. И морална дисциплина, – а ње сам жедан. Хоћу већ једном да будем истинит према самом себи. Моје монаштво – то је прелаз од „Хришћанске мисли“ ка „Хришћанском делу“. ⁹ Не предочавај ми зла – с њима рачунам. ¹⁰ Не спомени „разочарење“ – реч ми је одвратна. Једино што од тебе иштем јесте једна молитва: Буди, Господе, милостив рабу (имјарек)!

Ја сам у јуну о.г. – то можеш и сам израчунати, ако је потребно – апсолвирао. Али ти знаш да апсолвирати није исто што и дипломирати. Ја сам међутим далеко од тога да дипломирам, и објективно, и субјективно. Најрадије бих потпуно окренуо леђа факултету и не бих ни покушао да га и стварно окончам. Али, јадни човек је тако завистан и једва хиљадити део да буде по његовој воли, жељи, одлуци и слободи! Тако и у овом случају. Сви од мене траже да свршим факултет: од сестре и осталих близских па до чика Стеве, ¹¹ о. Јустина, ¹² данашњег декана Мирковића ¹³ и свих осталих доброжелатеља, пријатеља, другова и саветодаваца. Једино што сад могу (за прво време) јесте да одуговлачим с тим. Ко ће на крају „победити“ – то је питање метафизике.

Кад сам решио да се монашим, прва комбинација је била да одем код митр. Г. Јосифа, да ме он замонаши и додели на рад – у редакцију „Хр. дела“. ¹⁴ То би било занимање које ми „лежи“ и у коме налазим извесно задовољство. А монаху је потребна, пре свега, запосленост: слободно време односи ђаво! Г. Јосиф се уплашио од мог монашења и тако је ту ствар прекинута. Затим сам је дао у руке чика Стеви. Његов је план био: Раваница – дипломирање – Св. Гора. ¹⁵ Најзад, ево, решено је, и ја у првој половини децембра долазим у Раваницу. Владика г. Венијамин ¹⁶ ми је обећао пут у Св. Гору. Јеси ли се ти одрекао тог пута? Знам да си некад јако желео да проведеш извесно време у Св. Гори. ¹⁷ Вл. Николај те хоће у Синод (са о. Василијем ¹⁸) – знам одакле то. Та забога, зар си ти за Синод? Знам за твоја оба писма о. Горазду, ¹⁹ и оно од пре кратког времена и оно иза монашења.

За ово кратко време које ми предстоји имам низ послова да посвршавам, да свратим у Јужну Србију и да сашиjem расе и обавим остале припреме. Затим, по налогу Владичину, свраћам у Пожаревац на благослов, одакле – преко Београда – у манастир. Желим да те још затекнем у манастиру, и добром расположењу.

Братски тे поздравља

Бранко Рапајић

2

Бигар²⁰, 6-III-1936.

Драги Хризостоме,

Вероватно си до данас, примио моје писмо, којим „протежирам“ о. Алексеја. ²¹ Несрећник, није ни опазио колико је писмо било двосмислено! Хтео је да „нешто учиним“ за њега – као што је то сигурно и од тебе тражио, док си био овде – нисам могао а да не попустим пред његовим наваљивањем. Написао сам то писмо, али пошто је тражио да га прочита пре одашиљања, морао сам га написати тако да задовољи и „моју савест“ и његову изричиту жељу: уствари сва тежина је на тебе свалјена. Можда то није било лепо с моје стране, и свакако није, али сад је – како било да било – на тебе ред: да о. Алексеју даш нову илузију и формулишеш нову наду. Или стварно нешто учиниш за њега! Шта? – Ни мени самом није јасно. Не кријем да са интересовањем чекам твој одговор. Опрости!

Овде је све тако, тако... итд., све теби познато! Ако експлодирам, не мисли да је то дошло од каквог „разочарења“, а напротив знај да сам са експлозивом ушао у монаштво. А највише се плашим једнога: „разумевања“ – „опрштања“ – „утапања“. ²² Све је мање у мени моралне енергије и отпора. Још ме једно теши: интимно ме буни и непријатна ми је (унутрашње) сва ова предсрећтљивост и пажња којом ме окружују „надлежни“. ²³ Они то чине неспретно, али чине. А знам да бих побеснео кад би било друкчије!

После недеље поста и причешћа, првог после две или ко зна које године, да би ме поштедели строгог посног и богослужбеног режима манастирског, „у интересу здравља“ доведоше ме на ово твоје омиљено место. Овде је, одиста, згодно: може и да се чита и да се пише, и да нерви буду мирни, и дасе избегнуљуди, а пред собом да имаш такву доброту, каква је тетка-Мара, или такву чисту природност, каква је код Раденка или Радомира. Али – ово ми прекида мој напор за самоуништење, ²⁴ за самоослабљење, коме сам се са страшћу предао, прихвативши оберучке груб, сељачки, пост и метанију! И животиња ликује, не Исаја!

Молим те, а кад мени пишеш – ако будем – кад будеш – потписуј се са: Хризостом. Чини мисе да то име ја умем и да прочитам и да изгборим. Љубисава²⁵ треба да убијеш већ једном у себи, врага! (Ја опет постајем тврд!) Своје унутрашње неразрешености можеш изиграти спољашњом заузетошћу! Дижи камен, метаниши, копај – умори се физички! Замори крв! А мозак испуни глупим актима, не Штајнером!

Братски поздрав теби, ђакону Драгославу,²⁶ Вујићу²⁷, Мильковићу,²⁸ твом синодалном цимеру!²⁹

Писмо је писано руком о. Јована, али није потписано по својој прилици стога што на хартији вишемирило место, па је крај писма записао при врху хартије.

3

14-III-1936.

Драги о. Хризостоме,

Значи о. Алексеј није уопште упутио писмо у Карловце.³⁰ Ја сам га написао, адресирао, маркирао и, пошто сам морао овамо ићи, предао сам га о. Алексеју, прочитавши му га претходно, да га он однесе у општину, а ето, он ни то није учинио. Больје за тебе! О. Алексеј сам не зна шта би хтео и шта би смео. Лако је отићи из манастира – а ко зна шта га може чекати изван њега.

Обућина³¹ је поп будибогснама! (написано по надреалистички: а можда надахнуто по Макаријевски³²).)

О. старешина је неки дан био у Београду и он ми је одатле донео вест о архимандритском достојању Јустинову. Натерао ме је и да му напиша неколико речи – као честитку – и оба смо се на ту хартију потписали и послали у Београд.

Пред монашење, Раваница 1936

Хвала ти на обавештењу (иако нехотично) да се Никола³³ спрема у Св. Гору на лето, да „реши“. Не хајем толико за његова „решења“, колико за начин и пут којим ће се дочепати Св. Горе. Зато сам му писао и молио га да ме обавести, ако и он сам што сигурно – зна...

Завидим ти на „Добротольбију“, Ави Доротеју и другим.³⁴ Овде ниједног аве! Узе сам од Обућине „Лествице“ аве Јована у преводу игумана Дионисија Миливојевића,³⁵ али од предговора нисам се даље усудио ићи: језик је неподношљив, превод изазива у мени стотину бесова, место да их отгони.

„О мужанској уму“³⁶ ... итд. је, одиста, из 1930. године, дакле из времена кад сам био богослов V године (почетак V године а крај 1930!). Али: одакле ти то знаш? Каква врашка интуиција! Реци Владици,³⁷ ако ти је до говорења, да не мислим више да је „овај живот дат само за мегдане“, а напротив, да је дат само за умирање или, крлежански речено, за крепавање.

Мило ми је, врло ми је мило, што су испреплетани путеви њих двојице: Владичин и Вујићев. Они ће нешто дати, учинити, озбиљно и утолико озбиљније уколико на први поглед невидљивије: Неће дати, разуме се, ни нову

књигу, ни нов часопис, звао се он Мисао или Дело, али нешто што је изнад штампане речи несумњиво: једну нову иницијативу, један (декларисан и) обраћен правац, један нов можда „витални елан“ црквени, нови стил духовни.

Примио сам од Драгослава писмо. Јуче сам му послao карту. Срдачно га и много поздрави.

И теби хвала на извештају о проблему: Св. Гора. То ме одиста сад најозбиљније интересује. И како сам писао Удицком: не очекујем толико од Св. Горе, колико од бежања из ове земље. Можда ћу морати чак узети и грчко поданство. Мимо – свих. Против – свих.

Срдачно те и много поздравља монах Јован

П.С. Одавно смо се престали дописивати, ја и Василије.³⁸ Можда има томе више од годину дана. Зaborавио сам и његову адресу. Послао сам Арсићу³⁹ у Скопље једну карту за њега (Василија) – да је адресира и да му је пошаље. Распитујем се за путеве у Св. Гору. – Послао ми Деврња⁴⁰ овај отисак своје репортаже. Тамо вама (у Кар. [ловцима]) може ово више требати, него мени овде. Жао ми је Милутину;⁴¹ од њега би се могло нешто добро створити; – овако, може да се изгуби у лаким стварима, у филоталији и слабом имитирању Крлежиног натурализма и многоречитости.

4

М. Раковица⁴², 3-VI (на поштанском печату: 1936)

Драги о. Хризостоме,

Овде сам већ неколико дана, и није незанимљиво: ту је и мој стари знанац Пимен Софронов Максимович,⁴³ шеф иконографске школе. Има интересантне совјетске књиге о живопису итд. О школи ћу написати чланак за „Гласник“.

(Изгледа да је највећи подвиг српских монаха у трпљењу бува! Овде су тако дрске и многобројне).

Поздрави срдачно г.г. Проданова,⁴⁴ Вујића, Павловића, Мильковића, Зуцајића⁴⁵ и остале.

Хвала ти на оном упутству за Раковицу. Ко ли га [даље оштећена дописница].

Срдачно те поздравља

монах Јован

Дописна карта адресована: Јеромонах о. Хризостом Војиновић, Канц. Светога Синода, Ср. Карловци, Дунав. банов.

5

Драги Хрисанте,⁴⁶

Хвала сам већ раније изградио због претен..... једнє скромнє примедбє – и због буке. (Чујем чак да су и противствујући). Ако нисам до , јесам тезвен да осетим димен осетити их – ето колике! – Него молба: Јави ми да ли је истина да Патријаршија даје стипендију за уметничку школу? И ако даје, ко би ту могао и помоћи.... И шта треба? И кога прима (с каквим квалификацијама и условима) та школа преко пута? Како се зове? Молим те Сироти људи, биће ти захвални и на разбијању илузија. Шта је то било у Битољу?⁴⁷ И с оцем Јустином?⁴⁸

Тебе и тамошње братски поздравља

Јован

Оштећена дописна карта са заглављем ПНХЗ, без датума; недостаје почетак текста. Адреса: Хризостом Војиновић, јеромонах, Београд, Патријаршија.

6

Драги Хрисанте,

Стари архимандрит Дабовић⁴⁹ је тако слаб, да је лекар рекао, да може на путу умрети. Једно то, а друго Владичин план, да с њим идем до Битоља и Охрида (стари план, и независан од Патријарховог; Владика има приватних послова доле) – учинило је, да ме је Владика задржао, а старом архимандриту обећао дати о. Јелисеја.⁵⁰ А. о. Јелисеја нигде. Ваљда је ту. Ваљда ћеш га тамо видети. Реци му ово. Можда неће требати ни да иде са архимандритом, али ће требати да се нађе ових дана у Краљеву. Бар ради утехе, ради заварања једног самртника, који се грчевито отима овим крајевима и жуди [за] море[м] и Југ[ом].

Ако је о. Јелисеј ту, могао би видети и ону ствар мого зета.⁵¹ А нарочито – могао би, било лично, било преко г. проф. Пешића, интервенисати у Министарству финансија, у Одељењу за пензије, да се што пре, одмах, пошаље архимандритова пензија на Црквени суд, Краљево. Пошто не знам кад ће Владика поћи за Битољ, јер ни он сам још то не зна, али као да би хтео још ове недеље, ја сам прикован за Крагујевац и не могу доћи до Београда, иако би то можда требало ради ствари мого зета. Мада ми није самом јасно на који бих начин могао да му помогнем.

Опостиште што те гњавим са овим нашим стварима овамо:

Жели ти свако добро

Јован

Краг[ујевац] 23/10 X 1940.

7

О. Јован и о. Љуба у Раваници

Ман. Љубостиња

Први дан Божићњег поста 1941.

Драги Хрисанте,

Реци Њ. Високопреосвештенству итд. Господину Јосифу,⁵² да је некад Дионисије,⁵³ као викар, скупљао младиће (преко Заједнице) за Хилендар – и, према томе, ми у Заједници у ствари немамо тај списак. Или бар ја не знам за њега (јер се то радило, као Дионисијева ствар, мање-више тајно од мене). Али наш секретар, брат Станко Маричић, свакако би могао знати за то или, у крајњем случају, могао би дати један списак одабраних младића и млађих људи,

збиља побожних и жељних искрено монашеског житија. Сад би хиљаде и хиљаде хтеле да иду у Хилендар (ја на првом месту) – и то треба спречити. Стога сматрам за најбоље, да се пише директно Хр. Заједници – Крагујевац, Св. Саве 6, или преко намесника, и да се тражи то. Иначе, ако се буду кандидати за Хилендар тражили другим каналима, бојим се, биће много суве штете. И сам ћу писати у Крагујевац, ево одмах.

Истина, писао сам и раније, али канда не примају. Хтео сам ових дана у Крагујевац, али ми Владика још не да. (Чујем да ме Крагујевачки партизански одред по добру спомиње и жали што не зна где сам, да ме позове у своје редове!...)

Рукольуб преосвећеном Венијамину. Свима познатим и теби жели свако добро од Господа Страшнога

синђел Јован

8

Богојављење 1942
Ман. Љубостина

Хрисанте,

Василије ми рече, да постоји нека понуда, неки позив, да одржим у Београду предавање на Недељу православља⁵⁴ ове године. Он ми је рекао шта мисли о томе; и ја се слажем с тим. Тим пре што и Владика није за то. А је би хтео да нешто учиним (бар свесно) против Владичине воле или схватања. Кад је чуо за неки позив у Крагујевац, писао ми је (био сам тад у Крагујевцу): да се од тога устрашио: и да данас крв говори а не језик.⁵⁵

Молим те, предај ово писмо за гђицу Никић господину Родзјанку,⁵⁶ а он ће сину, кад овај буде пошао за Нови Сад, тј. кад дође и кад се буде враћао.

Срдечно те поздравља

Јован

На Св. Саву мислим у Жичу. Одатле у Крагујевац.

На полеђини писма написано оловком:

Предавачи, који би могли доћи у обзор:

1. Вељко Милићевић, писац књиге „Записи из српске земље“ (види: Молитва Св. Саве).
2. Велмар Јанковић, писац књиге „Поглед с Калемегдана“ (види поглавље о Српској цркви).
3. Мирко Максимовић, прота – књижевник из Сарајева.
4. У крајњем случају могао бих написати предавање од 20 минута, али да се не чита као моје. (ову нескромност је створио тај позив).

У оквиру концепта предавање не треба да је дуже од 20 минута.

Г. Влад. Вујић не долази у обзор – нити ико са изразито политичком бојом.

Учени калуђери:

О томе види Додатак

Професори Богословског факултета:

Јустин и прочи⁵⁷

Катихете:

Арсић, Марић⁵⁸ итд.

Владике:

Валеријан⁵⁹ и др.

Свештеници:

Богићевић⁶⁰ итд., Васић⁶¹, Луковић⁶², прота Живан⁶³

Додатак

Хрисанте,

Немој прећи равнодушно преко оног мог предлога,⁶³ или са потсмехом. Озбиљно кажем: кад вас је толико у Београду, урадите нешто.

Валеријан, Хризостом, Висарион,⁶⁴ Данило,⁶⁵ Доситеј,⁶⁶ Горазд,⁶⁷ Симеон,⁶⁸ Кирило,⁶⁹ Методије,⁷⁰ Никодим,⁷¹ итд., итд.

Са Јустином и – Василије каже – Филаретом⁷²: каква плејада!

Толика енергија није концентрисана напразно. Таква екипа мора нешто дати.

Најприродније и најнужније (Љотићевце упућујем чак на њиховог друга претседника, ради потврде) јесте: превођење класичних књига светоотачке аскетске литературе.

Нагласак је на оном аскетске.

Не преводити, дакле, догматске трактате или мистично–теоријске ствари; преводити етичко–практичну литературу.

То је најсушна потреба.

Лествица – (Дионисијев превод је ужасан), па Духовни луг (– наставак одлично преведеног Лавсаика⁷³), па Невидимая брань⁷⁴ – и остале ствари, које ти боље познајеш него ја, лениви и грешни.

[Уметнуто са стране:] Од руских: Тихона Задонског а не Филарета⁷⁵ и Теофана.⁷⁶

Ето вас, па се договорите, одаберите, и посао поделите, и у братској љубави исправљајте један другога, у свему имајући за саветодавце и арбитре и последње оцењиваче своје наставнике – монахе са факултета.

А за штампање је најлакше!

9

Крагујевац, 4 март 1942.

Драги Хрисанте,

Гледао сам лево–десно, не бих ли ти нашао Пролог⁷⁷ и Омилије,⁷⁸ и не нађох. Пролога има у Краљеву, у Канцеларији Епархијског намесника, али не знам да ли сад продају.⁷⁹ Верујем, да и Свештеничка задруга у Београду има обе књиге, али свакако запарене. Негде сам чуо, да је о. Јустин превео „Невидимая брань”. Провери. Иначе ме радује твоје трудолубије. Милост Божја с тобом!

Јован

„На растанку”. Јован Рапајић са двојицом свештеника, Сење
26. март 1936.

Дописна карта са сликом ман. Студенице. Адреса: Господин Хризостом Војиновић јеромонах, Београд, Патријаршија, Канцеларија Св. Синода, Краља Петра улица бр. 5. Ехр.: Јован Рапајић, Св. Саве ул. бр. 6. Дописница носи печат: Враћевшица 5. III, 42, Zensuriert - Цензурисано 72.

10

Драги Хрисанте,

Надам се да си досад већ завршио са превођењем „Невидљивог рата”, Шта раде други?⁸¹ Чујем да је Рајко⁸⁰ био на курсу Националне службе у Остружници. Монах Пимен,⁸¹ доносилац овога писма, нема времена да га тражи, па му, молим те, поручи: код сељака нема, у манастиру има парадајза, само нема судова. Судове за неколико килограма ја сам спремио и то ће добити бесплатно – и оно споља и оно изнутра – за ревносну службу.

Све вас воли и срдачно поздравља

Јован

Писмо на хартији са заглављем: Православна народна хришћанска заједница, Српско православно друштво за јачање вере и морала у нашем народу, основано 1921 године. Средишна канцеларија: Крагујевац, Св. Саве улица број 6 - Чековни рачун код Пошт. штедионице 53.315.

11

Нацрт

Правила Српског православног Покрета Народне Хришћанске Заједнице⁸²

Име

чл. 1

Хризантемо,⁸³

Нити сам имао времена нити сам се усудио (то би ме можда обавезивало пред савешћу и везивало руке...) да учним оно што си хтео. Опрости!

Што се тиче правила Заједнице, мислим да би било корисно да од преосвећеног Некатарија⁸⁴ затражиш Правилник за рад братства у његовој епархији. Даље: чини ми се да би било најбоље да се поступи и формално – кад се већ поступило и стварно – према устројству бугарских братстава,⁸⁵ па правила поделити (као и она нашег Свешт. удружења) на:

Правила парохијског братства,

Правила савеза епархијских братстава,

Правила Општег савеза братстава Српске патријаршије – тако да мања буду садржана у већим, већа у највећим са додатком „општа” што је специфично за њих.

Назив: он треба да је економичан и да има везу са ранијим – треба изоставити Српски, јер у Југославији не може бити него српски; затим, он може примати православце и не Србе – уколико их буде – јер његово тежиште није у националном него у религиозно–моралном, дакле наднародном. Пошто се П.Н.Х.З. жели заобићи – најбоље би било назив (који је већ често употребљаван) – Прав. народни покрет. За епархију: Савет братства Пр. нар. покрета за

епархију.... За Патријаршију: Општи савез брат. П.Н.П. за Српску патријаршију (види бугарске називе!).

Пошто (засад) нисам за Београд као средиште; нисам за поповладу (увек), јер ће попови умртвiti покрет; нисам ни за епархијско устројство, које одговара канонима али ставља Покрет на велико искушење, на вольу, тј. зловолу већине владика,⁸⁶ – то се не усуђујем итд.

Писано руком о. Јована, али без потписа и датума.

12

Ман. Враћевшица
28 октобра (10-XI) 1942. год.

Драги Хрисанте,

Преда мном је текст „Невидимая брань”. И, разуме се, помишљам и на тебе. Иако има ставова који нам падају тешко (можда је кривица до језика, не руског, него уопште, до израза) ипак, то је права књига, коју наше монаштво треба да обрете по изласку из овог тунела у коме се сада налазимо. Ма где изашли, ма како се наша судбина одредила, сви ми морамо се обратити својим основама. И монаси својим. Не видим друго лице које би могло ову књигу превести добро, и српски, до тебе. Може неко знати и грчки језик⁸⁷ – али не знати српски – каква је онда вајда од тога? Молим те, настави превођење. И заврши. Св. Арсеније нека шта је на чланку. На чланку дан је имен. Од Бога је добро. Амени Јован

Ђ. Враћевшица

Драги Хрисанте,
„Невидимая брань“ је исти Невидимая брань.
И разуме се, суштински и на њеде. Махо и на суштини-
ца, који нам падају, јесуко (имају је Кривица у
језику, че руског него човиц, до израза) ипак је је
чла књига, коју наше монаштво треба да обрете
изласку и) овог тунела у коме се сада налазимо.
Ма где изашли, ма како се наша судбина одредила
сви ми морамо се обратити својим основама.
И монаси својим. Не видим друго лице које би
могло ову књигу превести добро и српски да
једе. Може неко знаци и грчки језик али не
једе? Знади грчки – каква је онда вајда од њега?
Могли је, настави и преводи. И заврши.
(С. Арсеније) Нека шта је на чланку. На чланку дан
је имен. Од Бога је добро. Амени Јован

Факсимил Рапајићевог рукописа

Синђел Јован

Дописна карта са заглављем ПНХЗ. Адреса: Господин јеромонах Хризостом, чиновник Св. Синода, Патријаршија. Дописница носи печат. Zensuriert - Цензорисано 007/Бгд.

13

Хрисанте,

Срдечно ти благодарим на пруженој могућности, да прочитам твоје беседе.⁸⁸

Оне су такве, да би требало да осетиш као свој животни задатак, да се неупоредиво више посветиш беседништву него ма чему другом.

Приморавај себе на то – и ради спасења свога и других.

Формално и литерарно, оне – те твоје беседе – представљају НОВО и ДОБРО⁸⁹ у толикој мери у којој нико од те сабраће у мантији није досад, и ту, показао.

А садржано (и духовно), оне имају соли.⁹⁰ Не говори четири пута годишње, него четрдесет пута, најмање.

Немој се много везивати за текст беседе – учи се да развијаш једну централну идеју слободно, независно од написаног текста; или да обрађујеш један конкретан случај, догађај или предмет. Ово – да би у слушаоцима остало нешто трајно утиснуто и неизбрисиво; не један леп, али неодређен осећај, већ један јасно и неодложно постављен задатак њиховом животу.⁹¹

Реци, молим те, надлежним: секташи су развили веома велику делатност, свуда, а нарочито у Мачви и Источној Србији. У раду имају успеха, јер користе ово време погодно за верску акцију а неискоришћено од наше цркве. Зашто у ово време црква неће да врши своје послове, кад неће и не жели неке друге? Требало би, да тражите

Сење, 26. март 1936. С лева на десно: о. Јован, учитељица, попадија и парох

савесне, исцрпне и документоване извештаје о секташкој акцији од епархијских архијереја а ови од парохијских свештеника. Велика је штета, што нашим мисионарима није омогућен рад у ово време – и то благодарећи стерилном атандизму.⁹²

Нека би теби и свима срећнија од прошлих била Нова година!

Синђел Јован

На дан св. Стефана 1943.
Ман. Враћевшица

При дну писма адреса: О. Хризостому, Патријаршија, Бгд.

14

4/II 1943, ман. Враћевшица

Драги Хрисанте,

Једно је политика, а друго морал; ако нас не интересује политика, још како нас интересује морал. Па чак ако нас не интересује ни морал, црквени престиж нас интересује и то је, ваљда, последње што мора интересовати тамо вас, у тој мрачној сандучари.

Од капитулације на овамо размилело се по Србији што свештеника, што монаха, што монахиња, управо толико колико је довољно па да црквени престиж спусти на тачку смрзавања, на нулу, и још ниже од нуле. Ко води рачуна о тим људским бићима, о њиховом моралу? Нико, јер наша брига данас не иде даље од бриге за живот – ако ћеш ову реч (живот) схватити и изговорити „по руски“.⁹³

Управо је скандалозно каквих све примера нема повреде учења црквеног и моралне дисциплине.

Тамо у Мачви, рецимо у Клењу, неки свештеник, избеглица из Босне, у црквеној проповеди одвраћа народ од поста у време божићнег поста. На Ваведење, у порти, пеке прасе у часу кад народ долази на причест. (Истина, неки се изговарају, да ни у Патријаршији не пазе на пост, али ја то не верујем, нећу у то да већујем).

У Поморављу, у Варварину, две монахиње из Кувеждина: монахиња Архелаја код Љубице Прокић а монахиња Севастијана код младог удовца Рајка Првановића. Ова последња служи на потпуну саблазан онога краја.

Мислим да би црква могла да смогне бар толико силе, да опомене а после опомене и да поступи онако како захтевају интереси њеног угледа.

Синод би могао добити обавештења од парохијског свештенства и арх. намесника о свима који, распршени, лутају и јадно пропадају.

Можда би могао о овоме говорити са преосвећеним госп. Нектаријем.

Молим те, испоручи госп. архимандриту Никону⁹⁴ мој поздрав. Овде је дошао о. Сефије⁹⁵ и доноси неке паре с. Ефимији. О. архимандрит свакако није обавештен, да сестре у овом манастиру немају свога новца и код себе новац не држе. За ранији новац је мати Недеља купила 20 кг. рибе у Београду, а оних 30 динара за бикарбону суду враћају се у благајну манастирску, одакле су узети, и у коју се стиче свакога новац, па и сестрински. Госп. архимандриту срдачан поздрав и поштовање од мајке игуманије⁹⁶ (она му је послала писмо), мати Недеље, с. Ефимије и свих осталих.

синђел Јован

Својеручна белешка јеромонаха Сергија Михаиловића на истом листу:

Оче Хризостоме,

Поздрави ми Чичу - [Господи]на Арх[имандрита] и реци му да сам и у Враћевшици жив и на миру стигао. Тебе, Доситеја и све остале здрави уз жељу свакога добра
твој Сергије

15

Драги Хрисанте,

Да се ниси за ову ствар обратио и овамо, било би ми жао. Овако – мајка са радошћу, већ данас, шаље поштом хиљаду динара на твоју адресу. Ако ти за ту ствар буде требало још, обрати ми се: и Заједница у Крагујевцу дужна је да ту ствар помогне, и она би то учинила веома радо.

Немој да сумњаш (а ту у Црнограду не можеш а да не сумњаш): књига ће се штампати,⁹⁷ и имаће своје читаоце. Скраћуј, разуме се али не бих желео много: јер извесне ствари треба често понављати. Разуме се, избациваћеш само небитне и често поновљене ствари.

Са здрављем сам сада добро. Али сам утучен вешћу о смрти г-ђици Данице Никић. Помени је каткад у твојим молитвама.

Не знам да ме је Јова⁹⁸ звао, и то преко тебе. Кад? Где? Због чега?. – Овде те поздрављају они који те знају. Воли те

синђел Јован

Дописна карта. Адреса: Господин Хризостом Војновић, чиновник Св. Синода, Београд, Патријаршија. Exp.: Јован Рапајић, Ман Враћевшица. Гор. Милановац, 15/III 1943.

Драги Хрисанте,

Ево убрзо друге карте. Мајка ти је послала новац; ја карту. Сад опет о преводу. Код оца Михаила Медаковића требало би да сутра буду две књиге. Жызнь во Христъ и Христіянская жызнь. Прву пише један савременик, мисионар у Индији: живо, актуелно, просто а срдачно. Друга је на основу св. Отаца, нарочито св. Јована Лествичника (кога је на нашем језику онако безочно искварио преосвећени Дионисије). Обе су нам потребне. Обе треба штампати. Обе ће се штампати. ја највише вере имам у твоје преводе, али не смем више на тебе наваљивати. Кад би ти превео, бар још једну, био бих ти топло благодаран. Али бићу ти не мање захвалан, ако нађеш међу тамошњим ученим монасима некога или неке и њима повериш тај посао, и обаве га под твојим руководством. Ти, чини ми се, волиш аву Доротеја. Не би требало да останеш само на оне две три стварчице што си превео од њега. Од Бога ти здравље! Воли те

Јован

Дописна карта. Адреса: Господин Хризостом Војновић, чиновник Св. Синода, Београд, Патријаршија. Expr.: Јован Рапајић. Ман. Враћевшица. Гор. Милановац, 17/III 1943. Печат: Zensuriert – Цензорисано 053/Бгд.

Ман. Враћевшица, Среда Средопосне Седмице 1943.

Драги Хрисанте,

Примио сам оба твоја писма. Оба су ме обрадовала. Хвала ти.

Нисам знаю да је Сарачевић⁹⁹ премештен (ваљда: унапређен) из Трговачког суда у Државно тужиштво. Писао сам му међутим о двема стварима: Прво. отац Мирковић има готов а необјављен превод Теодосијевог Житија Св. Саве. Зашто да тај превод не угледа свет сада, када Сарачевићево друштво има утицаја на „Југоисток”? Написао сам му како. Кад се он већ либи, јер му је Мирковић професор, не либи се ти. Уосталом, главно је свршити посао код „Југоистока” а не код Мирковића. Овај последњи не мора у тој ствари ни да види Сарачевића, већ Парежанина.¹⁰⁰ Нека овај последњи затражи од Мирковића тај превод. И ствар је готова – са мало добре воље, а са много самоприморавања и упорности.¹⁰¹

Друго: чуо сам овде од оца Сергија (а ти даље нећеш рећи никоме то, па ни Сергију) – а он чуо од других (мислио сам обавештених) – да Мита¹⁰² може ускоро да пострада; да има лица, њему познатих, али која су вољна да послуже намерама других; да је то чак већ у току; итд. Срећом, за сада, све то, како изгледа, нема много основа. Дакле, хвала Богу.

Где је господин Петар Ђорђић?¹⁰³ У вези с њим имам један план. После рата нама ће требати један Правилник (= Каноник¹⁰⁴ = Молитвослов) са јутарњим и вечерњим молитвама, молитвама за причест и свакодневним канонима¹⁰⁵ и акатистима¹⁰⁶ и још неким стварчицама, штампан било са два текста, црквенословенским и српским, упоредо, било одвојено и засебно. То ће свакако штампати Државна штампарија. Превод има да послужи практичним а не научним циљевима. Нешто су од тога преводили: Милаш,¹⁰⁷ Иринеј Ђирић,¹⁰⁸ Мирковић и други – али то на страну, Г. Ђорђић би тај посао обавио најбоље и дао једну целину. Ако хоће (из научних или других разлога) тај превод може обавити анонимно. Превод ће бити, разуме се, хонорисан. Можеш ли видети, шта он мисли о томе? Прво му треба дати мисао о томе, па пустити га. Нека неко време то буде с њим, па тек онда тражити решење. (Може ли се где наћи његов уџбеник оног¹¹⁰ језика?).

Једно питање постављам сада свакоме у Београду, који је у вези са Русима (па и оцу Прохору¹¹¹, оцу Андреју¹¹² и другима – оправсти: преко тебе): има ли ту неки Рус, који располаже са свима издањима YMCA-Press¹¹³ и да ли је вољан да то прода?

Овде има једна (прилично стара и са ситним словима) словенска Библија. Може ли она Владици користити?¹¹⁴

Мајка те поздравља и пита, хоће ли се моћи добити који килограм парафина и по којој ценi. (Њу је Рајко, оправсти, упутио на тебе). Поздравља те и мати Недеља.

Од Бога ти свако добро жели

Јован

П.С. Ја сам чуо – не знам да ли си ти – и да ли је то уопште истина – да нам је заједнички духовни отац, несрћени архимандрит Макарије умро, ту у Београду, у изузетним околнос-тима.¹¹⁵ Бог нека му је милостив!

ХРИСТОС ВОСКРЕСЕ!

Драги Хрисанте,

Нека ми твој укус не замери на шарама!¹¹⁶ Ако не представљају успех, представљају свакако труд и – усрђе.

Теби и братији и драгом архимандриту господину Никону (ако је ту – дотле у висину могу поздравити) срдачно честитам празник.

Хвала ти на писму и обавештењима. Господину Ђорђићу сам благодаран. После празника послају Содержаније [Каноника].

Мајка са сестрама ти упућује празнична честитања.

Од Бога ти свако добро!

Синђел Јован

Дописна карта. Адреса: Господин Хризостом Војиновић, чиновник Св. Синода, Београд, Патријаршија. Ехр.: Ј. Рапајић, М. Враћевшица, Г. Милановац, 18/21 IV 1943. Печат: Zensurier - Цензорисано 003/Бгд.

19

Светле недеље 1943, Ман. Враћевшица
(18/1 V 1943)

Драги Хрисанте,

Писму од четвртка да додам и ово од суботе. Опрости на досађивању. Али стало ми је до тога, да ти буду јасни мотиви, који ме наводе на превођење Каноника. То је само један од оних послова, које треба свршити, који стоје пред нама. Уверен сам, да наш народ мора из основа изменити своју моралну физиономију, ако неће да постане један између многих, беззначајан и на путу ка коначној пропasti. Тај морални преображај може у нашем народу да изврши само црква. Црква данас нема квалификација за то. Дакле, мора да их стекне. Наше свештенство мора да постане духовно и молитвено. (Иначе, нема разлога да постоји овакво какво је). Мора се оспособити за улогу, која му предстоји. То ће – не бој се – нашој цркви, нашем свештенству, наметати сам ток ствари, сама природа догађаја, који су ту и који иду. И против воље оних којих се тиче, можда.

Наше свештенство је у моралном погледу слика свога народа. Ни боље, ни горе. Није се трудило да буде боље; није могло бити од своје средине горе. Потребни су херојски напори па да се буде за стопу испред своје средине, а камо ли за корак. Свештенство није улагало те напоре. Било је равнодушно или стидљиво према својој специфичној улози. Па као што се покварило спољашњим факторима (углавном) тако ће се њима и поправити. Религиозна мисао народног вођства, религиозно буђење у граду, богољубство у селу биће они домаћи спољашњи фактори, који ће учинити да се наше свештенство врати себи и својој сопственој улози, да буде духовније и молитвеније. Стога треба спремити и овај молитвени приручник. То је, дакле, само један од оних послова, које треба свршити.

Да не буде недоумица при превођењу, ево још неколико напомена. Сем обичног уводног дела, јутарњих молитава има на броју 10 у синодалном, а 11 у кијевско-печерском издању. Дакле, да не буде мање од 10.

Канон који називам Исусу Судију има први тропар прве песме овакав: Јегда придеши, Боже, во тмах и тисајашах ангелских небесних начал, и мене на облаџеј окајанаго, сподобити срјести Тја, Христе.¹¹⁷ Наводим ради распознавања. Кад канон отпочиње овим тропаром, онда знаш да се баш о том канону ради.

У Молитвословима обично се сусрећу два канона ангелу хранитељу, један дужи, сликовити, поетичнији, и тај изостављам. За превођење долази у обзир онај, чији је први тропар прве песме посвећен Исусу, а други гласи: Једин аз в неразумии и лъености ниње лежу, наставниче мој и хранитељу, не остави мене погибајуша.

Тако исто могу се срести два докајна канона: Богородици и Спаситељу. Само овај последњи долази у обзир.

Од два канона свима светим, који се налазе у Молитвословима, за превођење је онај, чији први тропар прве песме гласи. Безначалне слове, свјашченими моленми херувимов, серафимов, властеј, престолов и божествених сил, ангелов, архангелов же, начал, господств, твоја милости богатија даруј нам, јако човјекољубец.

Сем уводних и завршних молитава, које чине оквир, вечерњих молитава у синодалном издању има 10, а у кијевско-печерском 11; волео бих кад би биле превођене ове последње. („Поклоне” и Памјатник не рачунам).

Последованије ко св. Причащенију састоји се из уводних молитава, псалама, канона и нарочитих 11 молитава са завршним. Молитве после причешћа свуда су исте; о. Јустин их је добро превео у „Литургији св. Јована Златоустог”.

Јеромонаси Хризостом (Војиновић) и
Данило (Цветков) у Патријаршијској
библиотеци

Мислим и на иконе, које треба да уђу у Правилник. Требало би бар ових девет: Св. Тројица, Спаситељ, Богородица, Ангел хранитељ, Небесне силе (обично девет ангела или сабор архангела), св. Јован Крститељ, Сабор апостола, св. отац Николај и Распеће. Иконе би заправо требале бити голи цртеж – без боје и без сенке – с обзиром на техничке и друге тешкоће. Требало би и 6 (барем 6) већих, односно дужих вињета – или како се то већ зове – за заглавља, на почетку сваке главе; и 4 (барем 4) мање вињете за завршетак глава. И једно и друго унело би живота и топлине у Правилник. Идеје и инспирацију за то – за обоје – узимати искључиво из старог српског црквеног сликарства (Окуњев, Петковић, Цветков итд.).¹¹⁸ Настасијевића¹¹⁹ не волим (арнаутске фигуре и рђав цртач!). Ко би други, авај? И при том, да не тражи много? Г. Предојевић?¹²⁰

Да ли г. Ђорђић поставља нарочите захтеве односно хонорара? Ја мислим да му Заједница може сада дати 5.000. – динара, а кад се ствар оштампа, онда да му дода још. Је ли тако?

Обојици од Бога свако добро!

Синђел Јован

20

Драги Хрисанте,

Примио сам твоју карту од 17. о.м. Пошао сам јуче за Београд, али ми у срезу, у Милановцу, не дадоше објаву. Тако сам тај пут одложио. Рече ми тамо ћерка проте Страњаковића, да ће доћи овамо г. Ђорђић. И ти си у својој карти исказао ту жељу. То ће, надам се, бити и најбољи оквир за обављање посла, којег је примио. Само мајка игуманија мисли, да би било најбоље, кад би дошао после Петровдана, јер до Петровског поста не остаје много, а за време поста није пријатно имати госта. Тад ће овде, у планини, бити топлије, а стићи ће и зелен. Ако међутим дође и раније, нека је добро дошао! У Милановцу нека се јави оцу против, да би му нашао превозно средство или да би јавио манастиру за кола. – Што се тиче броја молитава, то је најмање што је могло бити. – Зар нисам јавио да икона Св. Тројице мора бити у облику три ангела (Аврамова госта)?¹²¹ Тако сам и мислио. Формат сремско-карловачког Каноника. Погодба необавезна. Ја ће располажем благајном Српске патријаршије, треба да има у виду.

Од Бога ти здравље!

Дописна карта, непотписана, али писана руком о. Јована. Адреса: Јеромонах Хризостом Војиновић, чиновник Св. Синода, Београд, Патријаршија. Expr.: Јован Рапајић, М. Враћевшица. Г. Милановац, 26 (13) V 1943. Печат: Zensuriert - Цензурирано 027/Бгд.

21

Духовски понедељак 1943, ман. Враћевшица

Драги Хрисанте,

Ево чланка о г. Предојевићу. Написан по угледу на америчку реклами. Негде се шапће, па се разуме, а нашим људима треба – грмети. Молим те, да га „пласираш“. Било у „Гласнику“, било у „Ново Време“. Где би на другу страну? Најбоље би било у „Гласнику“. Тамо некрологе већ иначе штампају и дају им управо толико места, колико би било доволно за ово. Ја се надам, да ћеш пробити „фронт“. Ако не – не дај Боже – онда га бар прочитај г. Предојевићу. И то ће, можда, спустити цену иконама за Каноник, као што си духовито приметио. Не воле наши Русе. И одиста, као „уметници“, много што-шта умели су да уметну, што ће се морати једном отстрањивати. Међутим, г. Предојевић је један леп изузетак, можда и стога што има српске крви. У сваком случају, мој је потпис само: M.J., и ништа више. Или шта хоћеш, само не мене, ни скраћено ни објављено.

Не заборави, да ми по г. Ђорђићу пошаљеш „Невидљиви рат“, примерак за штампу (за Враћевшицу). Паскалове „Мисли“ – дивна ствар.¹²² Скоро ће зима. Спремај се за превођење књиге „Жызнь во Христх“. А о. Прохор, како он са српским? Рајко ти је, вальда, до сад предао први дрво оног предавања, које ми је дао о. Рајевски¹²³ да заменим у Патријаршији за „прву лекцију“, па се десило да до ње не дођем.

Срдечно те поздравља

Јован

П.С. Град на југу, који се спомиње у чланку, то је Битољ, али то се не сме сада јавно спомињати као наша.

Дописано оловком

Опет П.С. У Београду у Србији много избеглих свештеника. Нека у капели¹²⁴ виде шта треба убудуће да знају. – Чланак прочитај г. Предојевићу пре штампања, да би он потврдио тачност свих оних навода, који се односе на њега лично.

М. Враћевшица, Петровдан
29 (стари) VI 1943.

Драги Хрисанте,

Иза писма, карта. (Писмо си ваљда примио). Ово тек онако да не заборавим. Много ћеш ме задужити ако случајно нађеш неку збирку апологетских чланака под насловом (чини ми се) Свите Востока, која је штампана пред рат у Женеви. Ту, поред Сокалја, налази се и Шчербаков. Рачунам као озбиљно задужење један извештај и о овоме: шта је са Џоном, др Душаном Стојановићем?¹²⁵ И је ли му сачуван рукопис књиге о Владимиру Соловјеву?

Интересује ме и судбина једне молбе, коју је [Хришћанска] Заједница недавно послала Св. Синоду о штампању извода Новог Завета, тако потребног и овде и заробљеништву. Да није бачена у кош с речима „Лудаци!”?

Патријаршија сигурно има пара доста. Требало би да Синод штампа један извод из такозваног Патријарховог молитвеника. Велика се потреба осећа за тим. Неко ми рече да је владика нишки¹²⁶ или предложио или мисли то учинити, да се нешто учини у том смислу. Дај, Боже!

Од Бога ти бодрост!

Јован

Дописна карта. Адреса: Госп. Хризостом Војиновић, Св. Синод, Београд, Патријаршија. Печат: Zensuriert - Цензорисано 094/Бгд.

М. Враћевшица, Петровдан
2 (стари) VII 1943.

Драги Хрисанте,

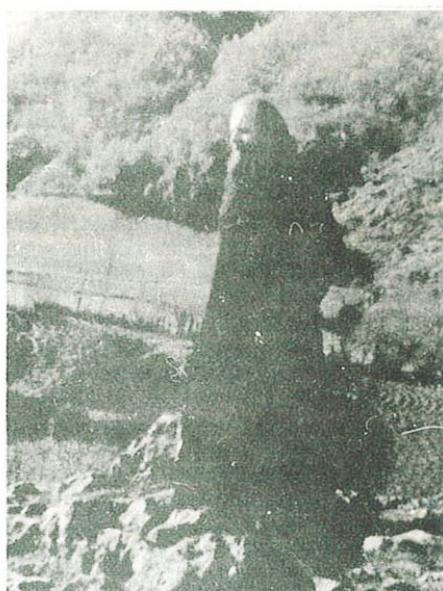
Опрости на досађивању. После твог писма послао сам карту о Џону; сад опет карту. Уосталом, можеш се и љутити, али – и љут – види ово што те молим. Било у патријаршијској, било у факултетској, библиотеци можеш проверити ово моје наслуђивање: чини ми се, наиме да су некад (пре оног рата) богослови београдске богословије превели књигу Вл. Соловјова „Духовни основи живота“. Волео бих да ми потврдиш ово наслуђивање. И волео бих, да (било Тобом, било Рајком) та књига буде прочитана и, после тога, да сазнам: има ли разлога да се поново, у своје време, штампа.

Јеси ли читao књигу Сурскога о оцу Јовану Кронштатском?¹²⁷ Несрећен материјал, али врло импресиван, поражавајући. Да ли има што код нас (по часописима, као узгредне белешке, до 1910 године) о њему? Безусловно би било потребно написати на нашем језику једну књигу о том највећем чуду црквеног XIX века, о оцу Јовану.

Срдачно те поздравља

Јован

Дописна карта. Адреса: Госп. Хризостому Војиновићу, чиновнику Св. Синода, Београд, Патријаршија, Кр. Петра улица. Печат: Zensuriert - Цензорисано 083/Бгд.

Јеромонах Хризостом

8. VII 1943.

Драги Хрисанте,
Хвала ти на извештају.

Са чланком о Предојевићу учини што хоћеш. Нека га о. Данило штампа петитом, па неће много места заузети. Одмах иза Петровдана, ако Бог да, доћи ће неко из манастира тамо, па не заборави да рукопис предаш.

Предговор твоме преводу није потребан.¹²⁸ А оно што хоћеш, што би требало да се напише, то је таман толико колико и једна напомена. И она ће свакако добити своје место.

Шта би са лекцијама проф. Шчербакова, са инсистирањем о. Рајевског?

Ако случајно навратиш у Славјански свет, или како се зваше она руска књижара, молим те, узми на мој рачун књигу о. Кипријана (Константина) Керна „Крини молитвенија“. И ако буде још што.

Надам се да ће г. Ђорђић на сваки начин бити летос овде.

Срдачно те поздравља

Јован

Писано оловком на сивом полу-картону, као да је коришћена корица неке књиге. Судећи по последњој реченици, може се претпоставити да је писмо писано у ман. Враћевшици 1943.

Овим се завршава преписка између Јована Рапајића и Хризостома Војиновића. Од августа 1943, па све до марта 1945, о. Хризостом је боравио на лечењу у ман. Каленићу и тамо се виђао са о. Јованом који је, тих преломних месеци по будућност српског народа, дosta путовао вишеви мисионарску и духовничку дужност на терену. Последњи пут су се видели крајем септембра 1944. у Каленићу. Отац Хризостом је, тешко болестан, остао у манастиру, а отац Јован је, са једним делом народа и свештенства, који су бежали пред большевичком Црвеном армијом и партизанима, одступао са јединицама генерала Михаиловића према Босни и Јадранском мору, верујући у савезничка обећања да

ће их они тамо сачекати. Маја 1945, међу толиким хиљадама невино побијених „класних непријатеља”, стрељан је од стране партизана у Сарајевском пољу, на врелу Босне и о. Јован. Кад му је – док је сам себи копао раку – нестрпљиви стражар рекао: „Ајде, попе, копај. Сад ће ти ово судити” и пљесну по кундаку свог аутомата, о. Јован је – по сведочанству породице Настић и других очевидаца – извадио из недара свој монашки крст и казао: „Ово ће судити и теби, и мени, и целој васељени”. Када је стрељан, имао је само 35 година, али је тај изузетни човек већ био стигао да проживи један пун живот. Гроб му се ни данас не зна.

Приредила Гордана Жујовић

Литература:

- Мисионар, Крагујевац, 1936–1941.
- Српска православна црква 1920–1970. Београд, СА Синод, 1971.
- Хризостом Војиновић: Познатији раванички настојатељи. Православни мисионар 3 (1981) 142–144.
- Епископ Хризостом – живот и рад. Београд, СА Синод, 1990.
- Јован Радосављевић: Живот и страдање Жиче и Студенице под окупатором (1938–1945). Манастир Хиландар 1993.
- Богомир М. Михајловић: Сење и манастир Раваница, Београд, САНУ и др. 1994.
- Радослав-Браћа Павловић: Јован Рапајић – монах и мученик. Београд, Светосавска књижевна заједница, 1994.
- Споменица синђелу о Јовану Рапајићу. Лазарица (Бирмингам) 31:137 (март 1994) 1–32 [10–17: Марко С. Марковић, Неосвећени мученик; 17–23: Ратибор-Рајко Ђурђевић, О човеку јачем од нас; 28–31: Марко С. Марковић, Синђел Јован Рапајић.]

Напомене:

1. Бранко Рапајић пише из Суботице где борави у породици своје сестре Љубице, професора математике.
2. Јеромонах Хризостом се у то време налазио у ман. Раваници.
3. У питању је она „мржња” о којој је реч у Јеванђељу: Лк. 14,26.
4. Алузија на грчки мит о Аугеју, краљу Елиде, који је имао небројена стада стоке и чије је штале, које нису чишћене годинама, Херакле очистио за један дан. У преносном значењу означава непријатан и тежак посао око довођења у ред нечега што је дugo било запуштено. (Име митског краља Аугеја, Рапајић наводи у облику који је у то време коришћен).
5. Алузија на Спаститељеве речи из Беседе на гори: „Светилька телу је око”... (Мат. 6, 22–23), као и на метафору, честу у аскетској литератури, по којој су чула, пре свега очи, прозори душе.
6. Користи посрబљену новолатинску реч congenialis = духовно сродан – да би подвукao да мисли на сродност духа, а не сродност уопште.
7. Нелицемерни, отворени Рапајић смело начиње тему о усамљености, тој егзистенцијалној рани сваког људског бића коју, карактеристично је, монаси однекуд највише скривају.
8. „Слободна, разиграна, агонична мисао” младог Рапајића навела га је да се огреши о Николају. Читав живот владике Николаја, а нарочито његов рад у Богомольачком покрету дезавишу Рапајићев брзоплети суд. У то ће се Рапајић убрзо и сам уверити, када – као уредник Николајевог „Мисионара” – буде боље упознао Владику.
9. Алузија на истоимене часописе у којима је сарађивао.
10. У то време у Раваници јеромонах Хризостом преживљава дубоку духовну кризу. Без правог духовника, далеко од школских другова и духовне климе Сремских Карловаца и Београда, искусиће тамо онај, по речима Павла Евдокимова, једино постојећи бол – усамљеност „затворене јединке”. Страдање увећавају и „болест” монаха-почетника: чамотиња и осећање богоостављености.
11. Прота Стева Димитријевић, професор Универзитета.
12. Др Јустин Поповић, архимандрит и професор Београдског универзитета, наш највећи дорматичар, преводилац Житија Светих и духовник познат широм Православља.
13. Прота др Лазар Мирковић, професор Београдског универзитета, познати литургичар.
14. Митрополит скопски Јосиф (Цвијовић) покренуо је 1935. у Скопљу „Хришћанско дело” (излазио до 1941), један од наших најбољих часописа намењен, на првом месту, хришћанској интелигенцији.
15. Изгледа да је прота Стева Димитријевић утицао и на Љубисава Војиновића, будућег јеромонаха Хризостима, да одабере Раваницу за место свога пострига. Због чега је прота Стева ту двојицу својих даровитих студената, Војиновића и Рапајића, поверио не баш ученом раваничком духовнику о. Макарију, остаје да се истражи. Може се претпоставити да није жељeo да оду за својим другом Василијем Костићем у Јошаници, игуману Теодосију, чије духовничке квалитетe прота Стева није ценио. Иначе, ни о. Хризостом, ни о. Јован нису никада прелазили у братство ман. Хиландара.
16. Др Венијамин (Таушановић) епископ браничевски, у чијој се, Браничевској епархији, налази ман. Раваница.
17. Јеромонах Хризостом био је на Св. Гори три пута, и то само као поклоник: први пут као студент Богословског факултета са екскурзијом коју је водио прота Стева Димитријевић и, потом, још два пута као архијереј и члан званичне делегације наше Цркве: 1959. по повратку из Свете Земље и 1978. приликом посете Грчкој православној цркви.
18. Василије Костић, школски друг о. Хризостома и о. Јована, потоњи епископ бањалучки и жички.
19. Јеромонах Горазд Деклева, православни Словенац. Напустио службу у Цркви.
20. Сточарска економија ман. Раванице у Кучајским планинама на надморској висини од 750 м. окружена шумом. Игуман Макарије је тридесетих година подигао тамо више зграда.
21. Алексеј Ромањенко, Рус избеглица, који је дошао у Србију као војни свештеник Лејбгардијског атаманског пуча. Од 1933. је у Раваници где је низ година вршио дужност духовника. Разумљива је његова жеља да побегне из Кучајских

- планина као и нада да ће се, уз помоћ оца Хризостома који је тада већ био чиновник Светог архијерејског синода, пребацити у Сремске Карловце или Београд.
22. Овде треба имати на уму Рапајићев карактер који не подноси „млаку“ атмосферу (в. Откривење 3,15–16).
23. Разумљива је „предусретљивост надлежних“ према образованом и горљивом монаху, какав је био Рапајић, особито кад се има у виду да је управа манастира муку мучила с кадровима и да је Раванично братство било малобројно и често се осипало.
24. У питању је „уништење“ старог човека о коме говори св. ап. Павле Римљанима (6,2–11).
25. Мирско име о. Хризостома.
26. Драгослав Даниловић, ђакон владике Николаја.
27. Владимир Вујић, професор из Сремских Карловаца, велики поштовалац владике Николаја. Повукао се у ман. Жичу и овде проводио у молитви и тиховању.
28. Радован Мильковић, професор богословије у Сремским Карловцима, један од најспремнијих и најинтелигентнијих наших предратних професора. Умро 1993. у САД као умировљени парох лоренски и архијерејски намесник кливлендски.
29. Реч је о Станимиру Г. Павловић. Умро 28. септ. 1950. као парох цркве Св. Александар Невски у Београду.
30. Због зидања нове зграде Патријаршије у Београду канцеларија СА Синода се привремено налазила у Сремским Карловцима.
31. Драгослав Обућина, уредник часописа „Преглед Цркве епархије жичке“, а потом и „Жичког благовесника“. Убијен од стране комуниста у Краљеву после II светског рата.
32. Архимандрит Макарије Милетић, старешина ман. Раванице.
33. Никола Удицки, њихов школски друг; будући епископ западноамерички Григорије.
34. Алузија на свете оце које је о. Хризостом у то време читao и преводио. Ава на древном халдејском језику значи отац. Филокалија = Добротољубље је збирка изабраних текстова из светоотачких и аскетских списка коју су крајем 18. века објавили у Венецији Никодим Светогорац и коринтски епископ Макарије.
35. Чувено дело св. Јована Лествичника (VI век), игумана ман. Св. Катарина на Синају. Наслов „Лествица“ указује на ступњевито узрастање у духовном савршенству; ово значење је преузето из познатог сна старозаветног праоца Јакова (И Мојс. 28, 12–13). Јаковљева лествица симболично стоји на земљи; на њеном врху налази се сам Господ Бог Који је циљ наших духовних стремљења. Први, али неуспели превод „Лествице“ на српски Дионисија Миливојевића издао је познати београдски књижар Геца Кон 1932. Нови, изванредни превод др Димитрија Богдановића, каснијег члана САНУ, објавио је – на заузимање епископа Хризостома – СА Синод 1963, а друго издање, са коментарима, Византолошки институт САНУ 1968.
36. Алузија на неки, по свој прилици непотписан, Рапајићев рад, нама непознат.
37. У питању је епископ Николај Велимировић, кога – по правилу – у својим писмима назива само Владика.
38. Мисли на Василија Костића, потоњег епископа бањалучког и жичког који се у то време налазио на постдипломским студијама у Атини.
39. Професор Велимир Арсић уредник „Хришћанског дела“.
40. Милутин Деврња, дипломирани теолог. После II светског рата настанио се у Бафалу (држава Њујорк), где је и погинуо под врло загонетним околностима.
41. Односи се на Милутину Деврњу.
42. На иницијативу еп. Николаја, личног пријатеља Рапајићевог надлежног архијереја – еп. браничевског Венијамина, Рапајић прелази у манастир Раковицу, на домак Београда. Из Раковице уређује Мисионар све до октобра када прелази у Крагујевац, у централу ПНХЗ.
43. Познати руски сликар; управљао Иконописном школом у ман. Раковици од 1934–1937.
44. Викентије Проданов, тада викар: епископ марчански, будући Патријарх српски (1950–1958).
45. Вељко Зукајић, презвитер и професор богословије у Сремским Карловцима. Убијен од Мађара у новосадској рацији 23. јан. 1943.
46. Из милоште га зове „Хрисанте“ (као и многи у Патријаршији) што је и краће и присније од Хризостом. Пријатељи су то и касније чинили. На пр. Висарион Костић, епископ банатски, звао га је „Јона“, по старозаветном пророку Јони који је 3 године лежао у утроби кита (о. Хризостом је познат по томе што није волео да излази „у свет“ и путује, а доста је и лежао због туберкулозе).
47. Вероватно је ова карта упућена 1939. године. Те године, на Св. Николу, епископ охридско-битољски Платон, потоњи свештеномученик бањалучки, је „експлодирао“ – како је сам рекао – и у препуној цркви иступио против свог претходника.
48. По доласку митрополита Гаврила на патријарашки трон, оцу Јустину – који је становао у Патријаршији – отказано је гостопримство.
49. Архимандрит Севастијан Дабовић, чувени мисионар, пореклом Бокељ, рођен је у Сан Франциску у Калифорнији 1863. Био је начелник српске духовне мисије у Америци и „путујући парох“ за све православне насеобине у Америци и Канади које нису имале свог свештеника. Дописивао се са свим православним црквама у Европи и Азији извештавајући надлежне о стању и потребама њихових верника у Новом Свету. Пропутовао Америку, Азију и Европу. Био више пута и на Аљасци и Алеутским острвима где је крштавао Ескиме и снабдевао их јеванђелјем на ескимском! На Аљасци је, заједно са српским исељеницима, подигао две српске цркве. Последњу деценију живота провео у Србији. У старости и болести послужили су му о. Јелисеј Поповић и о. Јован Рапајић. Овог последњег је – по речима владике Николаја – „волео као рођеног сина“. Умро је и сахрањен у ман. Жичи (на монашком гробљу).
50. Јеромонах Јелисеј Поповић био је помоћни уредник „Мисионара“. Рођен је у с. Борач код Крагујевца 1905, завршио је монашку школу и замонашен у ман. Света Тројица у Овчару; касније је био сабрат ман. Благовештења, такође у Овчару. Једно време студирао је на Богословском факултету у Београду. Бавио се питањима аскезе и био познат богомольац. Последњи пут је виђен код Борачке цркве септембра 1946; без суда, ликвидиран је од стране комуниста, највероватније у клисури у Овчару.
51. Рапајићева сестра Љубица била је удата за Италијана (Берта), професора музике, који је прешао у православну веру са именом Богдан Рајичић и службовао у Новом Врбасу, Суботици и Ваљеву.
52. Митрополит скопски Јосиф био је претеран од окупаторских власти 1941. па је боравио у Београду где је, заједно са осталим члановима СА Синода, управљао Српском црквом наместо патријарха Гаврила, кога су Немци све време рата држали у заточеништву.
53. Дионисије Миливојевић, епископ америчко-канадски рашичињен због изазивања раскола 1964.
54. С обзиром да је то време окупације, веома је осетљиво питање предавача на уобичајеној духовној академији на Прву недељу Часног поста – Недељу Православља. Рапајић је стога обарзив у начину изражавања као и у избору предавача које предлаже. Очигледно је да се о тој ствари консултовао и са владиком Николајем који је у то време конфиниран од стране Немаца у Љубостињи (од 12. јула 1941. до 3. дец. 1942.).

55. Владимир Родзјанко, унук последњег председника руске Думе, вероучитељ, а потом парох у Бачкој. После затвора претеран из Југославије. Настанио се у Енглеској и за све време био је у јурисдикцији Српске православне цркве. Као парохијски свештеник у Енглеској низ година водио емисије Би-Би-Си-ја за Русију. Као удовац изабран за епископа санфранциског у тзв. „Америчкој православној цркви“ под именом Василије. Убрзо је пензионисан и данас живи у Вашингтону.
56. Прочи на црквенословенском значи остали.
57. Др Драгомир Марић, професор богословије.
58. Валеријан Стефановић, викарни епископ будимљански, а потом шумадијски.
59. Љубомир Богићевић, београдски прота и писац књиге „Одамдесет свечарских дана“.
60. Прота Душан Васић, уредник предратног часописа „Православље“ и дугогодишњи старешина саборне цркве у Београду. Аутор је збирке беседа „Изиђе сејач да сеје“. Био је редовни сарадник „Православног мисионара“ (1958. до 1982) владике Хризостома.
61. Константин Луковић, познати београдски прота и дугогодишњи архијерејски намесник града Београда.
62. Прота Живан Маринковић, плодач богословски писац, преводилац и сарадник многих црквених листова.
63. Динамични Рапајић има визију црквених послова које би учени калуђери, растварени по Београду (Немци су још априла 1941. запосели зграду Патријаршије), могли посвршавати и у условима окупације. Може се претпоставити да је о овоме већ било речи међу двојицом пријатеља, Хризостомом и Јованом, којима су „Божји послови у свету“ били животна преокупација.
64. Висарион Костић, потоњи епископ банатски.
65. Данило Цветков, архимандрит; спрски парох у Бечу а потом секретар СА Синода.
66. Доситеј Стојковић, потоњи епископ топлички и митрополит скопски преко кога су државне власти изазвале „македонски раскол“ 1967.
67. В. нап. 19.
68. Симеон Злоковић, потоњи епископ горњокарловачки.
69. Кирило Врга, професор богословије. Повремено налазио уточиште у манастирима Браничевске епархије у време епископа Хризостома који га је материјално помагао.
70. Методије Муждека, професор богословије, касније епископ тимочки.
71. Никодим Ђерић, будући протосинђел и професор на Ликовној академији у Београду. Насликао многе иконостасе и живописао многе цркве; аутор је и многобројних портрета архијереја Српске цркве, међу њима и епископа браничевског Хризостома. Радио и портрет оца Јована Рапајића који се сада чува у епископији у Крагујевцу.
72. Архимандрит др Филарет Границ (1883–1948), професор Богословског факултета у Београду и редовни члан Српске краљевске академије.
73. Паладијев зборник изабраних кратких житија Светих у преводу Јустина Поповића који је изашао у 2 књиге у Битољу 1933.
74. Невидљива борба (Αοράτοσ παλεμόο) дело Никодима Светогорца о духовном усавршавању. Јеромонах Хризостом је прихватио иницијативу о. Јована да преводи ово дело с руског издања Теофана Затворника.
75. Филарет, митрополит московски (+ 1867), један од водећих руских теолога 19. в.
76. Епископ Теофан (Говоров) Затворник (+ 1894), написао читаве томове духовних поука. Превео на руски Филокалије=Добротольљубље.
77. „Житија Светих“, тзв. „Пролог“ од еп. Николаја Велимировића.
78. „Омиље на недељна и празнична јеванђеља“ од еп. Николаја Велимировића.
79. Еп. жички др Николај Велимировић је у то време као немачки заробљеник интерниран у ман. Љубостињу, а епархијска канцеларија стављена под немачку присмотру. Може се претпоставити да је раствање дела еп. Николаја било ометано.
80. Др Ратибор-Рајко Ђурђевић, инжењер. После 40 година проведених ван отаџбине, сада живи и ради у Београду.
81. Монах Пимен, касније старешина ман. Св. Прохор Пчињски.
82. Текст курзивом, писан је руком јером. Хризостома. Очигледно да је послао Рапајићу граван лист са тим насловом да би овај саставио Правила, јер је сматрао Рапајића – човека с непосредним искуством на терену – најпозванијем да изради поменуту нацрт. Уместо Правила, Рапајић је на истом листу написао писмо. Овде треба рећи да је о. Хризостом од најраније младости био близак богомольачком покрету, већ самим тим што је потицашао из познате богомольачке куће Војиновића из Салаковца крај Пожаревца. Касније, као богослов у Сремским Карловцима основао је Народну хришћанску заједницу међу богословима под именом Братство Св. Саве. Најзад, као епископ, написао је, веома документован историјат богомольачког покрета под насловом „Народна хришћанска заједница“ (У: Српска православна црква 1920–1970. Споменица о 50-годишњици васпостављања Српске патријаршије. Бгд 1971, 345–362).
83. О. Хризостом је понекад, шалећи се на свој рачун, причао како су му све извртали име неупућени, а нарочито старице–спремачице. Вероватно да је и ово једна таква варијанта, а о. Јован је овде, од милоште, користи.
84. Др Нектарије Круљ, епископ захумско-рашки, па зворничко-тузлански (од 1928) а од 1951. до смрти митрополит дабробосански.
85. Рапајић је одлазио у Бугарску и познавао је тамошње црквене прилике.
86. Већина архијереја СПЦ зазирала је од богомольца. Тек је познат чланак владике Николаја у „Гласнику“ Српске патријаршије: „Не одбацијте их!“ – унеколико променио тај став у корист богомольца.
87. „Зилоти“ су пре то што је објављен превод о. Хризостома „Невидљиве борбе“ од Никодима Агиорита (Светогорца) већ почели критиковати што књигу не преводи с грчког изворника, већ с руског превода Теофана Затворника, в. фусноту 73 и 96.
88. У питању су беседе које је јером. Хризостом држао на молебнима Србима светитељима који су се одржавали уторником после подне у београдској саборној цркви. Беседе еп. Хризостома објављене су у посебној књизи под насловом „Тихи глас“ тек 1986, као и у споменици „Епископ Хризостом – живот и рад“ (Бгд. 1990).
89. Сам о. Јован истакао у тексту верзалом.
90. Алузија на Спаситељеве речи: Ви сте со земљи (Мт. 5, 13) и речи ап. Павла: Ријеч ваша да бива свагда у благодати, сељу зачинјена (Кол. 4,6).
91. Из беседа јеромонаха и потом епископа Хризостома види се да је овај савет у потпуности усвојио.
92. Мисли на одлагање, чекање (од латинског attendere).
93. Живот на руском значи трбух.
94. Архимандрит Никон Тинтор-Лазаревић био је старешина ман. Каленића и у то време се налазио у Београду. Био је повремени сарадник Николајевог „Мисионара“ и народни посланик између два светска рата. У Скупштини је опомињао на зло које нам се спрема због безбожништва народних првака. Подигао је велики конак у ман. Каленићу.
95. Јеромонах Срђеје Михаиловић, сабрат ман. Каленића. Неговао „као рођени брат“ оца Хризостома док је овај, болестан од туберкулозе, лежао у Каленићу (1942, 1943. и 1944). После рата, без суда, убијен од стране комуниста у потоку крај ман. Каленића.

96. Игуманија Јелена Јокић, позната личност женског монаштва, васпитаница ман. Хопова и Кувеждина и чувених игуманија Ниње, Рускиње и Меланије Кривокућин, Српкиње. Са успехом руководила многим нашим женским манастирима: Поганово (Нишка епархија), Ђелије и Петковица (Шабачко-ваљевска еп.), Враћевшица и Жича (Жичка еп.) и, најзад, Драча (Шумадијска еп.).
97. Реч је о „Невидљивој борби“ коју је јеромонах Хризостом првео. По свој прилици се обратио о. Јовану да материјално помогне да се рукопис прекуца на писаћој машини у десетак примерака. Тим поводом вероватно је о. Хризостом изразио сумњу да ће се његов превод икад штампати. „Невидљива борба“ је објављена тек 1962. у издању СА Синода у 2.000 примерака. У Предговору преводилац, епископ Хризостом, спомиње да је „Невидљива борба“ својевремено „умножена на писаћој машини у десетину примерака“ и да се књига „читала по нашим већим манастирима“. Друго издање књига је доживела 1990.
98. Вероватно Јован Велимировић, синовац еп. Николаја који је с њим добровољно заточен од Немаца. Можда је на овај начин нешто завијено речено за самог Николаја, судећи по Рапајићевом интересовању, видном и великом.
99. Јован Сарачевић, правник, касније епископ едмонтонски Сава у Канади (Руска заграницна црква). Приредио књигу о светитељу наших дана, архиепископу санфранциском Јовану Максимовићу (+ 1966) некадашњем наставнику Битольске богословије.
100. Ратко Парежанин, истакнути публициста. После II светског рата годинама је уређивао у Минхену „Искру“. Умро је у Немачкој.
101. Превод Теодосијевог Житија св. Саве од проте др Лазара Мирковића угледао је света тек 1984, у издању Српске књижевне задруге!
102. Може се претпоставити да је реч о Димитрију Љотићу.
103. Професор црквенословенског и писац „Историје српске ћирилице“.
104. Каноник садржи збирку акатиста, канона, вечерњих и јутарњих молитава, служби из Часослова, тропара и кондака, молитава пре и после причешћа итд.
105. Канон је молитвени спев од 9, односно 8 песама по угледу на 9 библијских песама. Свака песма има по неколико, обично 4 тропара. Први тропар песме – ирмос служи као ритмички образац за остале тропаре исте песме. Највише је канона Пресветој Богородици, Господу Исусу, Часном Крсту, архангелу Михаилу, св. Николи итд.
106. Акатист је похвални поетски састав од 13 краћих строфа тзв. „кондака“ који се укрштају са 12 дужих строфа тзв. „икоса“. За кондаке је карактеристично да се завршавају рефреном Алилуја, док се икоси завршавају рефреном Радуј се. Најпознатије кондаке је саставио цариградски ћакон св. Роман Мелод. Шта је у ствари акатист можда је најлепше описао Антон Чехов у својој чуvenој причи „Ноћ уочи Ускrsa“.
107. Др Никодим Милаш (1845–1915), епископ далматинско-истарски, члан Српског ученог друштва и Српске краљевске академије, наш највећи канониста.
108. Др Иринеј Ћирић, епископ бачки. Објавио 1942. у Новом Саду свој познати превод са грчког празничних служби: „Недеља свете Педесетнице“.
109. Ова Рапајићева замисао и сарадња с проф. Ђорђићем, нажалост, није успела. Међутим, архимандрит др Јустин Поповић преводио је потпуни Молитвеник и монашки Каноник током 1944. и 1945. док је био у ман. Каленићу и Св. Тројици у Овчару. Скраћена верзија Каноника на српском, у преводу о. Јустина, објављена је тек 1982. године.
110. У питању је старословенски језик.
111. Јерођакон Прохор, син проф. др Душана Јакшића, ћакон придворног храма Српске патријаршије.
112. Јеромонах Андреј Фрушић, професор и потоњи епископ будимљански, бањалучки и сремски.
113. Издавачка кућа Хришћанске заједнице младих људи у Паризу, данас специјализована за руску књижевност и дела православне теологије.
114. Може се претпоставити да је у питању еп. Николај који је у то време, као немачки заточеник у ман. Војловици, исправљао Вуков превод Новог завета.
115. Крајем јануара 1943. Немци су стрељали у Јајинцима на Бањици архм. Макарија Милетића, настојатеља ман. Раванице, где су замонашени и о. Хризостом и о. Јован.
116. У врху карте о. Јован је поздрав Христос воскрсе исписао „Мирослављевим словима“, уоквирио цветићима које је нацртао у облику „грчког“ крста и обојио црвено. Алуира на цртачки дар о. Хризостома.
117. Српском, а не словенском ћирилицом у оригиналу.
118. Николај Лвович Окуњев, познати руски историчар уметности и византолог. Једно време био професор Филозофског факултета у Скопљу. – Проф. Владимир Р. Петковић, историчар уметности академик; писац више књига о нашој средњовековној црквенoj уметности. – Нисмо успели да утврдимо ко је Цветков.
119. Живорад Настасијевић, оснивач сликарске трупе „Зограф“ која је тежила обновљању старог српског сликарства.
120. Владмир Предојевић (по некима Предајевић), пореклом Украјинац, српског порекла. Потиче од исељених Срба из 18. века. Радио је иконе и фреске у капели Патријаршије у Београду по узору на најлепше композиције из наших средњовековних манастира.
121. Ово иконографско решење инспирисано је библијским описом Авраамовог гостољубља код мамријског дуба (I Мојс. 18, 1–5). Тројица путника – Анђела обично су уписаны у једном замишљеном кругу, симболу вечности. Анђели приказују главе један према другоме изражавајући узајамну сагласност Лица једносушне Тројице. На столу испред њих је симбол литургијске Тајне – Јагње Божје, што наговештава да је тема безгласног разговора Тројице путника жртвена љубав Христа Спаситеља.
122. Алузија на познато дело француског филозофа Блеза Паскала које је јеромонах Хризостом у избору првео а СА Синод објавио 1946.
123. Федор Рајевски, Рус, свештеник, а потом архиепископ аустралијски Сава (Руска заграницна црква). Аутор књиге „Симобличке књиге енглеске епископалне цркве са православног догматског гледишта“ (Бгд. 1939).
124. У патријаршијској капели су придворни монаси свакодневно служили. Јеромонах Хризостом, као изванредан певач, држао је десну певницу. Та су богослужења била позната по молитвености и „благољепију“.
125. Др Душан Стојановић, аутор књиге „Руски проблеми философије и религије 19. века“ (Бгд. 1932).
126. Епископ др Јован Илић.
127. Поменута књига „Отац Јован Кронштатски“ од И.К. Сурског, у преводу проте Живана Маринковића, објављена је код нас тек 1973 (изд. СА Синода). Иначе, прота Јован Сергијев (+ 1908), звани Кронштатски по граду у којем је био парохијски свештеник је велики молитвеник Руске земље, светитељ и чудотворац. Његов дневник „Мој живот у Христу“ познат је широм Православља.
128. Ради се о предговору за књигу „Невидљива борба“. Највероватније да је о. Хризостом мolio Рапајића да он, који је и дао иницијативу за превод „Невидљиве борбе“, напише увод. Много година касније, када је, најзад, дошло до штампања књиге, уводну реч је написао сам еп. Хризостом и спомену Рапајићев удео у објављивању овог класичног дела монашке литературе.

ПИСМА БРАНКА РАПАЈИЋА ШКОЛСКОМ ДРУГУ МАРКУ ДИМИТРИЈЕВИЋУ¹

1

Охрид, 25. август 1929.

Зачудио сам се, драги Марко, твоме дебелом писму. Још више био сам изненађен кад сам га отворио. Шта је ово? Чиста хартија, коверта са марком – и неколико речи... Прочитах и, ево, пожурих да ти одмах одговорим и, ако је могуће, још пре подне да дам ово на пошту, јер тада, око 12^h, иде поштански аутобус за Битољ. Ако тако урадим, можеш добити ово писмо најдаље – 27. о.м. –

Опости ми, у првом реду, што ти пишем оловком. Ови овде сада преписују службу св. Клименту Охридском за нашу књижницу, па њима треба [перо]. А ја се журим – те стога, биће добро и овако оловком.

Ти и у овом писму и даље тераш по своме: „Вас”, „Вама”, „захвалан сам” и.т.д. Молим те, остави се тога.

Драги Марко, чуди ме шта ће ти оне теме! Или се, можда, вежбаш у писању. Море, видим ја, ти хоћеш и Богдана Поповића и Николаја Велимировића да прескочиш. Него, доиста, – шалу на страну – ти сада лепо пишеш и врло добро постављаш интерпункцију. Још само треба фантазије – па да тучеш и самог Душана Николајевића. Дакле, ја ћу ти дати скице оних тема, и то доле, односно, на другим странама овога табака.

Такођер ме је изненадио и онај твој позив да дођем тамо на Велику Госпођу. Јако ти захваљујем на томе, на тој твојој братској пажњи и услуги. Али, опости – не могу. И то из разлога дубљих него што је, на пр., немање новаца којих – хвала Богу или ћаволу (не знам коме да захвалим) имам сада доста. Поред тога што смо од Богословије добијали месечно по 100 динара, ја сам и од куће, пре неколико дана, добио 200 – не треба ми више, зар не? (Ових ферија купио сам лепих књига, те ако будеш имао времена, имаћеш шта лепо и добро да читаши). Дакле, није у новцима разлог да не дођем, него – ма то и ти добро знаш!? Опости ми, немој се љутити, немој ни криво схватити. Поред тих унутрашњих разлога има и један спољашњи. Наиме, постим у ова два – три дана, те се мислим да причестим на Велику Госпођу. (Но, то је слаб разлог; али знаш: „утопљеник се и за сламку хвата“). Ја се надам да ћеш добро разумети све то.

Богослов Бранко Рапајић

А да, што се тиче грчког језика! Овде имамо три граматике и три почетнице грчког језика. Дакле, с те сам стране обезбеђен. Нас тројица положамо грчки. Осим тога: граматика иде прилично у главу, превод сам оставио за последње дане.

Κυτιε ελεισον!

+

Теме:

1) У чему се састоје тешкоће моралног стања старозаветног человека? – Рим. 7 гл.

Право да ти кажем, ово питање не разумем добро. Некако, ниси га добро добро поставио, ако си га ти поставио. То јест, оно није добро постављено, па макар да га је Николај постављао! Ја ћу мало даскренем, па да поставим питање нешто друкчије, и после да одговорим на њега. Тако ћемо доћи до тога до чега желиш и ти да дођеш тим својим питањем.

Питање би било ово: „Закон Мојсеја и јеванђеље Христа“.

Одговор би био (укратко):

Милост је дала закон отпалим од милости. Да би се сачували, да би се васпитали за нешто више. То је више: љубав и слобода. – Закон натура ропство. Закон има хиљаду узда и затега и правила и параграфа. Закон дресира животиње. Закон чини од дивљих животиња – домаће и питоме. Закон нема истине, eo ipso, нема ни благодати. Закон спутава стремљења ка вишем. Прво закон, па јеванђеље. Прво васпитање, па карактер, па човек. Прво Мојсеј, па Христос. – Љубав је дала јеванђеље, Љубав је дала истину и благодат и – слободу. „Ко може да прими, нека прими! – Много је званих, а мало је изабраних“.

Нема у закону слободе, нема у закону истине и благодати, зато нема ни морала. И.т.д. (Но, уосталом, ово је дивна тема, те би боље било да је расправимо тамо, кад дођем у Битољ).

2) Пастир по учењу св. ап. Павла (I Тим. 4, 12).

Скица:

(Увод) „Истината је ријеч: ако ко владичанства жели, добру ствар жели“. То значи: свештенство је царска служба. Никакве службе нема више од свештеничке! Она је највиша, виша и од царске, али и најопаснија. Цар – цар и господар је тела; свештеник – цар и господар је душа!!

(Текст) Тумачење.

(Крај) После свега свога рада да би могао рећи: Ниње отпуштајешчи раба Твојего, Владико... (Лука 2,29-32).

3) Хришћанин по „Блаженствима“ (Матеј 5 гл.)

Прво, ту ти је један диван систем постепеног дизања ка Вишем. То су ти степенице, ланац који се кида ако нема ма и једног колута.

Да би могао плакати ради своје грешности и сиромаштва, прво мораш упознати сиромаштво свога духа, прво се мораш понизити, смирен бити. Прво: смиреност. Друго: плач. И.т.д.

У хришћанству влада постепеност. Од нижег ка вишем. Треба увидети своје сиромаштво духовно, треба постати прво смирен. После плакати, увидевши своју потребитост савршенства. – Једно из другог излази.

И тако, из тог сазнања долази кротост, из кротости – глад и жеђ правдe, из тога милостивост, из тога чистота срца, из тога мирольубље и.т.д. Хришћанин мора кроз све то проћи. То се све своди на глад Христа. Сваки хришћанин требало би бити гладан Христа, ненаситиво гладан! И друго: онај који се смеје – нема се рашта утешити. Онај који је сит људске правде – нема се рашта наситити Божје правде и.т.д.

4) „Првосветеничка молитва“ (Јован 17 гл.)

Скица:

Оче! (Не „Оченаш“, већ „Оче“ као прави Син).

Прослави сина свога (то јест – вакрсни га!).

Живот вјечни – „све су трице, само да Христа добијем“ пише св. ап. Павле. Охристовити се, значи овековечити се. И.т.д.

Славом пре негошто свет постаде – Он, Христос је, дакле, пре света, пре људи.

Не молим те за свет, него за оне које си мени дао, јер су твоји. Дакле, не молисе за цео свет! Охooo! Он – Љубав – па тако... Да, али Он није један од лудих људских реформатора, који хоће одједном да промене лице земље! Прво малу градину у дивљој пустинији људских живота. Па после, крчи, шири...

Син погибли – Јуда Искариотски.

Да имају радост. Да сви једно буду. И.т.д.

Опрости ми што ти тако пишем – боли ме рука.

+
5) 7. глава посланице Јеврејима стихови: 16, 25, 26, 27 и 28 и глава 8, ст. 7. –

И.т.д.

Литература:

За 1) „Нове беседе под гором“ од Николаја; беседа „Закон и Истина“, која се налази у тој књизи.

За 3) Весник Српске цркве, 1927. године: „Идеал Христовог царства“ од Ђовани Папинија.

За 4) „Омилије“ од Николаја; Недеља Светих Отаца, I вас. сабор.

+
Одговори. Чуо сам да је Сокаль премештен!?

Прими много поздрава од

Бранка

2

Нови Врбас,² 9-II-1932.

Нисам мислио, драги Марко, да ти одмах после оне јучерање – синоћне карте шаљем и писмо; мислио сам то мало доцније: кроз четири – пет дана. Али ето, сестра моја хоће да ти буде проводачика па шале нема. Причao сам јој како си у незгодном положају: да студираш – како? да се жениш – којом? А волео би да студираш. Волео би, опет, и родитеље да помогнеш. Но све се могућности своде само на – запопљење, то јест, претходно, на женидбу. А којом: грађанком? полуѓрађанком? сељанком? Домаћицом, паметном, која уме реч рећи човеку итд. Проблем веома мучан. И озбиљан...

И сестра, какву ју је Бог дао реалистичну, ни пет ни шест већ – буб! па мени – а вероватно и теби! – у лице с једним конкретним предлогом, планом...

Ти знаш ваљда (имао си довољно времена да проучаваш) онај наш богословски менталитет: реалисти су до бруталности реални, тај њихов реализам прелази у најбезобзирнији, најдрскији и најодвратнији материјализам; док они други, идеалисти, контемплативци, са нешто поштења у својим плановима, са нешто етике у својим визијама будућности – ти јадници и бедници корака једног чврстог, одређеног, мушкиог, не могу, не смеју, учинити. Они су вечно на раскрсницама, на вододелницама. Они вечно балансирају. Богословије нису толико мотиће да – за те јадне идеалисте, контемплативце, поштењаковиће – дочарају визију Царства

Зграда Богословије у Битољу

Прота Ј. Сокалј,
Рапајићев разредни старешина

чврсти у оквиру очајно сиромашног броја могућности – с једне стране – а с друге: скептици смо у погледу на ариманска силажења и ормуздовска узлажења³... Но ја опет отпочех песму по старом; шта ћеш, стари, исти, вергл – стара, иста, песма.

Дакле, збунио ме онај предлог сестрин, и са неверицом сам га примио. Али, ипак, примио. Па ми дала сестра у дужност да ти кажем о оној ствари, одн. о женидби, о девојци, коју реч. Она мисли на неку девојку из Бихаћа – кћи нашег кума Пањковића, на Милицу. Отац јој је био у Америци – он је, иначе, Личанин. Кад је одатле дошао, преселио се к нама, у Бихаћ. Купио кућу, земљиште, имање. Један од богатијих – заправо најбогатији новајлија бихаћки. Она – здрава, лепа, поштена, радина, свршила женску стручну школу. Кум је говорио некад сестри да ће дати готових 50–60.000 динара. И кад умре, разуме се, пошто нема сем две девојке – ту Милицу и још једну, млађу – биће његово имање подељено на њих две. Породица веома поштена, радина: кад сам летос био код њих – као да сам код вас био, у Вашој кући. Менталитет, карактер, скоро исти. Радност, поштење... И кум је говорио како би је волео удати за попа или за учитеља. Само не знам како ће се примирити – он а и она – са „Македонијом”. Некакве глупаве асоцијације појављују се и прате то име. Као да је Македонија земља Качака, а не наш ћајвеће светилиште, светиња! – Сестра ће сутра писати куму. Видећемо.

Хтео сам ти мало више писати о животу у Београду.

Да, да не заборавим, одмах ћу ти сада речи, односно писати: а шта мислиш, кад би писао Ставри Трпковићу, председнику Јужносрбијанаца, народном посланику, би ли он шта могао да ти учини, помогне, за евентуално студирање?

Не знам да ли сам ти писао о предметима, о професорима?

Предмети: Св. Писмо Ст. Завета, Библ. историја, Библ. археологија, Јеврејски језик, Грчки језик, Словенски језик, Руски језик, Ист. религија, Увод у философију, Психологија, Црквено певање. Први предмет предаје др Тих. Радовановић, друга три – др Д. Глумац, Грчки – др Д. Анастасијевић, Словенски и Руски – др Д. Ђуровић, Философију и Психологију – др Б. Лоренц, Ист. религија – др В. Чакановић, Црквено певање – Т. Манојловић. Уџбеници: скрипта, литографисана, библиотека теолошког факултета и уџбеници из богословија. Први испити – моји – у јуну о.г.

Видео сам на Божић у Београду г.г. Максимовића,⁴ Сокалја,⁵ Маслаћа.⁶ Био сам и на једном предавању оца Сокалја – у руско-српској гимназији: „Искушења Господа Исуса Христа”. Знаш већ то: атеизам, аморализам, сатанизам. Умео је то доста лепо и убедљиво да развије и да доведе у везу са животом сваког човека, народа, Русије. Он је, како ми изгледа, постао веома популаран међу београдским Русима. Београд то даје: библиотеке, предавања недељом. Ко је жедан људске мудрости – ето!...

Говорију ти о више предмета. По могућству, редом.

Прво о ХЗМЉ = YMCA (Хришћанска заједница младих људи).

УМСА. По Богу брате, – то – сети се оне књижице неког ваљаног бугарског митрополита о ХЗМЉ, коју сам ја прочитao баш у твојој кући, па онда дometни томе и ову – не мисао већ констатацију – овај факт: и Бранко је члан ХЗМЉ! Секретар религиозно-философског клуба! Члан главне управе студентске секције! Члан Клуба за пропаганду! Помоћник др Лаурија! Итд., итд. – Хтео сам да видим – да ли ико ради на делу Христову? и ако ради, како ради? То ме је довело у ХЗМЉ. То ће ме и извести из ХЗМЉ! Ко ће знати шта хоће ти Енглези са тим својим – „интернационалним” – друштвом. Мене се то и не тиче. Само, ето, да поновим извесне ствари. Да ти их изнесем онакве какве су. ХЗМЉ – по замисли, по своме програму, основи – требало би да буде неко велико друштво, једна широка заједница. Ту су ти за старије „ библијски

часови", па за младе, за децу, за гимназисте, за студенте – „студентска секција". Сама „студентска секција" дели се на неколико клубова: религиозно-философски, за међународне односе, за излете, за немачки, енглески, француски језик итд., итд. Па онда: читаоница, шах-клуб, пинг-понг (једна врста спорта-собног!), чајанке, просторије за студије, за предавања, канцеларије, чиновници. Све чисто, светло, топло. Зар све то може да се издржава, да плаћа нас двадесетак свега (!) чланова? Наша чланарина!? Ако они озбиљно мисле да помогну ствари Христовој, онда човек мора те Европејце, западњаке, најблаже да назове чудацима... А ако не – онда, разуме се... Тако ја још нисам начисто са свим тим! Видећу!

Сваког уторка око 6 сати држи седнице религиозно-философски клуб. Ја – секретар и вођа дискусије. Шта се све ту не чује! Теме: Хришћанство и марксизам, Хришћанство и пессимизам, Хришћанство и жена, Црква и држава, Религија и наука, итд. Енглез тај – има их неколико – др Лаурзи, био у Русији, Чехословачкој... Оснивао, организовао, свуда где је био ХЗМЉ. Он је као неки директор студентске секције. Његов цео посао састоји се у томе да све дане и све време проведе по седницама секције, овог или оног клуба, ове или оне управе, да пискара по свом нотешчићу. Буквално: то му је цео посао! То је мисија Хришћанства – то целодневно преседавање (од глаголског придева седење) и дохватање пера омогућује му да држи апартмане у луксузној кући итд. Ипак, право он има кад каже: ви, православни, само вичете на католике! Радите – то ће бити највећи утук и протест управљен католицизма. То исто важи и за њега и за ХЗМЉ. Клин-клином! Православну заједницу основати! Ето клина – клину!

О интелектуалном животу престонице. – Има праваца, кружока, часописа, усамљеника. Ја ћу говорити само о онима који могу представљати извесни интерес за богословља. То су они око „Народне одбране", они око „Стожера", затим усамљеници: Душан Николајевић, Ксенија Атанасијевић. Позната ти је, вероватно, та група око „Народне одбране". Проповедници словенске, југословенске, балканске културе! Осетна оријентација према хришћанству. Разумљиво: хришћанство (– Православље –) тако је много значило за наш народ и његову историју. Па како је културотворство везано за народ и његову историју – културотворство оригинално, национално, специјално (каквог га они траже) – то је онда и схватљив тај њихов пут, та њихова еволуција „из страначког рационализма у рођену словенску мисао", тј. из Царства Паганизма, Недохристовљености, Машине, Експлоатације, Рата, Неправде – у Царство Христа и Правде и Човека. Прво царство је једна свирепа стварност, друго је царство „сан, али сан кога вреди сањати и још више остваривати". То су г.г. Милош Ђурић, Владимир Вујић, Синиша Кордић, Владимира Дворниковић (овaj последњи, мада је написао о Христу једну студију „Христ, Буда, Шопенхајер" – ипак још се није коначно изјаснио о хришћанству). Напомињем да је овом покрету код нас темељ ударио Николај⁷ са својим речима о Свечовеку, мада је нешто и Светислав Стефановић о томе прво написао реч-две. Ови људи би са великим

радошћу дочекали активнији рад у Цркви. (Не знам да ли сам ти писао, како је, на моју несрећу, и један мој чланак штампан у „Народној одбрани". Изнакарађен страховито!). –Друга група, млађа, много млађа, то су они око „Стожера". Марксисти и лењиновци наши. Материјалисти и социјалисти. Код њих нема толико мозга, колико крви и темперамента. То их и чини симпатичним, тај њихов темперамент. Нападају свакога. Свуда око себе деле ударце. По ћифтама, по малографијама, по капиталистима! Они су, разуме се, крвни непријатељи хришћанства, словенства, југословенства, самосвојне културе. Они знају само за хлеб, технику, интернационалу. Младост! И њихова психологија, то је психологија младости, доба пубертета, libido, крчење пута од старијих живих лешева... Велибор Глигорић, један од њих, написао је један веома жив и враголasti чланак у једном од задњих бројева „Стожер-а" о нашим ирационалистима и неохуманистима. Ту је изнета читава галерија наших младих мислилаца, ирационалиста, неохуманиста, балканокултуротворца, православаца, хришћанских жена итд. Божидар Кнежевић (њиме, јадником, мртвим, је отпочео ту своју галерију, и тврди да Б. Кнежевић лежи у основи свега савременог југословенског мислилаштва).

Затим долази Николај, па Вујић, Ђурић, Дворниковић, Душан Николајевић, Ксенија Атанасијевић итд. За „Стожеровце" све је чисто, и јасно, и рационално, цео човек, цела историја! Хлеб и вук!...

О Душану.⁸ Ја мислим о њему написати као неку студијуцу – о његовом мислилаштву, његовој критици хришћанства, његовој интерпретацији православља – па ако се буде негде то штампало, послаћу ти. Сад само толико: његова критика католицизма је колosalна! Он страховито мрзи католицизам! И као да ће баш из ината католицизму – постати православац. Он је већ на том путу. Неке чланке његове против зидања католичке катедрале у Београду цензура није пустила у штампу. Љути се на наше вође и православце што нису борбенији према католицизму! Што нешто не предузму! Хтели су његову драму „Волга, Волга“ давати у новој концертној сали Коларчевог универзитета народног али, ето, до тога није дошло. А ту је критика католицизма (сем других и многих критика, као на пример, руске емиграције итд.). Ти, је ли, ниси никад био у католичким крајевима, земљама. Ипак, можеш бледу слику добити и ту, у Битољској католичкој цркви онога што овде Душан подвлачи: у цркви разапети Кристуши, по зидовима *Via dolorosa* – голготски пут мука... По католичким домовима разапети Бог, Кристуши на трговима, на раскрсницама – разапети Бог Кристуши ... Запад – Католицизам је убио Бога, разапео Бога: свуда око себе јер свуда у себи он има убијеног, разапетог, немоћног Бога! Он је то тако дивно исказао.

Ксенија.⁹ Њењи „философски фрагменти“ – то су женски фрагменти. Јадница. Мученица. Крик за једним искупитељским бићем – то је њен трагични доказ егзистенције Бога, има једну физиолошку потребу за бесмртним животом, па стога и верује у бесмртност душе. Више цени Буду него Христа. Онда можеш разумети њену душевну садржајност.

О теолозима. Сети се богослова. Другова. Неколико ѕмоклањана, неколико сентименталаца, неколико реформатора. О стваривању Часописа¹⁰ приступило се неизбиљно, незналачки, неискусно, наивно. Више амбиције него племенитих, часних побуда. Ја сам – за тај први број (тражили су ми!) – спремио, сем оних „актуалних разматрања“ још и један приказ на Н. Берђајева „Савремена криза културе“ и „Белешке“ (о Светосављу поводом новог цркв. устава, поводом реформи др Трбојевића,¹¹ о светосавском храму, о религиозним кретањима у Београду итд.), па је то обоје – и приказ и белешка – изостало, није било више места.

О Патријарху. Тај човек могао би ово време опште забуњености – језуитски речено – да сјајно искористи на корист Цркве. У овом времену требало би Црква да помогне незапослене, гладне, неогрејане. Могла би, морала би. Није ствар у томе, да се хлебом и огревом купују душе за православље. То су католичка послла. Него, без обзира на „врбовање“ – то је православљу страно – помоћи брату, човеку, несрећнику! То Христос Господ заповеда, захтева. А не проповеди, речи. Уосталом, мало је хришћанске и православне проповеди и речи. Још сви ти попови и владике и проповедници куцају на вратима хришћанства¹² .. Још они не знају шта је хришћанство. И онда: поповске интриге, незнalaштва, легендарна дембелисања, паразитства. Свештенство је, рекао је неко с правом, социјално најнепродуктивнији сталеж. А оно треба – по завету Христовом – да буде продуктивно и индивидуално (прво) и социјално (исходи природно из другог). – Но не треба очајавати. Ако Бог да, биће чишћења, шибања, Христовског,¹³ критике, зилотства. Извесни људи, којима лежи на срцу добро православне цркве учиниће све да се зло спречи и добро увећа. У пројекту је оснивање Православне заједнице. Вођа би био, како изгледа, др Јустин. (Замисли, он сад није ни на богословији, Патријарх хоће да га метне на једну београдску гимназију, министар не да хтели су да га се ослободе, па су му давали за епископа доткарпатског, али он је то одбио; на факултет православни треба неко да дође да предаје и православну етику... Њему, изгледа, не дају...). Али, даће Бог, те ће бити нешто ваљда.

На прослави Св. Саве у Богословији било нас неколико у Карловцима. Тамо, углавном, све концентрисано на једну зграду. Сматрам то за слабу страну. Иначе, добро све. Али ипак, недостаје она атмосфера битољска, македонска, светопавловска, охридска. Овде су попови кнезеви. На домаку српског Ватикан – патријаршијски двор. Све бих богословије укинуо – када

Јеромонах Јован Максимовић

Архимандрит Кипријан Керн

тешко је било да се уважи. Извесни људи, којима лежи на срцу добро православне цркве учиниће све да се зло спречи и добро увећа. У пројекту је оснивање Православне заједнице. Вођа би био, како изгледа, др Јустин. (Замисли, он сад није ни на богословији, Патријарх хоће да га метне на једну београдску гимназију, министар не да хтели су да га се ослободе, па су му давали за епископа доткарпатског, али он је то одбио; на факултет православни треба неко да дође да предаје и православну етику... Њему, изгледа, не дају...). Али, даће Бог, те ће бити нешто ваљда.

На прослави Св. Саве у Богословији било нас неколико у Карловцима. Тамо, углавном, све концентрисано на једну зграду. Сматрам то за слабу страну. Иначе, добро све. Али ипак, недостаје она атмосфера битољска, македонска, светопавловска, охридска. Овде су попови кнезеви. На домаку српског Ватикан – патријаршијски двор. Све бих богословије укинуо – када

би мене питали – оставило бих само битољску. Факултет бих укинуо. Заменио бих га Духовном академијом. И њу бих у Битољ ставио. Јер атмосфера је главно!

Опости што те толико гњавих. Каже сестра за ово писмо: па то је читав атентат на њега!

Пиши на Београд. Адреса стара.

Све твоје поздравља и тебе воли

Бранко

3

ИЗВЕШТАЈ ДЕЛЕГАТА СТУДЕНТСКЕ СЕКЦИЈЕ ХРИШЋАНСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ МЛАДИХ ЉУДИ О СВОЈОЈ ПОСЕТИ БУГАРСКОМ ПРЕСТОНОМ ГРАДУ

Поводом освећења свога новог – властитог – дома и прославе двадесетпетогодишњег рада, Бугарско (софијско) студентско хришћанско друштво позвало је – преко свога секретара г. Латинова, а писмом упућеним на г. Лаурија – и братстку београдску студентску секцију Хришћанске заједнице младих људи да учествује у тој свечаности, реткој и радосној.

Наша секција се веома радо одазвала том позиву, и већ 12. о.м. делегати су били на путу за Софију: студент права Јовановић, студент теологије Рапајић и, уз њих – г. Лаури са госпођом.

На граници – и при уласку и при изласку из Бугарске – и на нашој страни, у Царибрду, и на бугарској, у Драгоману, дуго чекање и детаљно претресање сваког кутка у возној композицији.

За нешто више од сата вожње од границе делегација је стигла у Софију. На станици је била дочекана од г. Латинова и неколицине студената. Била је ноћ. Одседање у хотелу. Шетање по пријатновој софијској ноћи према Борисовој градини. Покладе су: по улицама, неукусно, вешарски скоро, маскирана лица. Први утисак: један потез сиромаштва дуг дотле докле допире поглед и сазнање. Нема беса ни каприса: Софија – то је једна велика чаршија; док Београд има амбицију да се преобрази у град, модерни. Онаква чаршија; док Београд има амбицију да се преобрази у град, модерни. Онаква чаршија каква је сазидана пре рата, таква и иста је и сада. Нема оне неуједначености, скоро дисхармоније у стилу, архитектоници, ритму живота, што је све уочљиво и упадљиво у Београду, а што, опет, све значи једно врење и стремљење и напињање и каприс и бес и богатство – поред сиромаштва, ћутања и скрханости. У Софији је – у оном кругу бар у коме су се делегати кретали – све нивелисано, петрифицирано, скоро парализовано. Од „царевог“ двора, преко парламента, па до зграда разних министарства – све су то предратне зграде, исувише скромне, да се не каже мизерне. Узроци? О томе се мислило и долазило се до закључака...

Сутрадан, 13, била је недеља. Делегати су посетили величанствени храм Александра Невског, подигнут од Русије, царске, у византијском стилу, углавном са, унутра, раскошном иконографијом у којој је словенски неки мајstor, велики, дао једну синтезу византијске душевности, небесности, истањености телесне, са ренесансном овоземаљском обасјању, песмом телу човековом, које је „храм Духа Светог“. Синтеза таква: облици ренесансни али, византијски, ишчезавају у Небу. Ту није дат пун ренесанс ни пун византинизам. У оквиру ренесансног дато је вечно византијско, облагорођено словенском стихијом. Ни набрекости земаљских снага – у чему и јесте сав ренесанс – ни наказне победе духа над телом, ни испијености, исушености, телесне – у чему и јесте сав византинизам – већ синтеза тога, словенска синтеза, словенска интерпретација, словенско пролажење између вечне Сциле и Харибде, словенски уметнички стваралачки изражај... Горе, у главном кубету, надглавама верних, Отац и Син и Дух. Отац, сав тајна неба и звезда, сав једна космичка праснага, нedefинисана, недокрајчена, недоивичена, расплинута но дејствујућа кроз сваки атом и електрон и ентелехију електрона. Сав бео, са ишчезавајућим прамењем нечег сивог, што су набори и сенке набора Његовог облачења „у величанство и красоту“. Син – дете, у црвену хаљину обучено, у царску или крваву. Сав у Оцу изгубљен, у Његовом крилу, Он, једна крвава мрља у тајни Очеве белине и бескрајности. А Дух, Дух Свети, једна црна, кратка веза између Оца и Сина, Испод Главе Очеве, изнад Главе Синовљеве... Можда се ту крије тајна Бога и света и човека?... Из свих углова, са свих зидова, од свих олтара, испод свих колонада, допире песма покажничка:

На водама вавилонским сјејасмо и плакасмо опомињујући се Сиона.

О врбама сред њега вјешасмо харфе своје.

Онђе искаху који нас заробише да пјевамо, и који нас оборише да се веселимо: „Пјевајте нам пјесму сионску“.

Како ћемо пјевати пјесму Господњу у земљи туђој?

Ако заборавим тебе, Јерусалиме, нека ме заборави десница моја.

Нека прионе језик мсј за уста моја, ако тебе не успамтим, ако не уздржим Јерусалима сврх весеља својега.

Напомени, Господе, синовима Едомовијем дан јерусалимски, кад говораше, раскопајте, раскопајте га до темеља.

Кћери вавилонска, крвнице, благо оном ко ти плати за дјело које си нам учинила!

Благо оном који узме и разбије дјецу твоју о камен! –

После „Александра Невског”, делегати су посетили ентомографски музеј, који је, једини, био тога дана отворен. Између осталога, у музеју има и колекција јужносрбијанске народне ношње (из Скопља, Прилепа, Битоља, Дебра и др.). Интересантно је да се та ношња скоро радикално разликује од ношње из ма којег дела Бугарске.

После подне, у 4 сата, почела је свечаност освећења новог – сопственог – дома хришћанског студентског друштва. И прослава двадесетпетогодишњег рада. Симпатична зграда, саграђена скоро на крају вароши на земљишту које је бесплатно уступила софијска општина, и чије је подизање материјално омогућио г. Џон Мот, један од главних вођа интернационалне студентске хришћанске федерације, има једну овећу салу и неколико мањих, споредних одељења. Свечаности је присуствовао велик број грађанства. У првом делу

свечаности био је црквени обред освећења, у другом су се ређали многи говорници који су износили историјат, тешкоће, циљеве друштва, поздрављали госте, међу којима и наше делегате, нашто је студент права Јовановић одговорио једним кратким говором, бурно поздрављеним, у коме је истекао жељу наших студената да се упознају и зближе са братским хришћанским студентским покретом бугарским и да, заједнички, пораде на остварењу једних те истих циљева. Трећи део био је испуњен концертним тачкама, веома успешим.

Увече, у 9 сати, био је банкет у част гостију. На поздрав оца Џанкова, декана теолошког факултета софијског, одговорио је студент теологије Рапајић. Он је, у својој речи, подвукao сједињавајућу моћ – једину истинску и трајно сједињавајућу моћ – Христа Господа и Цара. – Остало се ту, у пријатном забављању до три сата по поноћи.

У понедељак, 14-ог, у 9 сати до подне, одржана је заједничка седница (гг. Анрио, Латинов, Лаури и наша два делегата), на којој је требало – начелно – решити питање једног заједничког, омањег, састанка чланова наше студенческе секције са члановима њихове, софијске. Дат је

начелан пристанак с тиме да се детаљно, доцније, цео програм изради: где се има одржати састанак, о каквим темама ће се расправљати итд.

Затим су наши делегати учинили посету г. др Стефану Џанкову, протопрезвитеру, декану теолошког факултета софијског. Г. др С. Џанков, просвећен и напредан свештеник, еминентна глава бугарске цркве, провео је у разговору са нашим делегатима пуна два сата. Говорио је српски, доста добрым српским језиком. С радошћу је примио предлог о састанку. Познаник је и пријатељ, иначе, свих наших истакнутих црквених радника.

После подне, делегати су, вођени г. Латиновим, посетили младог бугарског филозофског писца г. Љубена Казанџијева, који је, недавно, издао први том свог овећег дела „Анти-Ниче“. На растанку, г. Казанџијев је рекао: „Поздравите све у Југославији“.

После тога делегати су посетили просторије YMCA. Увече, делегати су напустили Софију.

За све време делегација се кретала у кругу пријатељски расположених према Југославији. Ниједно питање није дотицано, које би могло да унесе извесну пометњу у наше срдачне односе. У аутомобилу, на путу са жељезничке станице за хотел, рекао је један бугарски студент: „Наши стари нека раде што могу, нека мисле што хоће, ми хоћемо братство и мир. А у нашим рукама је будућност Бугарске“. И колико је било радости и изненађења – што се лепо може споразумевати, говорити, разумети. Пријатељски дочек и братска пажња учинила је, да су наши делегати хтели остати у Софији још који дан, али пошто је карта за повратак била заједничка, а г. Лаури са госпођом журио се назад, у Београд, то до тога није могло доћи. Али, ипак, ту је, пред нама, пројекат новог састанка, који би продубио и учврстио, са обе стране, зачета пријатељска осећања. Састанак би се одржао 4, 5, 6. и 7. маја у једном од манастира епархије нишке, која би била најзгоднија и за наше студенте и за бугарске. Око десет студената са наше и исто толико са бугарске стране присуствовало би. Др С. Џанков био би вођа бугарске делегације, Њ.П. г. Доситеј, епископ нишки, био би вођа наше, и, у исто време, протектор над целим састанком. И г. Џанков и Њ.П. г. Доситеј с радошћу пристају и желе остварење тога састанка. На програму би биле ове теме: првог дана – хришћанство и социјализам, другог дана – хришћанство и лични живот, трећег дана – практична питања хришћанског и студенстског живота; најзад, четвртог дана – било би упознавање околине, евентуално Ђеле-куле, Нишке бање, Ниша. Како се из програма види, ту нема места за политичка питања, нити ће се пак то дозволити. То би био крах целог састанка, кога обе стране с радошћу очекују. Уосталом, Бугари, с којима су наши делегати долазили у додир, сасвим су далеко од сваког шовинизма

и грандоманије. Треба подвучи један факт. Софијско хришћанско студентско друштво је троју оку свима шовинистичким удружењима, било студентским, било ма каквим другим, и увек води једну политику оријентисану ка интернационализму, помирљивости, хришћанским односима међу државама и појединцима.

4

Београд, 28-III-1932.

Драги Марко,

Прекјуче и сестрино. Каже: „Нешто ми се много размишљају” [кум и његови].¹⁵ Ја сам сестри опет писао наводећи известан пасус из твога исма. Сад ћу и ја написати коју реч куму – начелну – јер питање погодбе и осталога, то води сестра.

Шаљем ти овај извештај о Софији – желео си реч коју да чујеш о том мом путу.

Ако се сртнеш са оцем Максимовићем¹⁶ и Кипријаном¹⁷ – много из поздрави. И све познате.

Тебе и твоје воли и поздравља

Бранко

П.С. Послао сам и сестри овај извештај уз ове речи:

„Како је било у Софији, у Бугарској, без сумње да ће те интересовати. Стога ти и шаљем овај извештај – поднет пресбирачу (министар унутрашњих дела) – који сам ја писао – и разуме се, онако представљајући ствари и догађаје како би се то министарству свидело и како би оно што лакше одобрило пројектовани нови састанак са Бугарима, о коме се нарочито говори на kraju извештаја. Могао би, теби, мало употребити ове ствари и извесне чињенице подвучи: Бугарска је сиромашна земља, једна земља. Да ли због слабијег квалитета земљишта или због примитивне обраде или због рђавих политичких – перманентно рђавих – прилика и неприлика или, пак, због свеопште кризе ове, плаћања репарација – не знам, али, чини ми се, да је све подједнако допринело сиромаштву и статичности Бугарске. ‘Имам осећање, рекао ми је сапутник Енглез, кад год дођем у Софију, као да сам у једној провинцијској вароши Русије’. Ја нисам био у руским провинцијским варошима, али чини ми се – предосећам, претпостављам – да би те руске провинцијске вароши морале бити овакве – као Софија. Униформе руске и овде, и мртвило руско, и глупавост руска, и прљавштина руска... Добри су Бугари, добри. Јадни Словени – сви они имају своју доброту и своју – трагедију”.

Теби бих могао додати још то: тамо је велика комунистичка и атеистичка пропаганда. Црквени је живот, изгледа, живљи [неко код нас] али – поцепанији. Но ти то већ и сам знаш.

5

Одломак који је избацила цензура из Рапајићевог члanka објављеног у часопису „Пут”¹⁸

Пасус о државама

Државе не израстају из органске нужности. Где је органско ту је Бог, а државе које су знак наметнуте историје (која је опет наметнула организацију, ту надградњу органског, Божјег) знак су сатанократије, њених нужности и закона. Знак су апостазије, јер сурогат Унутрашње целине, која је Бог и органско, јесте баш та спољашња повезаност, која је главно стремљење сатанократије и главно остварење организације. У тежњи да се буде Бог, а путевима наопаким од обележја до бића, најкраћим, али који се никада не могу прећи, последња достигнућа су – сурогати и патворине лишене духа оригиналног живота, истине и моћи. Јер мада чудно, ипак зато, и ваљда баш зато, истинито Богом може постати само оно што је већ било Бог, што јесте – Бог.

Државе су једна од оних моћних живих фикција (толиких у историји – толиких што несумњиво посведочавају сатанократско инсценаторство историје), које – чудо је њихово у томе, и истинитост је њихова у томе – савршено реално управљају судом људи и савршено свирепо умножавају глупост. Глупост је њихова у томе што проповедају да је парче земље и делић живота – све. Државе имају једну неприкривену и сталну тежњу да замене све богове и саме да буду богови. Бог једини. Оне немају очи за своју трошност а имају их само за своје апетите. Историја им је тобож учитељица живота а стварно предсказачица лудила и смрти. Њена је иронија у томе да све узима за материјал своје игре а та је игра вечно иста.

Државе су незајажљиве немани, како може да буде незајажљива само анонимна глад. Велике ругобе организованог егоизма, оне су носитељке једног апстрактног егоизма, који је утолико свирепији уколико се више удаљује од реалних задовољења. Државе су полипска чудовишта што сишу крв и дух, и баш од најкровнијих и најдуховнијих, зарад нечег што је бескрвно и недуховно, против крвно и против духовно. Оне су одржаватељке проклете средње мере, заштита средње линије, потсецање свију великих узлета, антиорловске у својој сржи а за умножавање врабаца: „интереси врабаца испред свега и изнад свега”.¹⁹

Христос је спомињао врапце с лъбављу, дошао је и ради њих малих (дошао је прво ради грешника), али није заборавио да каже да су се врапци продавали и цену по којој су се продавали.²⁰

Свештеник Марко Димитријевић са својим кумом Бранком Рапаћем

Католицизму, Комунизму итд.

Можда ће за Вас бити интересантан овај у ствари невини „хришћански анархизам”. Ево како га је образлажем себи: За хришћанина се архија корени и јесте на небу, у Богу; свако земаљско и људско архј означава само сатанску замку. У односу на земаљску и људску архију, сваки је истински хришћанин – анархиста у сржи. Онај ко се свакога дана моли Богу – „да придет царствије твоје”²² – самим тим је против свих земаљских царстава. Христос је – (или) секира при корену²³ (или ништа). Павла²⁴ не узимам у обзир – он је – тактика... итд. Разуме се, оно 'небо', 'сатанске замке' – и друго – то су старе добре, мада за понеке и незгодне чак и штетне, речи за означавање духовних и метафизичких квалитета и несумњивости.”

Напомене:

1. Захваљујући љубазности београдског проте господина Марка Димитријевића у могућности смо да објавимо писма и текстове Бранка Рапаћа које му је, овај његов школски друг из Битољске богословије, послao пре више од шездесет година.
2. Бранко пише из Новог Врбаса где је био у гостима код сестре Љубице, професора математике која га је материјално помагала у току студија.
3. Алузија на персијске митске личности. По учењу Заратустре, древног персијског учитеља мудрости и реформатора (628–551 пре Христа) Ариман (Ахриман) је негативни принцип, праизвор свега зла, противник Ормузда (Ахура Мазде) доброг духа који је принцип свега доброг.
4. Јован Максимовић, потоњи архиепископ шангајски, западно-европски и западно-амерички. Био професор Богословије у Битољу до избора за епископа шангајског (1935) и одласка из Југославије.
5. Прота Јован Сокал; професор Битољске богословије.
6. Леонид Маслић, Рус; професор Битољске богословије.
7. Епископ Николај Велимировић.
8. Николајевићу.
9. Атанасијевић.
10. У питању је часопис *Светосавље* који су почетком 1932. пôкренули студенти Православног богословског факултета у Београду. Прва два броја уредио је Владко Влаховић, а потом је лист уређивао редакциони одбор.
11. У питању је до Петроније Трбојевић, архимандрит манастира Шишатовца и писац двотомног дела „О реформама црквеним“ (Сремска Митровица 1932).
12. Рапаћ је у то време очигледно под утицајем великог ревнитеља др Јустина Поповића.
13. Алузија на јеванђелски догађај, Јн. 2, 16.
14. У питању је псалам 137, који се пева на јутрењу трију припремних недеља пред Ускршњи пост (Недеље о блудном сину, месопусне и сиропусне).
15. Алузија на жениду Марка Димитријевића. Види писмо из Новог Врбаса од 9. феб. 1932.
16. В. фусноту 4.
17. Кипријан Керн, професор Богословије у Битољу, Рус, познат богословски писац, потоњи професор на Руском православном богословском институту Св. Сергије у Паризу.
18. Пут је био строго научни хришћански часопис који је кратко време излазио (1933/1934) у Београду под уредништвом Димитрија Најдановића.
19. Наводи речи оца Јустина Поповића.
20. Односи се на Спаситељеве речи забележене у Јеванђељу (Лука 12,6).
21. Речи су св. ап. Павла, в. Јевр. 13, 14.
22. Молитва Господња – Оче наш (Мат. 6,9–13).
23. Речи су Јована Крститеља и односе се на Спаситеља (Мат. 3,10).
24. Мисли на св. apostola Павла.

Држава је име за оно што је продано, одано. За оно чemu је и скупна и појединачна цена мала.

И онда говорити о „хришћанским државама“! Безмерна је лаж да постоје „хришћанске државе“. Или да су постојале. Или да ће постојати. Није ли речено у Књизи: „Немамо овде свога Града“?²¹ Речено је у Књизи: „Немамо овде свога Града“. О, немамо. То је тако проста истина хришћанска – а тако много у свету има државотворних хришћана! Они подржавају историју, место да је гурну у понор. Они продужују владу сатане.

Треба ли рећи шта је подстрек за ова размишљања?

Белешка испод текста писана руком, упућена Марку Димитријевићу:

Шаљући другу свеску „Пута“ др Цанкову у Софију, између остalog, у пропратници, писао сам и ово:

„Чланак, овај мој, написан је 'у наступу' осећања апсолутног православља, типског, идеалног, лишен углавним својим тачкама, субјективног релативитета, ако се тако може рећи. У главним тачкама, ја сам, речено Ничеовим речима, „с оне стране“ – Срба и Бугара, изнад Срба и Бугара. Овај чланак, заправо, већим делом, написан је половодом српско-бугарског комплекса, не толико о њему самом. Зато ту има расматрања о бићу православља, о

ХРОНОЛОГИЈА ЖИВОТА О. ЈОВАНА (БРАНКА) РАПАЈИЋА

1910.

Бранко Рапајић се родио у селу Крбавици крај Коренице (Лика) од оца Стојана, жандармеријског наредника и мајке Стане.

Поред Бранка, Стојан и Стана су имали још четворо дече: синове, Душана и Марка и кћери, Љубицу и Мару.

1917-1925.

Основну школу Бранко је учио у родном месту, а низу гимназију са малом матуром у Бихаћу где му је отац био премештен са службом.

Мати му је рано умрла, а потом и отац, 1923. године.

1926-1931.

Богословију учи у Битољу као благодјејанац (бесплатно школовање, униформа, стан и храна у интернату) у време ректора др Душана Лазичића. Матурира 1931. у VI класи богослова ове школе.

Наставници су му, да поменемо најпознатије: др Драгомир Марић, Велимир Арсић, затим Руси: Леонид Маслић, прота Јован Сокаль, први разредни старешина, па архимандрит Кипријан Керн, касније професор на Православном богословском институту Св. Саве у Паризу, као и о. Јован Максимовић, будући епископ шангајски и архиепископ сан-франциски, који је недавно (маја 1993), и званично проглашен за светитеља Руске православне цркве.

Божићни и Ускршњи распуст Бранко проводи у Брускику крај Битоља, у родитељској кући свог школског друга Марка Димитријевића (касније београдског проте) са којим ће се кроз коју годину и окумити. Летњи распуст проводи по манастирима.

Запажен је од стране професора као изузетно даровит ћак. Писмени задаци оцењивани су му одличном оценом, чак и онда кад би строги професор српског језика, Војислав Стаменковић ставио примедбу: „Не слажем се”.

1931.

После одслужења војног рока у Бања Луци, долази у Београд. Уписује се на Православни богословски факултет. Материјално га помажу сестра Љубица, професор математике у гимназији у Новом Врбасу и брат Душан, прецизни механичар који је на Зеленом венцу у Београду држао радњу за оправку писаћих машина.

Станује у полупансиону „Орао” у Балканској улици, а потом, у Дому студената Богословског факултета на Косанчићевом венцу (бр. 14). Другује са: Хризостомом Војновићем (будућим епископом браничевским), Василијем Костићем (будућим епископом бањалучким и жичким), Војиславом Настићем (будућим епископом-мучеником Варнавом хвостанским), сликарем Немањом Бркићем (касније протосинђелом Никодимом и професором Ликовне академије у Београду) и даровитим и образованим Здравком Јагодићем.

Рапајић објављује прве текстове у часопису „Светосавље”. Неко време је и члан Уређивачког одбора овог часописа.

1932-1935

У пролеће 1932. путује у Бугарску као званични делегат, а у својству секретара религиозно-моралног клуба Хришћанске заједнице младих људи из Београда, и учествује на скупу ове међународне заједнице (YMCA) у Софији.

Православни богословски институт Св. Саве у Паризу – на којем су тада предавачи познати Николај Берђајев, Сава Булгаков, Симон Франк и др. – упутио је позив Рапајићу да буде њихов стипендиста. Он је понуду одбио, јер се – према сведочанству проте Марка Димитријевића – није слагао с неким схватањима водећих професора Института. „Као њихов стипендиста морао бих, или да се уздржим, или да им повлађујем, а то не желим.”

У београдском часопису „Пут” објављује филозофске и теолошке расправе; понекад, под псевдонимом „Црноризац Дамјан” (1934).

Заједно са својим другом, Здравком Јагодићем, изузетно образованим и филозофски оријентисаним студентом Богословског факултета, полемише на јавним трибинама са београдским марксистима. Практично једини, супротстављају се јакој комунистичкој пропаганди на Београдском универзитету.

Октобра 1934. присуствује у Берковици, у Бугарској, конференцији Светског савеза за мир и међународно пријатељство помоћу цркве, као представник Студентске секције ХЗМЉ.

1935.

Марта напушта студије неовереног осмог семестра (о овоме видети писмо које је из Суботице упутио Хризостому Војиновићу, 22. новембра 1935).

Сарађује у часописима „Хришћанска мисао” и „Хришћанско дело”.

Посредством свог професора из Битољске богословије Велимира Арсића, уредника тек покренутог часописа „Хришћанско дело”, обраћа се митрополиту Јосифу са молбом „за једно катихетско место у основним школама у Скопљу, као и за одобрење да ради у администрацији часописа”. Митрополит Јосиф није прихватио Рапајићеву понуду.

Октобра, на позив римокатоличких теолога, држи у Загребу предавање „Антрополошке и историјске анализе”.

Децембра одлази за искушеника у манастир Раваницу крај Ђуприје.

1936.

На празник св. Јована Крститеља, 7/20 јануара, архимандрит Макарије, старешина манастира, по благослову епископа баничевског Венијамина, монаши га у малу схиму са именом Јован.

Почетком јуна прелази у манастир Раковицу крај Београда.

Крајем августа (26) рукоположен је за јерођакона.

Октобра постаје уредник „Мисионара” владике Николаја (поред др Радоја Арсовића, будућег монаха Јакова).

1937.

Од 1937. о. Јован је са службом у Крагујевцу, у централни Православнене народне хришћанске заједнице. Сав се посвећује мисионарском раду. Главни је уредник „Мисионара”, редигује и друга бројна издања Заједнице, организује богољањачке молитвене скупове и саборе по манастирима на којима је, поред владике Николаја, главни и исто толико радо слушани проповедник.

У београдској „Хришћанској мисли” објављује преводе одабраних текстова руског хришћанског мислиоца Симона Франка.

1938.

На православну Нову годину рукоположен је за јеромонаха.

У време „Конкордатске борбе” организује заједно са протом Алексом Тодоровићем народне зборове по Жичкој епархији, као и велики скуп у Београду, крај светосавске цркве на Врачару, на коме се окупило око 2000 свештеника. Састављач је меморандума који је на том скупу прочитан и упућен Светом архијерејском сабору (јануар 1938).

Од 1. маја 1938. до фебруара 1941. (када је изашао последњи број) о. Јован сам уређује „Мисионар” – орган Савеза православних братства Народне хришћанске заједнице.

На Конференцији делегата српских православних друштава и установа у Милешеви изабран је за секретара и библиотекара, као и за члана Секције за унутрашњу мисију и Секције за штампу.

1939.

Фебруара 1939. епископ баничевски Венијамин производи га за синђела у манастиру Жичи.

1940.

На Сабору у Жичи изабран је за потпредседника Управе Савеза православних братства Народне хришћанске заједнице.

Узима учешћа на Саветовању представника Хришћанске заједнице младих људи у Селцу, као и на Конференцији исте организације која је одржана крајем године у манастиру Благовештење у Овчарско-кабларској клисури.

1941.

На сам дан пуча, 27. марта 1941. Рапајић долази у Београд (по хартију за штампарију Народне хришћанске заједнице у Крагујевцу). Одушевљени радници из фабричког складишта на Сењаку дају му хартију бесплатно „у част пуча и рушења Пакта”. Рапајић је забринут и свестан тешких последица. Одлази у Патријаршију код владике Николаја који га упознаје са текстом који је, на молбу СА Синода, написао за јавност поводом обарања Пакта.

Од јула 1941. до почетка децембра 1942. Рапајић је заједно са епископом Николајем у манастиру Љубостињи где је Владика конфирмован од стране Немаца.

Када је Владика спроведен у манастир Војловицу у Банату, Рапајић прелази у манастир Драчу поред Крагујевца, ближе централни Хришћанске заједнице. Убрзо је, међутим, одређен за помоћног духовника манастира Враћевшице, где је упућен „ради опоравка здравља“.

1943.

По казивању свештеника Милана Топаловића, повремено одлази на планину Јешевац, на место звано „Црквина“, где се налазе остаци манастира из турског доба, и ту држи антикомунистичка предавања народу из околних села (Црквина на Јашевцу су на путу Врбава–Борач, око 10 км. од Враћевшице).

Крајем Божићног поста састао се у манастиру Враћевшици с генералом Михаиловићем, провео с њим у разговору два дана и ноћ и причестио га.

1944.

Крајем јануара (од 25. до 28) отац Јован присуствује Великом народном конгресу, такозваном „Светосавском конгресу“, који организује Извршни одбор Централног националног комитета Краљевине Југославије у селу Ба, под Сувобором. Конгрес је окупио представнике „свих народа Југославије – Србе, Хрвате и Словенце – из свих покрајина наше земље, затим делегате свих политичких странака демократског карактера, као и представнике великих неполитичких, културних, просветних, спортских и хуманих установа“. На Конгресу је „општом слогом створена једна нова целина – Југословенска демократска заједница и утврђен њен програм: окупити најширу народну масу у једну целину и водити га у борбу за обнову државе и народних права и слобода у њој“.

У Југословенску демократску заједницу ушао је и Равногорски покрет „који је још од свог постанка тежио општој народној слози“. Том приликом генерал Михаиловић даје Изјаву и заклетву „да нема и неће бити никакве војничке диктатуре и никаквих вештачких режима“ оповргавајући „комунистичку пропаганду која у иностранству шири тврђњу како је Равногорски покрет, створен око ћенерала Михаиловића, фашистички и како тежи официрској диктатури“.

На сам празник Св. Саве, 27. јануара, о. Јован служи Литургију у сеоској цркви а потом, на свечаној седници у основној школи села Ба, држи беседу. „Говорио је из душе, лепо, складно, мушки и јуначки. Дао нам је визију старих тешких борби, да се држава створи, очува и народ ослободи“ (Ж. Топаловић).

Пре одласка у Ба, Рапајић је свратио у Београд. На питање свог кума, о. Марка Димитријевића, зашто се меша у политику, одговорио је: „Где год могу да послужим Божјем делу и будем користан свом народу, ја ћу се умешати“.

Отац Јован је био човек који је кроз цео живот сачувао ону изузетну особину, својствену херојима и светитељима – независну, слободну личност. Зато се није устручавао да ради у Хришћанској заједници младих људи од које су зилоти зазирали, оптужујући је за „протенстантизам“, „масонство“ и „англофилство“, нити је одбијао да буде духовник у установама које организују политичари.

Једно кратко време (марта 1944) о. Јован држи предавања и врши дужност духовника у Заводу за принудно васпитање омладине у Смедеревској Паланци (основаног од стране генерала Милана Недића и Димитрија Љотића) у којем се спасло више хиљада српских омладинаца од немачког стрељања.

У пролеће исте године генерал Дражка Михаиловић доноси одлуку о организовању Верско-идеолошког одсека при Врховној команди Југословенске војске у Отаџбини са образложењем: „Знам да су моји људи у појединим крајевима подивљали... Томе треба stati на пут, постепено, или упорно, или бар ублажити последице дивљаштва тамо где се може. За то су потребни мисионари... који ће по начелима Христове науке, војнике облагородити и објашњавати им зашто се боре, а сам народ просвећивати“.

Руковођење Одсеком Михаиловић поверија о. Јовану Рапајићу. Предавачи су, углавном, богослови и млађи свештеници. Полазници курсева имају и практичне вежбе из говорништва пред народом на селу или пред војском, углавном о већим празницима.

Прво привремено седиште Верско-идеолошког одсека је у селу Борач код Крагујевца где је и Штаб четничког Шумадијског корпуса под командом мајора Марка Музикравића. Барака Одсека је у пондожју стене која се диже над селом, у којој је пећинска црквица из турског времена. Борач је и родно село о. Јелисеја Поповића, који и сам повремено држи предавања курсистима.

Отац Јован посечује манастир Вујан 13. јула 1944. заједно са полазницима мисионарског курса, који ту држе неколико проповеди.

Из Борача, мисионарски курс се сели у Гружу и најзад у ман. Каленић.

Септембра 1944. совјетска Црвена армија је на Дунаву наговештавајући победу комунизма. Круже гласови о подели Југославије на комунистичку и демократску интересну сферу. Рапајић напушта Каленић и са једним делом народа и војске повлачи се преко Овчара ка Босни са намером да се састану с Врховном командом генерала Михаиловића.

Крајем године Рапајић се нашао у саставу дела Врховне команде с којим се кретао мајор Певец, командант свих четничких радио-веза и Војин Андрић, шеф пропаганде Врховне команде. Предавач је на тзв. „командоском курсу“ II класе командоса, у селу Средњеву под Романијом, недалеко од Сарајева (од 19. дец. 1944. до 8. јан. 1945).

„Иако веома мршав и издужен деловао је, упркос свему, веома здраво, бодро, чак енергично. Говорећи често и по два часа без престанка, ниједном није сео. Говорио је... темпераментно, с уверењем, непоколебљиво. Иако је три недеље, колико је трајао курс, говорио сваки други дан, ниједном се није поновио... (Радослав Павловић).

1945.

Отац Јован дели судбину народа и Југословенске краљевске војске. Они се током зиме 1944–1945. „врте у круг” по тешко проходним планинским пределима Босне, нетачно обавештавани и разбијени, страдајући од глади, тифуса, партизанских, усташких и мусиманских напада и, да иронија буде потпуна, од „савезничког”, енглеског бомбардовања (код Фоче, Калиновика, Горажда).

Верујући у обећање партизана да ће бити амнистирани, почетком маја, четници почину да се предају. Међутим, „како су се предавали, тако су одмах бивали стрељани. Срељали су их, углавном, партизани Треће и Четврте санџачке бригаде, а око Калиновика – Десете херцеговачке бригаде, већином све мусимани. Тако је ту било побијено око 7–8.000 четника, а можда и читавих 20.000”.

Једанаестог маја, заробљени су синђел Јован Рапајић и протосинђел Михаило Ђусић, професор Битољске богословије. Заробио их је, повише Фоче, у Ђурђеву, партизан Мехо Грабовић, потпоручник ОЗНЕ из Херцеговине и спровео у фочански затвор. У затвору их је посетио 21. маја парох фочански Новак Станојевић. „Оца Михаила је једва препознао, јер се био разболео од пегавог тифуса и исцрпљен лежао. Отац Јован се још добро држао. Били су у мантијама, али прљавим и нагорелим. Били су изгладнели.” На заузимање оца Новака пребачени су у његову кућу с тим да „остану у кући до даљњег”.

Сутрадан, на Младог светог Николу – на дан храмовне славе фочанске цркве, присуствовали су служби Божјој и заједно с оцем Новаком пресекли колач.

Петар Шариф, командир ОЗНЕ, 23. маја обавештава о. Новака да се Рапајић и Ђусић, заједно са осталим заробљеницима четницима, имају послати за Сарајево. Истом приликом тражи од о. Новака да напише предавање „јер сутра има неки празник (св. Ђирило и Методије), па ћемо држати академију, а ми о том празнику не знамо”. Предавање, које је на партизанској академији у Фочи прочитao командир ОЗНЕ, написао је – на молбу о. Новака – Јован Рапајић! „Примивши то предавање, шеф ОЗНЕ се изненадио када је видeo да света браћа нису Руси”...

Сутрадан, 24. маја, о. Новак одлази у Сарајево да покуша да нешто учини за ослобађање Рапајића и Ђусића. Са собом носи Рапајићево писмо за оца Варнаву Настића, тада члана ЗАВ-НОБИХ-а. У писму, између осталог, стоји: „Молим те, заузми се за оца Михаила, за мене немој”... О. Варнава, заједно са протом Симом Беговићем (чији је син био у ЦК Југославије) и протом Савом Савићем (чији је син био мајор у партизанима) одлазе Родољубу Чолаковићу у суботу 26. маја. Овај их „прима с ногу” и одговара „да ће Рапајић и Ђусић бити спроведени у своје место, па ће тамо одговарати ако су криви”.

Сличан одговор дао је и Светозар Вукмановић Темпо код кога су се неки представници Цркве заузимали за Рапајића, Ђусића и Темповог брата, др Луку Вукмановића, професора гимназије у Скопљу, који је такође с њима ухапшен.

По повратку у Фочу, о. Новак сазнаје да су 27. маја, рано изјутра, Рапајић и Ђусић, заједно са још једним свештеником, о. Миром Глушцем, спроведени у Сарајево. „Сви остали заробљеници четници вођени су везани, осим њих тројице свештеника. Ишли су пешке, преко брда, у пратњи партизанске страже коју је предводио Јосиф Милетић из села Даничића код Фоче и стигли у Сарајево у понедељак 28. маја” [J. Радосављевић: Живот и страдање Жиче и Студенице (1938–1945)].

Јован Рапајић и Михаило Ђусић, стрељани су без суда у Сарајевском пољу, у селу Блажкују, на врелу Босне, највероватније крајем маја 1945. Тачан датум њиховог убиства није утврђен. Гроб им се такође не зна.

Каленић

Година XVI
1–6/1994.
Издаје Српска православна епархија шумадијска
Иzlazi шest puta годишње
Уређује Одбор
Главни и одговорни уредник
Драгослав Степковић
Уредништво и администрација
„КАЛЕНИЋ”
Главна улица 67
34000 Крагујевац
Телефон: 034/32–642
Жиро рачун: „Каленић”
издавачка установа
Епархије шумадијске
Број жиро рачуна
61700–621–37–80700–86381
Број девизног рачуна:
61700–621–37–727104–07002947
ЈИК Банка д.д. Београд
Пословна јединица Крагујевац
Штампа:
„БИГ” Београд
ул. Гочка 59а
Тираж:
3.600 примерака

